

TAMPEREEN YLIOPISTO

Jaakko Ylikotila

RUUMIINSILPOMISTA, VAPAAMUURAREITA JA POLITIIKKA

Tattarisuon juttuun liitetyt yhteiskunnalliset merkitykset kolmessa helsinkiläisessä sanomalehdessä
1930–1932

Historian pro gradu -tutkielma
Tampere 2013

TAMPEREEN YLIOPISTO, Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
Historian tutkinto-ohjelma

YLIKOTILA, JAAKKO: Ruumiinsilpomista, vapaamuurareita ja politiikkaa. Tattarisuon juttuun liitetyt yhteiskunnalliset merkitykset kolmessa helsinkiläisessä sanomalehdessä 1930–1932

Pro gradu -tutkielma, 110 s., 4 liitesivua.
Toukokuu 2013

Syyskuussa 1931 Malmin Tattarisuolla tehtiin kammottava löytö. Suolähteeseen oli upotettu ihmisen pää ja useita irtileikattuja jalkoja ja käsiä. Löytö luonnollisesti herätti lehdistön kiinnostuksen rikokseen. Poliisin tutkimuksista huolimatta sen selvittämisessä kesti kaikkineen lähes kaksi vuotta. Sanomalehdet ja niitä lukeva yleisö seurasivat aluksi kiinnostuneina ja myöhemmin turhautuneina paikallaan polkeneita tutkimuksia.

Tunnettu Lapuan liikkeen tukija everstiluutnantti Paavo Susitaival politisoi Tattarisuon jutun jättämällä oikeuskanslerille ilmiantokirjelmän, jossa hän syytti maan korkeimpia poliisiviranomaisia tapauksen tutkimusten tahallisesta haittaamisesta. Hänen mukaansa viranomaiset yrittivät suojella rikokseen sotkeutuneita vapaamuurareita, joiden joukkoon itsekin kuuluivat. Ilmianto osoittautui perättömäksi, mutta Lapuan liikettä vastustaneet lehdet saivat siitä lyömäaseen lapualaisia vastaan. Vapaamuurarien lisäksi rikoksesta syytettiin mm. mustalaisia, lääketieteen opiskelijoita ja täysin viatonta makkaratehtailijaa.

Jahdatessaan käsittämättömältä tuntuneen rikoksen tekijöitä, syyllistyivät sanomalehdet ainakin suomalaisen lehdistöhistorian pahimpiin ylilyönteihin. Varsinkin Harjun ruumishuoneen vahtimestari Saarenheimo perheineen kärsi tästä ajojahdistista, vaikka osoittautui lopulta syyttömäksi. Elokuussa 1932 rikos ratkesi, kun kuusi helsinkiläistä tunnusti silponeensa ruumiit hautausmaalla. Lähteeseen irti leikatut ruumiinosat oli upotettu maagisten rituaalien saattelemina. Joukkion tarkoituksena oli näin saada haltuunsa aarre, joka heidän saamiensa näkyjen mukaan oli upotettu lähteeseen.

Vaikka Tattarisuon rikoksessa ei eläviä uhreja ollutkaan, sai se arvoituksellisen luonteensa vuoksi erittäin paljon palstatilaa lehdissä. Tässä tutkielmassa on sisällönanalyysin keinoin analysoitu kolmen suurimman suomenkielisen sanomalehden, eli Helsingin Sanomien, Uuden Suomen ja Suomen Sosialidemokraatin Tattarisuon tapausta käsitellyttä kirjoittelua. Lehdet antoivat rikokselle paljon yhteiskunnallisia merkityksiä, joita tutkielmassa on avattu mikrohistoriallisen näkökulman kautta. Tutkielman tavoitteena ei ole ollut kuvata mitä tapahtui, vaan miten tapahtunut lehdissä esitettiin.

ASIASANAT: Tattarisuo, mikrohistoria, Lapuan liike, vapaamuurarit, yhteiskunta, lehdistöhistoria, Mäntsälän kapina, Susitaival, Helsingin Sanomat, Suomen Sosialidemokraatti, Uusi Suomi, Ajan Sana

Sisällys

1. TATTARISUON TAPAUS	1
1.1. Tutkimustehtävä	3
1.2. Lähteet	6
1.3. Sanomalehdet tutkimuskohteena	10
1.4. Aiempi tutkimus ja kirjallisuus	14
2. ESINÄYTÖS - SYKSYN 1930 KÄSILÖYTÖ	16
2.1. Ensireaktio	16
2.2. Ensimmäisessä vaiheessa esitetyt motiivit rikokselle	18
3. UUTISOINNIN TOINEN VAIHE - KAMMOTTAVA LÖYTÖ MALMILLA	19
3.1. Rikospaikkana anatomian laitos?	23
3.1.1. Toimittajat anatomian laitokseen tutustumassa	24
3.1.2. "Järjettömiä teorioja"	26
3.2. Mustalaiset ja Tattarisuo	29
3.2.1. Epäily mustalaisten syyllisyydestä	30
3.2.2. Romaanihenkilöitä ja ennustajia Mustalais-suolla	32
3.3. "Johtavatko jäljet syytöntehtäälle?"	36
3.3.1. Salakielinen postikortti ja painokanne Ajan Sanaa vastaan	37
3.3.2. Suomen Sosialidemokraatti syytöntehtäällä	38
3.4. "Kammoksuttava perheenisä" - tapaus Saarenheimo	39
3.4.1. Lehdistön reaktiot Saarenheimon ensimmäiseen pidätykseen	40
3.4.2. Saarenheimon kohtelu lehdistön itsetutkiskelun peilinä	45
4. KOLMAS VAIHE - TATTARISUON JUTTU POLITISOITUU	50
4.1. "Poliittinen silmäkääntötempu" - Susitaipaleen ilmianto	52
4.1.1. Ilmiannon tausta ja siihen liittyneet henkilöt	53
4.1.2. Ilmiannon seuraukset	56
4.2. Vapaamuurarit ja Tattarisuon jutun uutisointi	61
4.2.1. Lehdistö kiinnostuu vapaamuurareista	62
4.2.2. Vapaamuurarit pakinoitsijoiden silmin	64

4.3. Suomen maine vaarassa - Tattarisuo ja ulkomaat.....	67
4.3.1. Johtavatko jäljet ulkomaille asti?	68
4.3.2. Tattarisuon jutun uutisointia ulkomaalaisten lehtien kautta.....	71
5. RIKOS RATKEAA - SYLLISET JA VIRANOMAISTEN TOIMINTA.....	74
5.1. Rikoksen tekijät	76
5.1.1. Syylliset sanomalehdissä	76
5.1.2. Tuomittujen yhteiskunnallinen asema	81
5.2. Sanomalehtien arvioita viranomaistoiminnasta	84
5.2.1. Poliisin toiminta ja sen herättämät reaktiot lehdissä.....	85
5.2.2. Oikeuslaitosta koskeva kirjoittelu Tattarisuon jutun yhteydessä.....	89
5.2.3. Kritiikki seurakuntia ja kirkkoa kohtaan	91
6. LOPUKSI	96
LÄHDELUETTELO.....	102
Sanomalehdet.....	102
Lähdekirjallisuus	102
Tutkimuskirjallisuus	103
Internetlähteet	110
Käytetyt lyhenteet	110
LIITE 1.	111
LIITE 2.	113

1. TATTARISUON TAPAUS

”Totta puhuaksemme ei tietysti ole tosiasiallisesti mitään perusteltua syytä pelkoon, että Tattarinsuo niin vain häipuisi varjojen yöhön. Varmaan muistetaan se vielä silloin, kun ei kukaan enää muista Mäntsälän kapinoita ja kaikenkarvaisia `kansanjohtajia`. Tattarinsuo lyö ne kaikki juuri vissiin laudalta. Pikkusormellaanhan se ne näpsäyttää. Lapsenlapsemme lukevat romaaneja ja kauhukertomuksia ja jännitysnäytelmiä Tattarinsuon mysteriosta ja ajattelevat kateellisina meistä, että kyllä se isoisä-ukkele ja isoäiti-akkele olivat onnellisia, kun saivat itse ihan elävinä elää Tattarinsuon aikaa.”¹

Nimimerkki Tiituksen² Helsingin Sanomissa esittämä ennustus ei ole toteutunut. Mäntsälän kapina ja sen johtajat lienevät tuttuja useimmille, mutta Tattarisuon³ mysteeri on jo suurelta yleisöltä unohtunut. Tämän tutkielman tarkoitus on auttaa Tiituksen ennustuksen toteutumista tutkimalla tapauksen aikalaisuutisointia kolmessa Helsingissä ilmestyneessä sanomalehdessä.

Tattarisuon arvoitus oli eräs 1930-luvun seuratuimpia rikosuutisia Suomessa. Tapahtumasarja alkoi, kun elokuussa 1930 Malmilla sijaitsevasta lähteestä löytyi naisen käsi. Löydön vuodettua muutamaa päivää myöhemmin sanomalehtien tietoon, alkoivat ne kilvan arvuutella mitä oli tapahtunut ja ennen kaikkea miksi. Oliko tapahtunut onnettomuus, riehuko Suomessa himomurhaaja, oliko läheisellä hautausmaalla tonkinut koira kenties kuljettanut löytämänsä käden lähteeseen vai mistä oli kyse? Poliisin tutkimukset päätyivät umpikujaan ja sanomalehdetkin unohtivat löydön lähes vuodeksi. Syyskuussa 1931 tapauksen mittakaava moninkertaistui ja skandaali oli valmis. Jo edelliseltä kesältä tutusta lähteestä oli tällä kertaa löydetty ihmisen pää, kahdeksan ranteesta katkaistua kättä, yhdeksän jalkaterää ja joukko yhteen sidottuja irtileikattuja sormia. Jalkateristä kuusi oli oikean jalan, joten uhreja täytyi olla ainakin yhtä paljon. Alusta asti oli kuitenkin selvää,

¹ Helsingin Sanomat (HS) 4.5.1932.

² Nimimerkin taakse kätkeytyi Helsingin Sanomien toimittaja Ilmari Kivinen. Hän käsitteli pakinoissaan humoristisessa valossa lukijoilleen tuttuja yhteiskunnan lieveilmiöitä. Pakinoidensa lisäksi hän julkaisi 15 huumorikirjaa, joissa usein seikkailivat hänen pakinoistaan tutut hahmot, kuten herra Kenonen perheineen. Kivinen kansallisbiografiassa Seppinen 2001[<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/1624/>]. Luettu 11.3.2013.

³ Käytän tässä tutkielmassa alueesta nimeä Tattarisuo, koska nykyään alue tunnetaan tällä nimellä. Tutkimissani sanomalehdissä käytetään sekaisin nimiä Tattarisuo ja Tattarinsuo. Helsingin Sanomissa esiintyy molempia muotoja nimestä, enemmän kuitenkin Tattarinsuota. Suomen Sosialidemokraatti ja Uusi Suomi puolestaan suosivat muotoa Tattarisuo, joskin niissäkin vilahtelee Tattarinsuo.

että löydettyjä ruumiinosia ei ollut leikattu eläviltä ihmisiltä. Kyseessä ei siis ollut joukkomurha. Rikos tuntui käsittämättömältä. Miksi kukaan silpoisi kuolleita ja kuljettaisi näiden kappaleita syrjäiselle lähteelle upotettavaksi? Syyllinen ei ollut vaivautunut edes peittelemään jälkiään vaan jättänyt todisteet kellumaan lähteeseen, joka oli paikallisten tuntema juomapaikka. Poliisilla ei ollut tarjota selitystä rikokselle, sillä vastaavaan ei ollut Suomessa aiemmin törmätty. Rikoksen tekijä ja motiivi pysyivät piilossa. Tällä kertaa kansa ja lehdistö eivät kuitenkaan antaneet tapahtuneen jäädä selvittämättömäksi rikokseksi, vaan ryhtyivät penkomaan tapausta omin päin. Kansan parissa alkoi liikkua merkillisiä huhuja rikoksen tekijästä ja motiiveista ja sanomalehdet raportoivat näistä huhuista päivittäin, toimittajien yrittäessä samaan aikaan ratkaista tapauksen omien tutkimustensa avulla. Varsin pian selvisi, että ruumiinosat olivat peräisin läheiseltä hautausmaalta.

Lokakuussa 1932 poliisi pidatti syylliseksi epäilemänsä Harjun ruumishuoneen vahtimestarin. Toimittajat saivat hänen nimensä selville ja alkoi Suomalaisen lehdistön historiassa ennen näkemätön ajojahti. Sen seurauksena lopulta syyttömäksi osoittautuneen vahtimestarin maine pilattiin ja tämän perhe hajosi.

Kirjoittelu tapauksen ympäriltä laantui vuoden 1931 lopulla ja seuraavan vuoden alussa, alkaakseen entistä kiivaampana helmikuun puolessavälissä. Tällä kertaa rikokseen liitettiin mukaan politiikka. Uudelleen etusivuille Tattarisuon mysteerin nosti Pohjois-Uudenmaan suojeluskuntapiirin piiripäällikön everstiluutnantti Paavo Susitaipaleen tekemä ilmianto sisäministeri Ernst von Bornin ja Uudenmaan maaherran Bruno Jalanderin yhteydestä rikokseen. Susitaival väitti von Bornin ja Jalanderin haitanneen tahallaan tutkimusten etenemistä suojellakseen vapaamuurariveljiään. Näiden osuudesta Tattarisuon silpomisiin Susitaival väitti saaneensa todisteita. Ilmiannon taustalla oli halu mustamaalata Lapuan liikkeen⁴ laittomuuksia vastustaneet virkamiehet ja saada heidät korvattua äärioikeistoon suopeammin suhtautuvilla miehillä.

Tattarisuon mysteeri selvisi lopulta elokuussa 1932, kun kolme miestä ja kolme naista tunnustivat syyllistyneensä silpomisiin. Heidän tarkoituksenaan oli ruumiinkappaleita Tattarisuon lähteeseen upottamalla ja samalla loitsuja lukemalla saada haltuunsa lähteeseen upotettu aarre. Eräs joukon naisista oli nähnyt mystisiä näkyjä, joissa henget kertoivat hänelle millaisia rituaaleja suorittamalla

⁴ Niinistö 2003 s. 9. Katsaus nimen erilaisista kirjoitusasuista ja oikeaoppisesta käytöstä. Tutkituissa lähteissä ylivoimaisesti yleisin muoto oli Lapuan liike ja siksi tässä tutkielmassa on päädytty käyttämään sitä.

aarre nousisi lähteestä. Kammottavien löytöjen saama julkisuus oli kuitenkin keskeyttänyt joukkion toiminnan ennen näyissä määrättyjen rituaalien loppuun saattamista ja aarre jäi lepäämään kätköönsä. Joukkion oikeudessa saamat tuomiot vaihtelivat ehdollisesta kolmen vuoden vankeuteen.⁵

1.1. Tutkimustehtävä

Tässä tutkielmassa tarkastellaan suomalaista yhteiskuntaa 1930-luvun alussa yksittäisen, joskin aikanaan suurta kohua herättäneen rikostapauksen saaman mediavälitteisen julkisuuden kautta. Varsinainen tutkimuskysymys tutkielmassa on mitä yhteiskunnallisia merkityksiä Tattarisuon jutulle annettiin oman aikansa sanomalehdissä. Analyysin kohteena on ollut tapauksen synnyttämä julkisuus, jota tarkastellaan purkamalla ja selittämällä niitä yhteiskunnallisia merkityksiä, joita tapaukselle sanomalehdissä annettiin.

Kysymykseen haetaan vastausta jakamalla sanomalehtien Tattarisuota koskevat kirjoitukset aihepiirinsä mukaisiin teemoihin, jotka on analysoitu omina kokonaisuuksinaan. Teemat on valittu alustavan aineistoon tutustumisen perusteella ja niiden valikoitumisperusteena on ollut aiheen toistuvuus tutkituissa kirjoituksissa. Tutkielmaan valikoituneet teemat ovat myös varsinaisen tutkimuskysymyksen alakysymyksiä, joiden avulla on pyritty luomaan kuvaa jutulle tutkimusaineistossa annetuista yhteiskunnallisista merkityksistä. Tällaisiksi teemoiksi muodostuivat lääketieteen opiskelijoiden materiaalipula, mustalaisten osuus rikokseen, väite ihmisen lihasta sylvyn raaka-aineena, lehdistön vastuu ylilyönteihin johtaneesta uutisoinnista, politiikan kytkeytyminen tapaukseen, vapaamuurarit, tapauksen yhteydet ulkomaille, tuomitut ja heidän yhteiskunnallinen asemansa, poliisin ja oikeuslaitoksen toiminta sekä seurakuntien vastuu tapahtuneesta. Jokainen teema on käsitelty omassa alaluvussaan. Edellä lueteltuihin teemoihin liittyvät kirjoitukset on analysoitu ja niiden kautta luotu kuva Tattarisuon jutulle oman aikansa sanomalehdissä annetuista yhteiskunnallisista merkityksistä, joista on luotu tutkielman rakenne. Myös lehtien uutisoinnista löytyvät erot ja yhteneväisyydet on selitetty.

⁵ Edeltävä on tiivistelmä tutkituista lähteistä, joita olivat Helsingin Sanomat (HS), Uusi Suomi (US) ja Suomen Sosialidemokraatti (SSd) ajalta 22.8.1930–30.9.1930 ja 19.9.1931–16.10.1932. Tapahtumien kronologiasta katso myös Liite 1.

Tutkimusmetodina on käytetty laadullista sisällönanalyysiä. Aluksi tutkittaviksi valikoituneet, eli Tattarisuon mainitsevat kirjoitukset on pelkistetty siten, että jäljelle ovat jääneet vain maininnat tai tekstikatkelmat, jotka liittyvät toistuviin yhteiskunnallisiin teemoihin, eli edellä mainittuihin tutkimustehtävän alakysymyksiin. Näin saatiin erotettua oleelliset kirjoitukset vähemmän merkittävistä. Jäljelle jääneet tekstit on vielä pyritty pelkistämään niin pitkälle kuin mahdollista menettämättä niiden olennaista informaation sisältöä. Tämä aineisto on lopulta analysoitu. Sitä tehdessä on pidetty mielessä aineiston konteksti oman aikansa kuvaajana ja pyritty välttämään anakronistisia tulkintoja.⁶

Tutkimusprosessi alkoi lukemalla tutkittaviksi valittujen kolmen lehden tutkimusjaksolla ilmestyneet numerot etsien niistä viittauksia Tattarisuon tapaukseen. Näin muodostettiin tutkimusaineisto, jonka aiheeseen liittyvästä sisällöstä syntyi samalla alustava kuva. Seuraavaksi valittiin alustavan materiaaliin tutustumisen perusteella teemat, joihin tutkimusaineistoa ryhdyttiin jaottelemaan ja näin muodostettiin tutkielman dispositio. Aineiston jaottelun jälkeen ryhdyttiin pelkistämään aineistoa ja analysoimaan kuhunkin teemaan liittyneitä kirjoituksia. Lopuksi koottiin tutkimustulokset yhteen ja kirjoitettiin auki.

Tutkielman näkökulma on mikrohistoriallinen. Aiheesta kirjoittaneen Matti Peltosen mukaan mikrohistoria ei ole tutkimusmetodi, vaan pikemminkin tutkimusstrategia tai aineiston lähestymistapa, joka valitaan tutkimuksen aluksi ja ohjaa koko tutkimuksen etenemistä.⁷ Tässä yhteydessä edellä mainittu esiintyy siten, että tutkittavaksi valittiin ainakin tuomioiden valossa merkityksellisen rikos, jonka kautta pyritään esittelemään joitakin aikansa yhteiskunnan erityispiirteitä laajemmin. Mikrohistorian klassikoksi muodostuneessa teoksessaan *Martin Guerren paluu* Natalie Zemon Davis luo kokonaiskuvan 1500-luvun ranskalaisesta maaseutuyhteiskunnasta erikoisen rikostapauksen avulla.⁸ Samassa hengessä Matti Peltonen tutustuttaa lukijansa suomalaisen maaseutuyhteiskuntaan 1800-luvulla teoksessaan *Lukkari Saxbergin rikos*.⁹ Risto Alapuron *Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890–1930* tarkastelee Huittisten pitäjän näkökulmasta modernin suomalaisen yhteiskunnan syntyyn vaikuttaneita tekijöitä, luoden siten vaikuttavan kuvan makrotason ilmiöiden vaikutuksesta mikrotasolle. Makrotasoa tutkimuksessa edustavat kansallisen

⁶Tuomi & Sarajärvi 2003 s. 93–121. Aivan suoraan käytetyn kaltaista metodia ei kirjasta löydy. Se on kuitenkin syntynyt synteessä kirjan esittämistä laadullisen sisällönanalyysin vaihtoehtoista.

⁷Peltonen 1999 s. 13 ja 21. Mikrohistoriasta katso myös Ginzburg 1996.

⁸Davis 2001.

⁹Peltonen 2008.

ja jopa kansainvälisen politiikan tapahtumat ja mikrotasoa Huittinen ja sen asukkaat. Vaikka nyt onkin tutkittu yksittäisen rikoksen yhteiskunnallisia kytköksiä, olisi ollut liian kunnianhimoinen tavoite luoda sen kautta kokonaiskuva 1930-luvun alun suomalaisesta yhteiskunnasta. Niinpä onkin tyydytty ainoastaan tarkastelemaan sanomalehdissä yleisimmin toistuvia yhteiskunnalliseksi määriteltyjä teemoja Tattarisuon rikoksen yhteydessä.

Kaija Vuorion mukaan suomalaisen lehdistöhistorian tutkijoita kiinnosti 1960- ja 1970-luvuilla erityisesti lehtien suhtautuminen poliittisiin kysymyksiin. Myöhemmin lehdistöhistoriassa on keskitytty pääasiassa tutkimaan yksittäisten tiedotusvälineiden taustan, sisällön ja yhteiskunnallisen aseman kautta välitetyn sanoman muotoutumista ja kontekstia.¹⁰ Nyt ei kuitenkaan ole kyse kummastakaan perinteisestä lehdistöhistoriallisesta lähestymistavasta tutkimukseen. Tätä tutkielmaa on perusteltua kutsua mikrohistorialliseksi, koska tutkimusasetelma lähtee yksittäisen rikoksen uutisoinnista ja perustuu kolmen lehden tuottaman aineiston vertailuun.

Tattarisuon tapaus oli aikanaan todella laajasti uutisoitu rikos ja sen selvittäminen oikeudenkäynteineen kesti yli kaksi vuotta. Tutkielmaa varten on käyty systemaattisesti läpi Helsingin Sanomat, Uusi Suomi ja Suomen Sosialidemokraatti 22.8.1930–30.9.1930 ja 19.9.1931–16.10.1932 Tattarisuota koskevan aineiston osalta. Tutkielman aikarajaus alkaa ensimmäisestä käsilyödyöstä ja päättyy jutun tuomioiden julistamisesta seuranneisiin välittömiin reaktioihin. Tattarisuon jutun tuomioita käsiteltiin myöhemmin vielä Turun hovioikeudessa ja Korkeimmassa oikeudessa, mutta näiden sanomalehdissä herättämää huomiota ei ole enää tarkasteltu. Aineistoon tutustussa siitä nousi esiin neljä selkeästi toisistaan poikkeavaa ajallista jaksoa. Tämä jakso on säilytetty siten, että myös tutkielman analyysiosuus on jaettu neljään erilliseen päälukuun, joissa kussakin esitellään pääosin kyseisessä jaksossa esiin nousseita teemoja. Monet niistä olivat kuitenkin sellaisia, että ne esiintyivät useissa jaksoissa, jotkin jopa uutisoinnin kaikissa vaiheissa. Ensimmäinen jakso uutisoinnissa oli 22.8.1930–30.9.1930. Toinen jakso oli 19.9.1931 – 16.2.1932 ja kolmas jakso 17.2.1932–11.8.1932. Neljäs eli viimeinen jakso oli 12.8.1932–16.10.1932.

Tutkimuskohteena tässä tutkielmassa ovat siis Tattarisuon jutun yhteydessä toistuvat yhteiskunnalliset teemat. Yhteiskunnalla on monia merkityksiä ja ne vaihtelevat käytetystä asiayhteydestä johtuen suurestikin. Puhuessaan yhteiskunnasta pappi, yhteiskuntatieteilijä ja

¹⁰Vuorio 2009 s. 27- 28 ja 43.

koditon tuskin tarkoittavat samaa tarkoin rajattua kohdetta. Arkikielessä yhteiskunnalla tarkoitetaan lähinnä valtion ja kuntien kaltaisia julkishallinnollisia toimijoita. Se voidaan kuitenkin käsittää paljon laajemmaksikin kokonaisuudeksi, kuten tässä tutkielmassa on tehty. Suomalaisen yhteiskunnan katsotaan tässä tutkielmassa koostuvan valtion ja sen alueella asuvien ihmisten lisäksi yhteisesti omaksutuiksi katsotuista arvoista ja kulttuurista, taloudellisista suhteista ja niiden muokkaamasta työnjaosta sekä kansalaisten välisestä vallanjaosta. Yhteiskunnan sisäiset vallan jakolinjat, niin taloudelliset kuin poliittisetkin, ovat merkittävässä roolissa tässä tutkielmassa.¹¹ Poliitiikka on lähes yhtä hankalasti määriteltävä termi kuin yhteiskuntakin. Tässä tutkielmassa politiikalla tarkoitetaan yksinkertaisesti yhteiskunnallisen vallan käyttöä tai pyrkimystä siihen. Perinteisiä poliittisia toimijoita ovat esimerkiksi puolueet, kansanliikkeet ja media. Vasta itsenäistyneessä Suomessa yhteiskunnallista vaikuttamista ei kuitenkaan jätetty vain eduskunnassa toimineiden puolueiden tehtäväksi. Tärkeimpiä yhteiskunnallisen valaan käyttäjiä 1930-luvun alun Suomessa olivat niiden lisäksi suojeluskunnat, kirkko, Lapuan liike, ammattiyhdistykset ja salassa edelleen toimineet kommunistit.¹²

1.2. Lähteet

Pääasialliseksi lähdeaineistoksi on valittu aikalaislehdet. Tutkitut sanomalehdet antavat laajan kuvan Tattarisuon tapauksen mediavälitteisestä julkisuudesta. Valitut lehdet edustivat Suomen poliittisen kentän eri laitoja 1930-luvun alussa. Suomen Sosialidemokraatti edusti laillista, maltillista vasemmistoa, edistyspuolueen Helsingin Sanomat poliittista keskustaa ja Uusi Suomi parlamentaarista oikeistoa. Tutkittavaksi valitut lehdet edustavat hyvin myös ajankohdan poliittisia jakolinjoja. Pääministeri Sunilan toisessa hallituksessa (21.3.1931–14.12.1932) mukana olivat maalaisliitto, kokoomus, ruotsalainen kansanpuolue ja edistyspuolue. Opposition näkökantoja edustaa tässä tutkielmassa Suomen Sosialidemokraatti ja hallitusta Helsingin Sanomat. Myös kokoomus oli hallituksessa, mutta sen voidaan laskea edustaneen vähintään puolittain oppositiota, koska se monissa kysymyksissä myötäili ulkoparlamentarisesti toimineen Lapuan liikkeen kantoja.

¹¹Sulkunen 1998 s. 214–216 ja Kettunen 2003 s. 189–207.

¹²Huomattavasti laveampi määrittely politiikka – termin käytöstä ja historiasta Suomessa Palonen 2003 s. 467–518. Koska tämän tutkielman aiheena ei ole politiikka sinänsä, riittää tässä yhteydessä tällainen karkea ja yksinkertaistava määritelmä. Suojeluskuntien poliittisesta roolista Tikka 2006 s.217–221 sekä Selen 2001 S. 162–165 ja 314–327.

Tätä tulkintaa tukee myös se, että neljästä kokoomuksen ministeristä kaksi erosi Mäntsälän kapinan aikana maaliskuussa 1932 ja heidät korvattiin ammattiministerillä ja maltilliseksi tunnetulla kokoomuslaisella. Hallituksen vahvuuteen liittyi 20.10.1932 vielä Helsingin Sanomien suurin omistaja ja päätoimittaja, edistyspuolueen Eljas Erkko salkuttomaksi ministeriksi.¹³ Tutkimallani ajanjaksolla kommunistien lehdet oli lakkautettu laittomina tasavallan suojelulain nojalla. Äärioikeistoa edustanutta Ajan Sanaa on tarkasteltu vain silloin, kun sen kirjoitukset on erityisesti nostettu muissa lehdissä esiin. Ajan Sanaa lukuun ottamatta lehdet ilmestyivät seitsemän kertaa viikossa.

Helsingin Sanomat (HS) oli 1930-luvulla Suomen ylivoimaisesti luetuin sanomalehti. Isänsä Eeron kuoleman jälkeen lokakuussa 1927 lehden toiseksi päätoimittajaksi tullut Eljas Erkko¹⁴ toimeenpani lehdessä monia journalistisia uudistuksia. Lehden pääomistaja Eljas Erkko toimi myös lehden ainoana päätoimittajana 1.9.1931 alkaen. Helsingin Sanomiin palkattiin Eljas Erkon johdolla ensimmäiset ulkomaankirjeenvaihtajat, viihdeaineistoa lisättiin ja lehden sivuille ilmestyivät suurta suosiota saaneet pikkuilmoitukset¹⁵. Vielä 1930-luvun alkaessa lehti oli selkeästi edistyspuolueen (ed) pää-äänenkannattaja, vaikka sen lukijoissa alkoikin vuosikymmenen kuluessa olla yhä enemmän myös työläisiä. Levikin lisäämisessä lehteä auttoi tietoinen irtautuminen edistyspuolueen holhouksesta Erkon johdolla. Tämä tarkoitti muun muassa sitä, että Helsingin Sanomat alkoi ottaa maksun edistyspuolueen painotöistä ja lehden tiloissa sijainnut puoluetuomisto sai 1936 etsiä uudet tilat.¹⁶ Lehden tuotoilla tuettiin myös heikommin menestyviä edistyspuolueen maakuntalehtiä.¹⁷ Työläisen oli mahdollista lukea vielä keskustaoikeistolaista lehteä, mutta kokoomuksen (kok) lehdet Uuden Suomen johdolla olivat heille jo liian oikealla.¹⁸ Helsingin Sanomat suhtautui aluksi Lapuan liikkeeseen varovaisen myönteisesti, mutta viimeistään presidentti Ståhlbergin kyyditys 14.10.1930 muutti sen suhtautumisen ulkoparlamentaarisesti toimivaan kansanliikkeeseen tuomitseväksi.¹⁹

¹³Sunilan II hallituksen kokoonpano Valtioneuvoston internetsivuilla [http://valtioneuvosto.fi/tietoa-valtioneuvostosta/hallitukset/vuodesta-](http://valtioneuvosto.fi/tietoa-valtioneuvostosta/hallitukset/vuodesta-1917/tulokset/fi.jsp?report_id=M1&multivalue.selectedCriterion.hallitus_id=19#statsAnchor)

1917/tulokset/fi.jsp?report_id=M1&multivalue.selectedCriterion.hallitus_id=19#statsAnchor. Luettu 13.3.2013.

¹⁴Eljas Erkko kansallisbiografiassa Kulha 1999 [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/747/>]. Luettu 11.3.2013.

¹⁵Salokangas 1988 s. 378–380 ja s. 390–394. Pikkuilmoituksissa ilmoitettiin työpaikoista, vuokralla tarjotuista asunnoista, ja sen sellaisista.

¹⁶Kulha 1989 s. 46–48. Lehden irtautuminen edistyspuolueesta oli pitkä prosessi. Vuotta 1932 on tarjottu lehden sitoutumattomuuden alkamisajankohdaksi edellisen vuoden linjariidoista johtuen. Myös 1936 esiintyy sitoutumattomuuden alkamisvuotena, koska silloin Erkko luopui useimmista puolueen luottamustoimistaan, mutta lopullisesti HS julistautui sitoutumattomaksi vasta 1943. Tämän tutkielman kannalta se on kuitenkin edistyspuolueen äänitorvi.

¹⁷Pietilä 2010 s. 123–125.

¹⁸Suomen lehdistön historia 5 s. 130–133 ja Perälä 1998 s. 41–43.

¹⁹Perälä 1998 s. 152–156.

Vuoden 1932 alussa lehteen palkattiin maalaisliittolaisesta (ml) Suomenmaasta artikkelitoimittajaksi ja poliittiseksi pakinoitsijaksi²⁰ Lassi Hiekkala, eli nimimerkki Eero. Hän kirjoitti loppuvuodesta 1931 maalaisliiton lehtien päätoimittajille kiertokirjeen, jossa varoitti Lapuan liikkeen kapinahankkeesta. Kokoomuslaisen Uuden Suomen julkaistua kirjeen, nousi siitä kohu, jonka seurauksena päätoimittaja Hiekkala joutui eroamaan Suomenmaasta. Koska Helsingin Sanomilta oli puuttunut poliittinen pakinoitsija, palkkasi Erkkö Hiekkalan lehteensä. Ilmeisesti Suomenmaan hallituksessa maalaisliiton johtavien poliitikkojen käymään poliittiseen peliin pettyneelle Hiekkalalle ideologinen loikka edistyspuolueen lehteen ei ollut liian pitkä, edustivathan molemmat lehdet loppujen lopuksi poliittista keskustaa. Lokakuun alussa 1932 Hiekkalaa seurasi Suomenmaasta Helsingin Sanomiin pilapiirtäjä Oskari ”Oki” Räisänen ja kaksikon pilakuvan ja poliittisen pakinan yhdistelmästä tuli erittäin suosittu yhdistelmä.²¹

Sisällissodasta erossa pysytelleet sosialidemokraatit perustivat Väinö Tannerin johdolla jo toukokuussa 1918 Kustannusosakeyhtiö Kansanvallan, joka ryhtyi julkaisemaan Suomen Sosialidemokraattia (SSd). Lehti oli kokonaan Sosialidemokraattisen puolueen (sdp) omistama ja sen tuottamalla voitoilla tuettiin myös heikommin menestyviä puolueen maakuntalehtiä²². Lehdestä tulikin nopeasti Suomen luetuin työväenlehti, joka toimi myös vasemmiston sisäisten kiistojen näyttämönä. Tämän tutkielman aikarajauksen alussa lehden päätoimittajana oli ”tannerilaisena” oikeistososialidemokraattina tunnettu Anton Huotari, jonka työtä jatkoi helmikuusta 1932 alkaen kansanedustaja Eino Kilpi. Myös Kilpi edusti puolueensa oikeistolaisempaa, Tanneria tukenutta ja yhteistyötä maalaisliiton, ruotsalaisen kansanpuolueen (rkp) ja edistyspuolueen kanssa suosinutta linjaa. Kilpi kuitenkin antoi lehdessä tilaa myös puolueen vasemmalle siivelle. Sen tunnetuin edustaja oli kansanedustaja Yrjö Räisänen, eli lehden erittäin suosittu ja vaikutusvaltainen pakinoitsijanimimerkki Sasu Punanen. Hänen asemastaan lehdessä kertonee se, että Räisänen palkka oli suurempi kuin lehden päätoimittajan. Sasun pakinat onnistuivat usein suututtamaan myös oman puolueen johdon, koska hän ei aina vaivautunut noudattamaan niissä puolueen virallista linjaa. Lapuan liike painoi 1930-luvun alussa sosialidemokraattisen puolueen sisäiset kiistat taka-alalle. Räisänen ja Tannerin yhteen sopimattomat henkilökemiat vaikuttivat kuitenkin edelleen taustalla, vaikka ne kärjistyivätkin vasta syksyllä 1939. Tällöin Räisänen erotettiin Suomen

²⁰Salokangas 1988 s. 383–384. Pakinoitsijat voidaan jakaa poliittisiin ja viihteellisiin. He ottivat kantaa käsittelemiinsä aiheisiin usein huumorin avulla ja uutista viihteellisemmässä muodossa. Suosittu pakinoitsija oli lehdelle kunnan arvoinen, sillä heidän tekstinsä olivat erittäin suosittuja.

²¹Perälä 1998 s. 44. Hiekkalan erottamisesta Suomenmaasta Carlson 1990 s. 79–87 ja Perälä 1998 s.253–256, 260–263. Hiekkala kansallisbiografiassa Mylly 2001 [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/1607/>]. Luettu 30.4.2013.

²²Vares 1986[A] s.2-3. Suomen Sosialidemokraatilla oli kiinteämmät suhteet puolueeseen kuin tutkituilla porvarilehdillä.

Sosialidemokraatista.²³ Lehti vastusti Lapuan liikettä alusta asti, joskin sen suhtautuminen lapualaisuuteen jyrkempi ajan myötä.²⁴ Toisin kuin Helsingin Sanomat ja Uusi Suomi, ilmestyi Suomen Sosialidemokraatti vasta iltapäivällä, joten sillä oli mahdollisuus lainata samana aamuna julkaistujen kilpailijoidensa uutisia heti tuoreeltaan.

Uusi Suomi (US) perustettiin 1918 vastaperustetun kokoomuspuolueen (kok) päälehdiksi. Puolueen sijaan sen omistivat yksityiset osakkeenomistajat, jotka useimmiten toki olivat myös puolueen kannattajia. Uuden Suomen ja kokoomuspuolueen välit olivat 1930-luvulla usein hyvinkin tulehtuneet. Syyt huonoihin väleihin olivat lehden omistajayhtiössä 1929 valtaan päässeet lehden toimituskunta ja puolueen johtoa jyrkemmin oikeistolaiset voimat. Lehden päätoimittaja Kaarlo Koskimies joutui eroamaan 25.8.1932 liian sovittelevana ja lapualaisten ylilyönnit tuomitsevana. Hänen tilalleen päätoimittajaksi valittiin varatuomari S.J. Pentti, joka myötäili vielä edeltäjänsäkin enemmän Lapuan liikettä ja sen seuraajaa Isänmaallista Kansanliikettä (IKL). Koskimiehen erottaminen oli osa kokoomuksen sisäistä linjataistelua, jonka lapualaisia tukenut oikeistosiipi Edwin Linkomiehen ja Eino Suolahden johdolla voitti, kaapatun vallan Uuden Suomen lisäksi lopulta myös kokoomuspuolueessa.²⁵ Päätoimittajan lisäksi lehden keskeinen vaikuttaja oli K.N. Rantakari, eli pakinoitsijanimimerkki Johannes. Hän oli entinen kansanedustaja ja kokoomuksen edeltäjän, suomalaisen puolueen puoluesihteerin, joka toimi kokoomuksen puoluetöimiston neuvonantajana. Rantakari joutui lähtemään Uudesta Suomesta kesäkuun alussa 1932 linjakiistojen vuoksi. Hän oli vapaamuurari.²⁶

Tässä yhteydessä lienee syytä esitellä myös Lapuan liikkeen pää-äänenkannattaja Ajan Sana, vaikka sitä onkin tutkittu toisista lehdistä poiketen vain silloin kun sen kirjoittelu nousee muissa lehdissä erityisesti esiin. Uuden Suomen omistanut lehtiyhtiö oli taloudellisesti kannattava, mutta sen taloutta rasitti pahasti tappiollinen Iltalehti. Niinpä yhtiön johtokunta suostuikin luovuttamaan Iltalehden korvauksetta Lapuan liikkeen kannattajille 1.11.1930 alkaen. Lehti nimettiin uudelleen

²³Suomen lehdistön historia 7 s. 61–64 ja Perälä 1998 s. 46–49. Tanner kansallisbiografiassa Paavolainen 1997 [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/635/>]. Luettu 30.4.2013. Kilpi kansallisbiografiassa Kalemaa 2001 [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/767/>]. Luettu 15.4.2013. Räisänen kansallisbiografiassa Kalemaa 2001 [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/1659/>]. Luettu 15.4.2013. Anton Huotari kansallisbiografiassa Sainio 2008 [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/1610/>]. Luettu 15.4.2013.

²⁴Perälä 1998 s. 82–94.

²⁵Tarkemmin Uuden Suomen ja kokoomuksen sisäisestä valtataistelusta Vares 1986[B] s. 8–23.

²⁶Suomen lehdistön historia 7 s. 204–207, Perälä 1998 s. 30–34. Rantakarista kansallisbiografiassa Vares 2000 [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/1654/>]. Luettu 11.3.2013. Tieto vapaamuurariudesta perustuu SSd 18.2.1932 julkaisemaan Rantakarin haastatteluun, jossa hänen ei mainita olevan nimimerkki Johannes. Ahtokari 2000 s. 119 vahvistaa tiedon mainitsemalla Rantakarin vuonna 1922 perustetun Suomi loosin alkuperäisten jäsenten joukossa.

Ajan Sanaksi ja sitä kustantamaan perustettiin samanniminen osakeyhtiö. Lehti ilmestyi iltapäivisin kuusi kertaa viikossa ja toimi Lapuan liikkeen pää-äänenkannattajana. Lehden päätoimittajana toimi vuosina 1931–1932 everstiluutnantti Arne Somersalo. Lehti oli tunnettu räväkästä kielenkäytöstään ja se oli jatkuvasti ongelmissa viranomaisten kanssa. Tutkitulla ajanjaksolla se sai useita painokanteita ja oli Mäntsälän kapinan jälkeen lakkautettuna kahden kuukauden määrääjäksi. Lopullisesti lehti lakkautettiin 15.10.1932. Sen työn jatkajaksi perustettiin Ajan Suunta. Uudenkin lehden päätoimittajana jatkoi Somersalo, joka valittiin uuden lehensä kannattaman IKL:n listoilta eduskuntaan 1933.²⁷

Painotekniikan kehitys mahdollisti sanomalehdissä julkaistavien kuvien määrän kasvun 1920- ja 1930-luvuilla. Ensimmäisenä lehtenä Suomessa tamperelainen Aamulehti palkkasi kokopäivätoimimisen valokuvaajan 1927 ja Uusi Suomi seurasi nopeasti sitä.²⁸ Kaikissa tätä tutkielmaa varten tutkituissa lehdissä mustavalkoisia kuvia oli vielä melko vähän. Helsingin Sanomissa ja Uudessa Suomessa kuvia oli kuitenkin selvästi enemmän kuin Suomen Sosialidemokraatissa ja Ajan Sanassa.

1.3. Sanomalehdet tutkimuskohteena

Tutkielman tarkoituksena ei ole tutkia Tattarisuon tapausta sinänsä, vaan millaisen kuvan sanomalehdet siitä antoivat lukijoilleen ja millaisia yhteiskunnallisia merkityksiä sanomalehtien toimitus aiheeseen liitti. Poliisin Tattarisuon tapauksesta saamia vihjekirjeitä jutun alkuvaiheen osalta tutkineen Pyyri Waltarin mukaan mediavälitteinen julkisuus, jota sanomalehdet edustavat, erosi painotuksiltaan suuresti kansan parissa tapaukselle annetuista merkityksistä²⁹. Tässä tutkielmassa on kuitenkin tarkasteltu vain Tattarisuon juttuun liittyviä yhteiskunnallisia teemoja mediavälitteisessä julkisuudessa, eli sanomalehdissä ja romaanissa *Mustalais-suon arvoitus*, joten arkistolähteitä ei ole käytetty.

²⁷Suomen lehdistön historia 5 s. 22 ja Perälä 1998 s. 33–34. Somersalo kansallisbiografiassa Sulamaa 2007 [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/1654/>]. Luettu 11.3.2013. Somersalo taisteli ensimmäisessä maailmansodassa Saksan armeijassa ja kaatui jatkosodassa 1941.

²⁸Pietilä 2010 s. 127–129.

²⁹Waltari 2011 s. 10–12.

Tutkimuksen kohteeksi sanomalehdet valikoituivat siksi, että niiden kautta on mahdollista tarkastella ilmestymisajankohtansa yleistä yhteiskunnallista ilmapiiriä. Ennen sähköisen tiedonvälityksen läpimurtoa sotien jälkeen sanomalehdet olivat käytännössä ainoita päivittäisiä tosiasioiden ja mielikuvien välittäjiä suuren yleisön keskuudessa. Sanomalehtien lisäksi mediavälitteistä julkisuutta 1930-luvulla edustivat julkaistut kirjat, lentolehtiset ja arkiveisut sekä uutena tulokkaana radio. Sanomalehdet ovat tärkeää lähdemateriaalia historiantutkimukselle ainakin kolmesta syystä. Ensinnäkin lehdet muokkaavat ilmestymisaikansa poliittista todellisuutta. Tämä pätee erityisen hyvin 1930-luvun alkuun, jota tässä tutkielmassa tarkastellaan. Silloinhan lähes kaikki lehdet olivat sitoutuneet jonkin puolueen äänenkannattajiksi ja erityisesti poliittinen pakina eli kulta-aikaansa. Toiseksi lehdet muokkaavat lukijansa maailmankuvaa ja mielipiteitä. Kolmanneksi ne ovat erinomainen osoitus jälkimaailmalle oman aikansa mielipideilmastosta.³⁰

Koska sanomalehti oli 1930-luvun alun Suomessa käytännössä ainoa suuren yleisön tavoittanut joukkotiedotusväline³¹, kuvastavat ne laajasti oman aikansa yhteiskunnallista keskustelua. Yleisradio aloitti lähetyksensä 9.9.1926, joskin jo sitä ennen Suomessa olivat yksityiset tehneet kokeiluja radiolähetyksen kanssa³². Sanomalehtien haastajaksi suuren yleisön tiedonjonon tyydyttäjänä siitä ei kuitenkaan vielä 1930-luvun alussa ollut. Useimmille suomalaisille radioiden hinnat olivat vielä liian korkeita, vaikka radiolupien määrä maassamme ylitti 200 000 rajan vuoden 1930 lopulla.³³ Radio oli selkeästi viihteellinen media, sillä ohjelma-ajasta vuoteen 1939 asti oli yli puolet musiikkia, eikä sillä vielä 1930-luvun alussa ollut omaa uutishankintaa.³⁴

Jyrki Pietilä jakaa väitöskirjassaan *Kirjoitus, juttu, tekstielementti. Suomalainen sanomalehtijournalismi juttutyyppeiden kehityksen valossa printtimedian vuosina 1771–2000* sanomalehtitekstit seitsemään perusjuttutyypiin.³⁵ Tässä tutkielmassa jako on kuitenkin tyypistetty kahteen, eli uutisiin ja kommentoiviin kirjoituksiin. Kommentoivat kirjoitukset jakaantuvat yleensä nimettöminä julkaistuihin pääkirjoituksiin, pakinoihin, lähetettyihin mielipidekirjoituksiin ja

³⁰Perälä 1998 s. 12–13.

³¹Lyytinen & Vihavainen 1996 s. 82. Presidentti Svinhufvudin 2.3.1932 Mäntsälän kapinallisille pitämää radioitua puhetta arvioidaan kuunnelleen jopa 200 000 suomalaista. Puhe oli poikkeustapaus ja sen valtavaa kuuntelijamäärää lähellekään eivät tavalliset radio-ohjelmat vielä päässeet.

³²Lyytinen & Vihavainen 1996 s. 13–14 ja 18–22.

³³Lyytinen & Vihavainen 1996 s. 49–51 ja 126. Vuonna 1931 radioiden hinnat vaihtelivat noin 2000 markasta jopa 5000 markkaan. Vuonna 1931 keskituntiansio oli 8.23mk, jolloin halvankin radion ostamiseksi oli työskenneltävä yli 2400 tuntia. Radion kuuntelupa maksoi koko 1930-luvun 100 mk/vuosi.

http://www.rahamuseo.fi/multimediat_ja_oppimateriaalit_rahamuseo.html. Luettu 12.3.2013.

³⁴Lyytinen & Vihavainen 1996 s. 54–55.

³⁵Pietilä 2008 s. 41.

lainauksiin muista lehdistä, sekä mielipidepalstoilla julkaistuihin lukijoiden lähettämiin kirjoituksiin. Kommentoiviin kirjoituksiin viitattaessa, on alaviitteessä mainittu kirjoituksen otsikko ja kirjoittajan nimi tai nimimerkki sekä kirjoituksen lajityyppi, eli pääkirjoitus, pakina tai mielipidekirjoitus. Jos kirjoituksen yhteydessä on mainittu sen kirjoittaja, on se laskettu kommentoiviin kirjoituksiin. Niiden katsotaan edustavan pääkirjoitusten lisäksi lehden linjavalintoja. Sanomalehden toimitus toimii portinvartijana, joka säätelee julkaisuvalintojensa kautta mediassa esiin nousevia teemoja. Sävyltään pääosin neutraalien pääkirjoitusten sijaan tutkitussa aineistossa lehtien linja nousi useimmiten esiin pakinoissa ja muissa kommentoivissa teksteissä. Ne olivat räväköitä, usein jopa tarkoituksella provosoivia. Kaikki muut kirjoitukset on laskettu yksinkertaisesti uutisiksi, eikä niitä ole jaoteltu pienempiin alakategorioihin. Uutisiin viitattaessa alaviitteessä mainitaan sen julkaissut lehti ja kirjoituksen ilmestymispäivämäärä.

Perinteisen jaottelun mukaan uutinen vastaa kysymyksiin: mitä, kuka, missä, milloin ja miksi. Tämä jako ei kuitenkaan ollut vielä 1930-luvun alussa vakiintunut. Suomalaisissa sanomalehdissä se löi itsensä todenteolla läpi vasta 1940- ja 1950-luvuilla. Uutisen ihanne on vain asiaa sisältävä, mahdollisimman lyhyt ja tiivis, heti tietonsa lukijalle luovuttava, selkeä tai helppolukuinen ja standardirakenteinen. Tutkituissa kirjoituksissa tämä ihanne toteutui harvoin.³⁶ Taustajuttu vakiintui suomalaisissa sanomalehdissä vasta 1960-luvulla, joten se ei ole tämän tutkielman kannalta erityisen merkittävä juttutyyppejä.³⁷ Tattarisuon jutun innoittamana julkaistiin joitakin taustajutuiksi laskettavia kirjoituksia, jotka käsitellään teemansa mukaisessa asiayhteydessään. Selostuksessa puolestaan pitäydytään mahdollisimman uskollisesti tosiasioissa ja selostetaan lähinnä vaikkapa valtiopäivillä käytyjä keskusteluja tai oikeudenkäyntejä välttäen kannanottoja vain raportoiden mitä on päätetty.³⁸ Koska Tattarisuon juttu pysyi pitkään arvoituksena, eivät toimittajat voineen aiheesta juuri selostuksia kirjoittaa.³⁹ Reportaasi eroaa Pietilän mukaan selostuksesta siten, että toimittaja osallistuu uutisen ”kokemiseen”, sen kuvaamisessa on henkilökohtainen ja monipuolinen tai vaihteleva sävy, se on tunteisiin vetoava ja tarinallinen sekä kuvaa aiheeseen liittyviä henkilöitä. Reportaasiin liittyi usein runsas kuvitus.⁴⁰ Pietilän esittämä jako juttutyyppeihin olisi Tattarisuon uutisoinnin yhteydessä ollut sekä pakotettu, että anakronistinen. Ilmeisesti tällaiseen selkeään jakoon eivät toimittajat itse edes pyrkineet, sillä saman otsikon alla oli usein sekaisin haastatteluja,

³⁶Pietilä 2008 s. 46–48.

³⁷Pietilä 2008 s. 53–57. Joitakin taustajuttuja on Tattarisuohon liittyvistä kirjoituksista löydettävissä, mutta niitä ei ole montaa. Katso esim. SSd 21.2.1932 Vapaamuurarit ja vapaamuurarius, nimimerkki -I. K-v-a.

³⁸Pietilä 2008 s. 57–60.

³⁹ Lähimmäs selostusta pääsevät kuvaukset Tattarisuon jutun oikeudenkäynnistä. Katso esim. HS, US ja SSd 29.9.1932.

⁴⁰Pietilä 2008 s. 60–69.

selostuksia, uutisaineistoa ja reportaasin omaisia katkelmia. Koska 1930-luvun alussa sanomalehdissä mainittiin tekstin kirjoittajan nimi vain erittäin harvoin, on tämän tutkielman puitteissa ollut mahdotonta analysoida eri toimittajien suhtautumista Tattarisuon tapaukseen.⁴¹

Mielenkiintoisimman osan tutkimusaineistosta muodostavat tutkittujen lehtien kommentoivat kirjoitukset, eli pääkirjoitukset, pakinat ja mielipidepalstoilla julkaistut kommentit, sekä Muut lehdet -palstoilla julkaistut lainaukset toisista lehdistä. Tutkituissa lehdissä ero varsinaisen uutismateriaalin ja kommentoivien kirjoitusten välillä ei ole selkeä. Usein uutistekstin joukossa on myös toimittajan omia mielipiteitä ja spekulatioita. Ilmeisesti vielä 1930-luvun alussa ei pyritty uutisten suhteen samanlaiseen neutraaliin sävyyn kuin myöhemmin on ollut tavoitteena. Kommentoivaksi materiaaliksi on laskettu kaikki tekstit, joissa kirjoittajan nimi tai nimimerkki on mainittu, sekä pääkirjoitukset ja Muut lehdet -palstoilla julkaistut lainaukset.

Pääkirjoituksessa ilmaistaan lehden virallinen mielipide sen aiheeseen. Suomessa ne julkaistaan perinteisesti pääosin nimettöminä. Poliittisen pakinan kulta-ajalla 1900-luvun alussa sen rooli sanomalehdissä oli erittäin suuri. Lajityypin vakiintumiseen Suomessa vaikutti pitkään jatkunut lehdistösensuuri, joka ei mahdollistanut asioiden suoraan ilmaisemista. Suurin osa pakinoista kuului lehden mielipidettä ohjaavaan aineistoon, osa oli puhtaasti viihdettä. Viimeistään 1970-luvulta kolumnit ovat korvanneet pakinat suomalaisissa sanomalehdissä.⁴²

Koska tämän tutkielman tekstissä on paljon suoria lainauksia lähteinä käytetyistä sanomalehdistä, on ne merkitty sekä kurstiivilla, että lainausmerkeillä. Lainausten avulla on yritetty antaa lukijalle tuntumaa lehtien käyttämästä erittäin rikkaasta kielestä. Liitteissä 1 ja 2 on esitetty tutkituissa lehdissä julkaistujen kirjoitusten ja kuvien määrä Tattarisuon jutun eri vaiheissa sekä tapaukseen liittyvät tärkeimmät uutisaiheet kronologisessa järjestyksessä.

⁴¹Juttutyypin sekoittumisesta katso esim. HS 19.9.1931.

⁴²Pietilä 2008 s. 74 ja 79–82.

1.4. Aiempi tutkimus ja kirjallisuus

Aiempaa tutkimusta Tattarisuon tapauksesta ei ole juuri lainkaan. Tästä johtuen tutkimuskirjallisuus ei tässä tutkielmassa nouse kovin näkyvään rooliin. Sitä on kuitenkin tarvittu tutkimuksen taustoittamiseen ja tutkittavan aikakauden ymmärtämiseen paljon enemmän kuin lähdeviitteistä voisi päätellä. Kirjallisuuden valintaan on luonnollisesti vaikuttanut sen saatavuus. Ajankuvan muodostaminen 1930-luvun alusta ei olisi onnistunut pelkkien sanomalehtien avulla tai ainakin se olisi jäänyt hyvin yksipuoliseksi ilman kirjallisuuden tukea.

Pyry Waltarin pro gradu -tutkielma *Kun kansa ratkaisee arvoituksen* ja Perttu Häkkisen ja Ville Similän Helsingin Sanomien Kuukausiliitteeseen 11/2010 kirjoittama laajahko artikkeli *Lähteellä* käsittelevät Tattarisuon tapausta perusteellisimmin. Myös Reijo Ahtokari ja L.J. Niinistö sivuavat Tattarisuota väitöskirjoissaan. Ahtokari on tutkinut väitöskirjassaan *Salat ja valat. Vapaamuurarit suomalaisessa yhteiskunnassa ja julkisuudessa 1756–1996* vapaamuurarijärjestön historiaa, johon myös Tattarisuon tapaus liittyy oleellisesti. Niinistö puolestaan käsittelee väitöskirjassaan *Paavo Susitaival 1896–1993. Aktivismi elämänasenteena* upseeria, joka perättömäksi osoittautuneella ilmiannollaan politisoi Tattarisuon jutun uutisoinnin. Niinistön teoksesta selviävät ilmiannon motiivit. Susitaival on kirjoittanut muistelmat nimeltä *Aktivisti ei hellitä. Tapahtumia, muistelmia, mielipiteitä 1917–1939*. Niissä hän kertoo oman versionsa Tattarisuon tapaukseen sekaantumisestaan.

Pyry Waltari tutki pro gradu -tutkielmassaan keitä esitettiin syyllisiksi Tattarisuon rikokseen syyskuussa ja lokakuussa 1931 ja miksi eräät julkisuudessa esiintyneistä tulkinnoista poikkesivat poliisin esittämistä tuloksista. Sanomalehtien lisäksi hän on käyttänyt lähdemateriaalinaan tapaukseen liittyviä Kansallisarkiston kokoelmia ja vapaamuurarien arkistoa, sekä muuta aikalaismateriaalia. Tämän tutkielman kronologian mukaisesti hän on siis tutkinut vain jakson kaksi tapahtumia, jättäen syksyn 1930 esinäytöksen ja Susitaipaleen ilmiannon jälkeiset tapahtumat pois pro gradu -tutkielmastaan.⁴³

⁴³Waltari 2011 s. 6-10 ja s. 41–42. Muu aikalaismateriaali käsittää kansatieteilijä Vilho Rikkosen julkaisemat kaksi lentolehtistä, kaksi arkiveisua ja Aarne Haapakosken romaanin Mustalais-suon arvoitus. Jälkimmäistä on tarkasteltu myös tässä tutkielmassa.

Lähteiden ymmärtämisessä ja kontekstoinnissa suurena apuna ovat olleet suomalaisen sanomalehdistön historiaa valottavat teokset. K.N. Rantakarin toimittama *Me neekerit* ja Jyrki Pietilän *Aatetaistoa ja jymy uutisia* sekä C.E. Carlsonin *Sanomalehtimies Lassi Hiekkala* ovat avanneet ovia lehden toimituksen sisään ja esitelleet osaltaan myös käytännön toimitustyötä 1930-luvulla. Varsinkin *Me Neekerit* on ollut hyödyllinen, sillä siinä on julkaistu nimimerkillä Kuha kirjoitettu muistelu Tattarisuon tapauksen selvittelystä toimittajan silmin katsottuna. Keijo Kulhan Helsingin Sanomien historia *Sanasotaa ja sovittelua* sekä Nygårdin ja Salokankaan *Suomen lehdistön historia 2. Sanomalehdistö suurlakosta talvisotaan* valottavat maamme lehdistöolojen kehitystä yleisemmällä tasolla. Jyrki Pietilän *Kirjoitus, juttu, tekstielementti* kertoo sanomalehden sisällön kehityksestä 1700-luvulta 2000-luvulle. Pertti Hemanuksen *Helsingin sanomalehtien rikosaineisto. Tutkimus rikosaineiston funktionaalisesti merkitsevistä piirteistä ja niihin vaikuttavista tekijöistä* toimii hyvänä johdatuksena rikosuutisten tutkimiseen tiedotusopin ja kvantitatiivisen tutkimuksen näkökulmasta.

Edellä mainittujen lisäksi on tutustuttu Lapuan liikettä käsittelevään tutkimuskirjallisuuteen, etsien siitä viittauksia everstiluutnantti Susitaipaleen ilmiantoon ja sen seurauksiin. Näiden määrä ja laatu osoittautuivat pettymykseksi. Jos Tattarisuon tapaus ylipäätään mainitaan, se yleensä ohitetaan vain muutamalla lauseella. Reijo Perälän väitöskirja *Lapuan liike ja sanan mahti* osoittautui tästä aineistosta hyödyllisimmäksi, koska se käsittelee systemaattisesti myös tämän tutkielman lähteitä, joskin täysin eri näkökulmasta. Juha Siltalan väitöskirja *Lapuan liike ja kyyditykset 1930* auttoi ymmärtämään henkistä ilmapiiriä Lapuan liikkeen taustalla. Tutkimuskirjallisuuden kannalta tämän tutkielman aihe osuu hankalaan saumakohtaan. Lapuan liikettä käsittelevä tutkimus yleensä päättyy ennen Tattarisuon jutun oikeuskäsittelyä syksyllä 1932 ja ehkä juuri siksi sivuuttaa koko tapauksen. Isänmaallista Kansanliikettä käsittelevä tutkimus taas alkaa vasta kesästä 1932 ja jättää Tattarisuon ilmiannon kokonaan käsittelemättä.

Suomen romanien historiaan tutustumisessa hyödyllisiksi teoksiksi osoittautuivat Panu Pulman *Suljetut ovet* ja hänen toimittamansa *Suomen romanien historia*. Nygårdin Erilaisten historiaa ja Antti Häkkisen ja kumppanien toimittama *Vieraat kulkijat – tutut talot* avasivat näkökulmaa yhteiskunnasta eri tavoin syrjäytyneiden tai syrjäytettyjen historiaan. Markku Kuisman teoksista löytyi joitakin kiinnostavia näkökulmia aikakauden taloudelliseen tilanteeseen. Kansallisbiografian verkkosivusto osoittautui korvaamattomaksi avuksi tutkielmaa tehdessä. Se säästi paljon aikaa ja vaivaa Tattarisuon jutun yhteydessä mainittujen henkilöiden taustojen selvittelemisessä. Sivustolta

löytyy esittely myös useista Tattarisuon tarinan sivuhenkilöistä, kuten Suomen presidenteistä, jotka mainitaan jutun yhteydessä muutamia kertoja.

Sanomalehtien lisäksi aikakauden mediavälitteistä julkisuutta tutkielmassa edustaa jo marraskuussa 1931 julkaistu Arne Haapakosken romaani *Mustalais-suon arvoitus*. Koska tutkimuksen lähteinä käytetyt sanomalehdet eivät kirjaa huomioineet mitenkään, ei se tutkielmassa nouse erityisen suureen rooliin. Arne Somersalon 1932 julkaistu *Totuus Mäntsälästä* sivuuttaa ikävä kyllä Tattarisuon täysin. Ajan Sanan päätoimittajan henkilökohtainen näkemys aiheesta heti tuoreeltaan olisi varmasti ollut mielenkiintoista luettavaa.

2. ESINÄYTÖS - SYKSYN 1930 KÄSILÖYTÖ

Tässä luvussa tarkastellaan elokuussa 1930 alkanutta Tattarisuon tapauksen esinäytöstä Helsingin Sanomien, Suomen Sosialidemokraatin ja Uuden Suomen kirjoitusten kautta. Lehdet on tutkittu 22.8.–30.9.1930 väliseltä ajalta. Koska tässä jutun ensimmäisessä vaiheessa poliisi ei irtokäden arvoitusta onnistunut selvittämään, painui aihe nopeasti unohduksiin ajankohtaisempien aiheiden tieltä. Tarkempi erittely juttujen määrästä ja jakautumisesta uutisiin ja kommentoiviin kirjoituksiin, sekä julkaistujen kuvien määrästä löytyy Liitteestä 2. Tämä vaihe rikoksen uutisoinnissa oli muita jaksoja lyhyempi ja sen aikana julkaistuja kirjoituksia on vähemmän kuin muissa vaiheissa.

2.1. Ensireaktio

Tiistaina 19.8.1930 löysi 14 -vuotias poika Helsingin maalaiskunnan Malmilla sijainneesta Tattarisuon lähteestä ranteesta irtileikatun naisen oikean käden. Käsi oli verrattain hyvin säilynyt, joten erityisen kauan se ei voinut olla ollut muusta ruumista irrallaan. ”*Onko kyseessä salaperäinen tapaus vaiko hirvittävä rikos*”, kysyi Helsingin Sanomat 22.8.1930, jolloin se uutisoi asiasta ensimmäisen kerran. Poliisi oli onnistunut salaamaan löydön muutaman päivän, mutta sen

vuodettua julkisuuteen alettiin myös lehdille antaa lausuntoja aiheesta. Tattarisuon lähde sijaitsi syrjäisessä paikassa Malmin hautausmaalta noin kaksi kilometriä Porvooseen päin ja noin 200 metriä maantiestä. Uutisen mukaan alueella oleskeli usein joutilasta väkeä Helsingistä ja Malmilta. Lähteen lähellä ei ollut asutusta. Poliisi oli tutkinut aluetta kolmen päivän ajan löytämättä käden lisäksi muuta epäilyttävää kuin palan paperia, johon käden epäiltiin olleen käärittynä kuljetuksen ajan. Kenenkään ei seudulla tiedetty menettäneen kättään onnettomuuden tai rikoksen seurauksena. Leikkauskohta oli niin siisti, että sellaista tuskin olisi onnettomuudessa syntynyt. Minkäänlaisia pureman jälkiä siinä ei ollut, joten eläimet tuskin olivat sitä kuljetelleet. Poliisin edustaja piti mahdottomana että käsi olisi ollut peräisin hautausmaalta, koska haudanhäpäisy olisi huomattu ja sellaisesta olisi viipymättä ilmoitettu poliisille. Käsi oli lähetetty yliopiston anatomiselle laitokselle tutkittavaksi rikostutkimuskeskuksen sijaan ja sieltä saatavan lääkärinlausunnon uskottiin viipyvän muutamia päiviä. HS oli liittänyt uutiseensa kuvan kyseisestä lähteestä.⁴⁴ Uusi Suomi oli ensimmäisen uutisensa kuvituksessa räväkämpi, sillä se oli saanut etusivulleen kuvan irtokädestä kivenmurikalla lepäämässä ja vielä toisen kuvan kolmesta poliisista lähettä tutkimassa. Suomen Sosialidemokraatti ei vielä ensimmäiseen uutiseensa liittänyt lainkaan kuvia. Muutoin sillä oli samat tiedot kuin Helsingin Sanomilla ja Uudella Suomella, mutta se myös mainitsi alueelta usein löydetyn pirtukätköjä. Elettiinhän kieltolain aikaa⁴⁵. Molemmat US ja SSd korostivat alueen mainetta epämääräisen aineksen suosimana.⁴⁶

Tästä uutisesta alkoi Tattarisuon arvoitus, joka piti suomalaisia sanomalehden lukijoita jännityksessä lähes kaksi vuotta. Jo nämä tätä tutkielmaa varten tarkasteltujen lehtien ensimmäiset uutiset aiheesta muistuttivat yllättävän paljon toisiaan.

⁴⁴HS 22.8.1930.

⁴⁵Peltonen 1997 s. 9. Kieltolaki oli Suomessa voimassa 1919–1932.

⁴⁶US ja SSd 22.8.1930.

2.2. Ensimmäisessä vaiheessa esitetyt motiivit rikokselle

Syyskuun puolessavälissä lehdet kertoivat anatomian laitoksen tri Göran Hjelmmannin saaneen raporttinsa valmiiksi ja ulkomaan matkalta palanneen anatomian laitoksen johtajan professori Väinö Lassilan⁴⁷ hyväksyneen raportin. Sen mukaan oikea käsi kuului keski-ikäiselle (n. 30–45 vuotta) suhteellisen kookkaalle (170 cm) naiselle. Käsi oli irrotettu tylsähköllä veitsellä kuoleman jälkeen ja se oli ollut irrotettuna pari viikkoa. Veteen se oli päätynyt nopeasti irrottamisen jälkeen. Käden omistaja ei ollut luultavasti tehnyt ruumiillista työtä, sillä sellaisen jättämiä jälkiä kädestä ei löytynyt.⁴⁸

Merkillinen löytö sai myös huhut liikkeelle. Niiden mukaan käsi oli varastettu anatomian laitoksen kokoelmista ja kuljetettu lähteeseen päihtyneen toimesta ”*karkeassa pilantekomielessä*”⁴⁹. Laitoksen assistentti, tohtori G. Hjelmmann kuitenkin piti ajatusta mahdottomana, koska laitoksella ruumiit ja koevalmisteet numeroitiin ja kirjattiin tarkasti ylös, eikä opiskelijoiden enää ollut helppoa saada ruumiinosia muuta kautta lääketieteen opintojaan varten.⁵⁰

Ensimmäisen kommentoivaksi luokiteltavan kirjoituksen aiheesta julkaisi Helsingin Sanomat 31.8.1930 Pirstaleita palstallaan nimimerkki Tieran toimesta. Pakinassaan hän luettelee erilaisia Helsingissä liikkuvia teorioita Tattarisuon arvoituksen selityksiksi. Niitä olivat anatomian laitoksella irti leikatun käden hautausmaalta napannut koira, yliopistolta käden luvatta mukanaan vienyt opiskelija, joka ei jostakin syystä voinutkaan palauttaa kättä ja viimeisenä paloittelumurha. Kaksi ensimmäistä Tiera kumoaa mahdottomina ja viimeistäkin epäilee. Miten on voitu tehdä murha, jos ketään ei ole kateissa? Ja missä on loppuosa ruumiista? Jos loput ruumiista oli kätkeyty muualle, miksi vain yksittäinen käsi oli tuotu lähteeseen? Tiera peräänkuuluttaakin ”*yksityisdetektiiviä, jolla olisi luontaisia taipumuksia intohimoa tällaisen salaperäisen käsijutun tutkimiseen.*”⁵¹ Kirjoituksessa peräänkuulutettua yleisön aktiivisuutta osoitettiin tapauksen

⁴⁷Lassila kansallisbiografiassa Leikola 2005 [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/1654/>]. Luettu 2.4.2013. Hänen asiantuntemukseensa lehdet turvautuivat Tattarisuon jutussa loppuun saakka. Hän johti tiedemiehistä koottua ryhmää, joka salassa auttoi poliisia tutkimuksissa helmikuusta 1932 lähtien. Lassilan komitean olemassa olo paljastettiin lehdistölle vasta syyllisten tunnustettua elokuussa 1932.

⁴⁸HS ja US 14.9.1930 sekä SSd 15.9.1930.

⁴⁹SSd 26.8.1930.

⁵⁰HS 27.8.1930 ja 30.8.1930 sekä SSd 27.8.1930 ja 30.8.1930.

⁵¹HS 31.8.1930. Pirstaleita -Tiera. Pakina.

myöhemmissä vaiheissa sekä lehtien että niitä lukevan yleisön toimesta paljon. Tutkituista lehdistä vain Helsingin Sanomat julkaisi Tattarisuon arvoitukseen kommentoivia kirjoituksia syksyllä 1930. Molemmat muut lehdet tyytyivät vain uutisoimaan tutkimusten etenemistä kommentoimatta niitä mitenkään. Jo mainitun Tieran kirjoituksen lisäksi nimimerkki R. kirjoitti samassa lehdessä otsikolla ”Päätön ruumis” kertomuksen, jossa Helsingissäkin tunnettu ulkomaalainen oli auttanut suomalaisia lääketieteen opiskelijoita ennen Suomen itsenäistymistä hankkimaan Pietarista ihmisen pään. Opintojen kannalta tärkeitä ruumiita ja varsinkin niiden päitä oli Suomesta vaikeaa saada opiskelijoiden leikeltäviksi. Kertomuksen mukaan Pietarin yliopiston anatomian laitoksen viinaan menevän vahtimestarin suosiollisella avustuksella sellainen olikin aikanaan saatu hankittua. Kirjoittaja ei väitä Tattarisuon käden olleen samanlaista perua, mutta hänen mukaansa ainakin ennen vanhaan tällaisinkin keinoin oli opintoja edistetty.⁵²

Koska poliisin tutkimukset eivät edenneet ja juttu pysyi ratkaisemattomana, unohtui se nopeasti muiden uutisaiheiden tieltä. Syyskuussa yksikään tutkituista lehdistä ei julkaissut Hjelmmannin tutkimuksen valmistumisen lisäksi yhtäkään kirjoitusta Tattarisuon arvoituksellisesta käsilyödyöstä. Ajankohtaisemmat aiheet siis hautasivat Tattarisuon arvoituksen kokonaiseksi vuodeksi sanomalehtien palstoilta.

3. UUTISOINNIN TOINEN VAIHE - KAMMOTTAVA LÖYTÖ MALMILLA

Tässä luvussa käydään ensin läpi Tattarisuon jutun toisen vaiheen uutisointi ja alaluvuissa käsitellään tarkemmin siitä esiin nousevia yhteiskunnallisia teemoja. Jakson tarkastelu alkaa 19.9.1931 julkaistuista lehdistä ja päättyy 17.2.1932. Tämän jälkeen tapauksen uutisointi muuttui saaden sanomalehdissä enemmän poliittisia sävyjä. Tattarisuon jutun uutisoinnin toisessa vaiheessa lehdet kirjoittivat lähes päivittäin aiheesta ja kirjoitukset olivat usein pitkiä. Palstamillimetrejä tapaukselle uhrattiin tällöin todennäköisesti yhtä paljon kuin muissa vaiheissa yhteensä.

⁵²HS 31.8.1930. Päätön ruumis – R. Pakina.

Lauantaina 19.9.1931⁵³ sanomalehtien otsikot julistivat Malmilla sijaitsevasta Tattarisuon lähteestä löytyneen ihmisen pään, kahdeksan kättä⁵⁴, yhdeksän jalkaa ja joukon irtileikattuja sormia, sekä tukon pitkiä mustia hiuksia. Löydön oli edellisenä iltapäivänä tehnyt autonkuljettaja Väinö Toivonen, joka oli pysähtynyt lähteelle juomaan ja nähnyt sen pinnalla kellumassa ihmisen peukalon. Hälytettyään paikalle työmies Armas Solan, jonka kanssa oli alueella soranajossa, he alkoivat tutkia lähdeä tarkemmin. Sola löysi mättään alta ihmisen pään ja tukun irtohiuksia. Tällöin he hälyttivät poliisin ja lehdistön paikalle.⁵⁵ Tästä löydöstä alkoi Tattarisuon mysteerin uutisoinnin toinen vaihe.

Helsingin Sanomien toimittaja Armas ”Kuha” Kauhanen⁵⁶ kertoo teoksessa *Me Neekerit* tapahtumasta lehtimiehen näkökulmasta. Hänen mukaansa löydöistä soitettiin ensimmäisenä Helsingin Sanomiin ja vasta sitten poliisille. Joka tapauksessa hän oli paikalla lähes samaan aikaan poliisin kanssa ja muutamia vain minutteja näiden jälkeen paikalle ilmaantui jostakin tiedon löydöstä saaneena myös Uuden Suomen toimittaja. Jo tapauksen toisen vaiheen alku Tattarisuon sensaatiossa on hyvin kuvaava koko tälle uutisprosessille. Kilpailu lukijoiden mielenkiinnosta ja skuupin⁵⁷ metsästys leimasivat tapauksen käsittelyä sanomalehdissä kauttaaltaan. Helsingin Sanomat oli ensimmäinen lehti joka uudesta löydöstä ehti kirjoittamaan ja yleisön kiinnostus Tattarisuota kohtaan oli alusta asti valtava. Jopa niin valtava, että edes Helsingin Sanomien toimitukseen ei jäänyt yhtäkään kappaletta jo samana iltapäivänä lisälehtenä julkaistua sähkösanomaa.⁵⁸ Kammottava löytö oli kaikkien kolmen lehden ensimmäisten uutisten mukaan edelleen hämärän peitossa. Lehdet pitivät todennäköisimpänä syyllisenä mielvikaista henkilöä ja rauhoittelivat yleisöä epäilemällä, ettei kyseessä ollut lopulta niin suuri rikos kuin aluksi näytti. Arvauksia syyllisistä tai heidän motiiveistaan ei vielä ensimmäisenä päivänä esitetty. Kaikki kolme lehteä myös kiistivät ruumiinosien olevan peräisin yliopiston anatomian laitokselta, jonka professori Väinö Lassilan tutkittaviksi löydöt annettiin. Kaikki kolme lehteä referoivat Suomen Tietotoimiston (STT) toimittajan tekemää hautausmaan työntekijöiden haastattelua, jossa he kiistivät ruumiinosien

⁵³Rantakari (toim.) 1946 s. 248–250. Jo edellisenä päivänä, perjantaina 18.9.1931 sekä HS, että US olivat julkaisseet lisälehtien aiheesta, mutta kumpaakaan ei ole ollut käytettävissä tätä tutkielmaa tehdessä.

⁵⁴SSd 19.9.1931 mainitsee tosin käsien määräksi seitsemän. HS 20.9.1931 käsien määrä olikin 9.

⁵⁵HS, SSd, ja US 19.9.1931. Luvun otsikko on lainattu mainitun päivän Helsingin Sanomista. Täsmälleen samaa otsikkoa se oli käyttänyt jo 22.8.1930 ensimmäisen käsilyödyön yhteydessä.

⁵⁶Rantakari (toim.) 1946 s. 248–255 ja Häkkinen & Similä s. 61–68. Kauhanen, eli Kuha kuten hän itse halusi tulla tunnetuksi, on ainoa reporterit jonka osallistuminen tapauksen uutisointiin varmistui tutkielmaa tehdessä. Hänenkin osuutensa Tattarisuosta kirjoittamiseen selvisi kirjallisuuden, ei lähteiden kautta. Lehdissä uutisten kirjoittajaa ei mainita nimeltä. Kuhasta tarkemmin Suomen Sanomalehdistön matrikkeli 1937 s. 58 Kauhanen, Armas.

⁵⁷Skuuppi on yhden tiedotusvälineen ennen muita julkaisema uutinen, jonka sisältö poikkeaa yleisestä uutisvirrasta. Lisäksi skuupin on oltava uutisena poikkeuksellisen merkittävä.

⁵⁸Rantakari (toim.) 1946 s. 248–250.

olevan peräisin ruumishuoneelta tai hautausmaalta. STT:n haastattelussa mainittiin linjahaudat⁵⁹ mahdollisina, joskin hyvin epätodennäköisinä paikkoina ruumiinosien alkuperäksi. Uuden Suomen haastatteleva Lapinlahden Keskuslaitoksen (mielisairaala) ylilääkäri, professori Fabritius ennusti hämmästyttävän tarkasti, miten ruumiinosat oli saatu Malmin hautausmaan linjahautoista kaivettua ja jäljet peitettyä. Kaikki kolme lehteä opastivat lukijat tapahtumapaikalle kertomalla lähteen tarkat sijaintitiedot, Helsingin Sanomat ja Suomen Sosialidemokraatti jopa julkaisivat kartan alueesta. Kaikissa lehdissä myös tajuttiin tapahtuman uutisarvo ja sitä korostettiin juttujen aikakaudelle poikkeuksellisen runsaalla kuvituksella. Lehtien uutisointi tapauksesta 19.9.1931 on jopa hämmästyttävän samanlaista. Tämän selittänee se, että Helsingin Sanomien ja Uuden Suomen toimittajat olivat paikalla löytöjä tehdessä ja kaikilla kolmella oli ollut käytössään heidän edellisenä päivänä kirjoittamansa lisälehdet sekä STT:n uutiset. Suomen Sosialidemokraatti on voinut myös käyttää molempien muiden lehtien saman päivän numeroja, koska se ilmestyi vasta iltapäivällä useita tunteja kilpailijoidensa jälkeen. Se myös lainaa jopa sanasta sanaan Helsingin Sanomien ja Uuden Suomen kirjoittelua, joskaan tekstin lähteitä ei suoraan mainita.⁶⁰

Seuraavana päivänä lähteestä löytyi vielä yksi ranteesta leikattu käsi⁶¹. Viimeinen löytö lähteestä tehtiin 20.9.1931, jolloin sieltä kellumasta löytyi irtonainen peukalo⁶². Koska Tattarisuon arvoitus oli aihe joka myi, kirjoittivat kaikki tutkitut lehdet siitä innokkaasti. Vaikka poliisin tutkimuksissa ei mitään uutta ilmennytkään, oli lehtien palstoilla aihetta käsiteltävä lukijoiden uutisnälän tyydyttämiseksi jatkuvasti. Tämä johti jopa poikkeuksellisiin ylilyönteihin tapauksen käsittelyssä. Iltapäivälehti Svenska Pressenissä julkaistiin 19.9.1932 klassisen filologian dosentti Hammarströmin arvelu siitä, että kyseessä olisi ollut mustalaisten⁶³ hautajaisrituaali. Kaikki kolme tutkittua lehteä epäilivät teoriaa. Myös Helsingin yliopiston anatomian laitos ja sen opiskelijat nousivat edellisen syksyn tavoin otsikoihin. Ensimmäiset epäilyt taikojen tekemisestä tai ennustamisesta ruumiin silpomisten motiivina esitettiin 20.9.1931.⁶⁴

⁵⁹HS 19.9.1931. Linjahautoihin haudattiin pääasiassa kaikkein köyhintä väestöä, mm vankeja, vanhainkotien ja kunnantalojen asukkeja. Linjahauta oli suuri kaivanto, johon haudattiin kahdeksan vainajaa. Ensin haudattiin alempaan kerrokseen neljä ruumista ja toiset neljä niiden päälle. Alemman kerroksen tultua täyteen, levitettiin sen päälle ohut kerros maata. Hauta saattoi jäädä tällaiseksi useiksi päiviksi, jopa viikoiksi, kunnes ylempikin kerros saatiin täyteen ja hauta luotiin lopullisesti umpeen.

⁶⁰HS, SSd ja US 19.9.1931. HS kaksi kuvaa ja kartta, SSd kuva ja kartta, US kolme kuvaa.

⁶¹SSd 19.9.1931.

⁶²HS, SSd ja US 21.9.1931.

⁶³Nykyään olisi poliittisesti korrektimpaa puhua romaneista, mutta tutkitut lehdet puhuvat poikkeuksetta mustalaisista, joten heistä käytetään samaa nimitystä.

⁶⁴SSd 20.9.1931.

Innokas yleisökin halusi osallistua tapauksen ratkaisemiseen. 30.9.1931 Helsingin Sanomat kertoi poliisin saamista lukuisista yleisövihjeistä Tattarisuon tapauksesta. Vihjeissä syyllisiksi esitettiin lääketieteen ylioppilaita, vapaamuurareita ja Lapuan liikettä. Uutisessa vihjeitä ei kuitenkaan oteta tosissaan, sillä ne olivat ”*enimmäkseen tietysti nimettömiä*”.⁶⁵ Jo 22.9.1931 Uusi Suomi mainitsi tapauksen herättäneen suurta mielenkiintoa myös ulkomailla.⁶⁶

Lokakuun alussa poliisi ryhtyi kaivamaan auki Malmin hautausmaan linjahautoja. Lehdistö oli toimenpidettä vaatinut alusta asti, mutta ”*poliisiteknisistä syistä*” hautoja ei oltu voitu aiemmin ryhtyä avaamaan.⁶⁷ Samaan aikaan tehtiin ensimmäinen pidätys Tattarisuon mysteerin liittyen. Poliisi oli ottanut kiinni Harjun ruumishuoneen vahtimestarin Johan Saarenheimon silpomisiin syylliseksi epäiltynä. Koska poliisi jatkoi vaiteliasta tiedotuslinjaansa, täytyi toimittajien itse kaivaa esiin lisää tietoja lukijoiden tiedonjonon tyydyttämiseksi. Saarenheimon syyllisyyttä tukivat lehtien innokkaasti uutisoimat huhut ruumishuoneella tavatuista salaperäisistä herrasmiehistä. Kaikki linjahautoista ylös kaivetut silvotut ruumiit eivät kuitenkaan olleet kulkeneet Harjun ruumishuoneen kautta, joten Saarenheimo ei voinut olla yksin syyllinen.⁶⁸ Koska muitakaan uskottavia epäilyjä ei ollut, jatkoi lehdistö kuitenkin Saarenheimon piinaamista aina kesään 1932 asti.⁶⁹

Saarenheimo vapautettiin 26.10.1931. Mitään todisteita hänen syyllisyydestään ei ollut kuulusteluissa tullut esiin. Tästä huolimatta häntä ei otettu takaisin töihin Harjun ruumishuoneelle.⁷⁰ Saarenheimon ensimmäisen vapauttamisen jälkeen Tattarisuo painui pikku uutisiksi lehtien sisäisivuille. Marras-joulukuussa tehtiin uusia pidätyksiä.⁷¹ Uusista pidätyksistä lehdet eivät kuitenkaan enää innostuneet samalla tavalla kuin Saarenheimon pidätyksestä.

Tapauksen uutisoinnin toisessa vaiheessa (19.9.1931–17.2.1932) tutkittujen lehtien Tattarisuota käsittelevästä kirjoittelusta ei ole löydettävissä kovin suuria eroja. Kaikki kolme lehteä raportoivat

⁶⁵HS 30.9.1931. Waltari 2011 s. 55–56 poliisin saamista vihjekirjeissä yliedustettuina muihin teorioihin verrattuna olivat lääketieteen ylioppilaat ja noituuden harjoittajat.

⁶⁶US 22.9.1931.

⁶⁷SSd 6.10.1931.

⁶⁸HS, SSd, US 5.10–10.10.1931.

⁶⁹Esim. SSd 8.6.1932.

⁷⁰US 30.10.1931 ja HS 1.11.1931.

⁷¹HS, SSd, US 14.–16.12.1931. Saarenheimo pidätettiin jutun yhteydessä kaikkiaan kolmesti, mutta koskaan ei löytynyt mitään hänen syyllisyyttään tukevia todisteita.

aluksi innokkaasti aiheesta ja niiden toimittajat pyrkivät itsekin löytämään ratkaisun arvoitukseen. Varsinaisesti kommentoivaa kirjoittelua oli vielä tässä vaiheessa vähän. Tarkempi erittely kirjoitusten jakautumisesta löytyy Liitteestä 2.

3.1. Rikospaikkana anatomian laitos?

Jo syksyllä 1930 Tattarisuosta löytyneen käden uutisoinnin yhteydessä lehdissä kerrottiin huhuista, joiden mukaan käsi voisi olla peräisin Helsingin yliopiston anatomian laitokselta. Ne leimattiin perättömiksi kaikissa lehdissä alusta asti.⁷²

Uudelleen anatomian laitos nousi ruumiinosien alkuperänä esille jo ensimmäisissä syksyn 1931 löytöjä käsitelleissä kirjoituksissa. Tattarisuolle sattumalta jo löytöpäivänä 18.9.1931 osunut lääkäri kertoi mielipiteenään, että lähteestä löydettyt ruumiin kappaleet oli irrotettu kuolleilta ihmisiltä, joten kyseessä ei voinut olla sarjamurhaaja. Edellisenä syksynä poliisi oli tutkinut sairaaloita ja hautausmaata ruumiiden mahdollisena lähteenä, mutta ei ollut löytänyt mitään epäilyttävää. Näin ollen oli luonnollista, että yliopisto nousi jälleen esiin, preparoitiinhan siellä ruumiita. Laitoksen johtaja professori Väinö Lassila kertoi Helsingin Sanomien toimittajalle, että laitokselta ei voinut sormikaan hävitä huomaamatta. Kaikki sinne saapuvat ruumiit balsamoitiin, josta niihin tuli hyvin tumma ruskea väri. Väri ei lähtenyt vedessä liottamalla ja oli mahdotonta, että Tattarisuosta löydetty väriltään valkeat ruumiinosat olisivat peräisin laitoksen kokoelmista. Opiskelijat pääsivät käsiksi ruumiisiin vasta balsamoinnin muutettua näytteet ruskeiksi. Suomen Sosialidemokraatin haastattelema dosentti Göran Hjelmmann samaiselta laitokselta kiisti myös laitoksen osuuden löytöihin. Professori Lassila sai tälläkin kertaa tehtäväkseen löydettyjen ruumiinosien tarkemman tutkimisen. Koska ruumiin kappaleita oli paljon, uskoivat lehdet Lassilan tutkimusten kestävän useita päiviä.⁷³

⁷² HS 27.8. ja 30.8.1930 sekä SSd 27.8. ja 30.8.1930. US 27.8.1930 mainitsee vain perättömät huhut joita kaupungilla liikkuu, mutta ei erittele niitä tarkemmin.

⁷³ HS, SSd ja US 19.9.1931. SSd:n jutusta ei selviä onko se haastatellut Hjelmmannia tässä yhteydessä, vai viittaako se vuoden 1930 annettuihin lausuntoihin.

Erikoinen tapaus aiheutti syrjäiselle Tattarisuolle oikean kansanvaelluksen. Paikkaan tutustumassa oli Suomen Sosialidemokraatin mukaan käynyt jo seuraavana päivänä sisäministeri Ernst von Bornin lisäksi toistakymmentä lääkäriä ja valtava määrä muuta uteliasta väkeä, jotka tosin olivat sotkeneet rikospaikan täysin.⁷⁴

3.1.1. Toimittajat anatomian laitokseen tutustumassa

Helsingin Sanomien ja Suomen Sosialidemokraatin toimittajat pääsivät henkilökohtaisesti tutustumaan anatomian laitokseen ja siellä säilytettäviin todistuskappaleisiin. Heidän mukaansa lähteestä löydetty pää oli niin turvonnut, ettei siitä hiuksettomana voinut sanoa onko se miehen vai naisen. Joka tapauksessa sen leikkauspinta oli kovin epätasainen. Kädet ja jalat oli leikattu irti siistimmin, joten ne oli saatettu irrottaa paremmilla työkaluilla. Kynnet olivat tallella, eli kovin kauaa jäsenet eivät olleet vedessä olleet, ellei niitä ollut jotenkin preparoitu. Lassila kuitenkin kumosi alustavien tutkimustensa perusteella tämän oletuksen. Myös Helsingin Sanomien toimittajan mainitsema kaamea haju vihjasi Tattarisuon löytöjen mädäntymisen käynnistymiseen, mitä balsamoiduille kappaleille ei olisi käynyt. Kaikki laitokselle tuodut ruumiit tutkittiin huolellisesti ja niiden mahdolliset viat kirjattiin muistiin. Laitoksen kellarissa ruumiit balsamoitiin suurissa kannellisissa metalliammeissa. Näissä astioissa ruumiita säilytettiin vähintään kaksi kuukautta. Ennen ammeisiin säilömistä ruumiisiin oli kiinnitetty metallinen tunnustenumero, joka myös kirjattiin ylös. Käsittely antoi ruumiille niille ominaisen tumman ruskean värin. Vasta tämän jälkeen opiskelijat pääsivät käsittelemään ruumiita ja heidänkin havaintonsa kirjattiin asianmukaisille lomakkeille. Ruumiit säilytettiin monen oven ja lukon takana, eikä opiskelijoilla ollut sinne pääsyä ilman valvontaa. Molemmat toimittajat vakuutuivat laitoksen turvajärjestelyistä ja kirjanpidosta, joten heidän mukaansa kaikki puhui laitoksen viattomuuden puolesta.⁷⁵

Pakinaankin lääketieteen ylioppilaat ja Tattarisuo pääsivät syyskuun lopulla. ”*Tattarisuon uhri*” otsikoidussa kirjoituksessaan Tiitus kertoi tarinan siivosti eläneen lääketieteen opiskelijan kurjasta kohtalosta. Tämä nimittäin sai hädän vuokraamastaan huoneesta, koska vuokraemännän teki pahaa ajatellakin hänen kattonsa alla asustelevan ruumiiden leikkelyä harrastavan opiskelijan. Vaikka

⁷⁴SSd 20.9.1931 ja rikospaikan sotkeentumisesta HS 21.9.1931.

⁷⁵HS 20.9.1931 ja SSd 21.9.1931.

vuokraemäntä ei vuokralaistaan Tattarisuon tapauksesta syytäkään, oli opiskelijan vain hankittava uusi asuinpaikka. Ainakin siis Tiitus oli huolissaan tapauksen lääketieteen opiskelijoiden maineelle antamasta kolauksesta.⁷⁶

Lehtien perustelut ylioppilaiden viattomuudesta eivät ilmeisesti suurta yleisöä onnistuneet vakuuttamaan. Malmin poliisi sai jatkuvasti vihjepuheluita ja kirjeitä, joissa kansa kertoi omista epäilyistään. Näissä syyllisiksi epäiltiin Lapuan liikettä, vapaamuurareita ja lääketieteen ylioppilaita⁷⁷. Harjun ruumishuoneen vahtimestari Saarenheimoa esitellessään Ajan Sana esitti kaksi mahdollista motiivia varmana syyllisenä pitämänsä pidätetyn toiminnalle. Hän oli joko psykopaatti, tai myynyt ruumiinosia opiskelijoille. Lehden mukaan poliisi ei vielä halunnut kertoa, kumpaa se piti todennäköisempänä.⁷⁸

Poliisin Tattarisuon jutusta saamia vihjekirjeitä tutkinut Pyy Waltari kertoo epäilyn lääketieteen ylioppilaiden materiaalipulasta nousseen kirjeissä toistuvasti esiin. Niissä epäiltiin mm. opiskelijoiden myyneen rahapulassaan laitokselta varastamia ruumiinosia Viroon ja kehoitettiin poliisia etsimään ”*retuperällä olevaa lääket. opiskelijaa.*” Kirjeiden mukaan löydöt selittyivät siten, että opiskelijoille oli myyty vain näiden opinnoissa välttämättömät osat ruumiista ja vähempiarvoiset oli yritetty hävittää upottamalla ne Tattarisuon lähteeseen. Toisessa kirjeessä epäiltiin myös poliisin tuntevan lääketieteen opiskelijoiden materiaalipulan, koska siitä oli julkisuudessa puhuttu, mutta jättävän sen tarkoituksella tutkimatta. Syynä poliisin haluttomuuteen tutkia tätä johtolankaa oli kirjeen mukaan opiskelijoiden kuuluminen yhteiskunnan ylempiin luokkiin.⁷⁹

Yleisövihteissä usein esiintynyt viittaus opiskelijoiden yhteiskunnalliseen asemaan ei sanomalehtien kirjoituksissa tule esiin lainkaan. Ainoa viittaus heidän asemaansa on jo edellä mainitussa Tiituksen pakinassa. Siinäkin kalustettua huonetta vuokraavaa opiskelijaa ei esitetä mitenkään yläluokkaisena hahmona, pikemminkin päinvastoin. Kokonainen huone vain yhden henkilön käytössä oli 1930-luvun laman aikana ja asuntopulan riivaamassa pääkaupungissa toki ylellisyyttä, mutta minään varsinaisena rahoilla pröystäilynä sitä tuskin aikalaislukijatkaan pitivät.

⁷⁶HS 28.9.1931. Tattarisuon uhri -Tiitus. Pakina.

⁷⁷HS 30.9.1931.

⁷⁸AS 6.10.1931.

⁷⁹Waltari 2011, s. 39–41.

Voidaan olettaa, että lehtien lukijoille ei tarvinnut erikseen mainita yliopisto-opiskelijoiden yhteiskunnallista asemaa tai sosiaalista taustaa. Se oli lukijoille itsestään selvä ilman erillistä korostamistakin. On kuitenkin merkille pantavaa, että edes Suomen Sosialidemokraatti ei aiheeseen tarttunut, vaikka muussa uutisoinnissaan se korostikin luokkataistelua kaikissa mahdollisissa käännteissä.

3.1.2. ”Järjettömiä teorioja”

”Järjettömiä teorioja” otsikoi Uusi Suomi 1.10.1931 uutisensa, jossa kertoi nimeltä mainitsemattomien helsinkiläisen ja tukholmalaisen lehden otaksuneen Tattarisuosta löydettyjen jäsenten olleen haudoista anastettuja ja tarkoitettu opiskelijoille myytäväksi. Professori Lassila kiisti väitteen jyrkästi, sillä mitään materiaalipulaa ei hänen mukaansa ollut enää olemassakaan. Aiemmin sellaisesta oli kyllä kärsitty ja opiskelijat olivatkin hankkineet omatoimisesti tutkimusmateriaalia Pietarista ja Saksasta. Opiskelijat eivät edes saaneet tuoda laitokselle omin päin hankkimaansa materiaalia, vaikka sellaista olisivat jostakin saaneetkin. Koska laitoksella vallitsi ”*mallikelpoinen järjestys ja yksityiskohtiaan myöten tarkka valvonta*”, huomattaisiin aamulla työt aloitettaessa, jos materiaalia puuttuisi tai sitä olisi liikaa. Lassila paheksui tällaisten huhujen levittämistä, sillä ne mustasivat laitoksen mainetta ja voisivat vaikeuttaa asetusten puitteissa tapahtuvaa ruumiiden hankintaa ja näin hidastaa tulevien lääkärien opintoja.⁸⁰

Helsingin Sanomat innostui joulukuun puolessavälissä 1931 poliisille tehdystä ilmiannosta, jonka mukaan ruumiinosilla oli ympäri Suomea tehty kauppaa jo pidemmän aikaa. Tästä todisteena kerrottiin junasta löydetyn ihmispään. Lehden mukaan tämä vihje ei ollut perää vailla, toisin kuin sadat muut poliisin tähän mennessä saamat ja tutkimat. Koska poliisi noudatti jo tutuksi tulleen tiukkaa linjaansa tutkimusten etenemisen tiedottamisessa, alkoi lehden toimittaja penkoa asiaa omin päin.⁸¹

⁸⁰US 1.10.1931, SSd 7.10.1931 ja Waltari 2011, s. 38–39. Jälkimmäisen mukaan helsinkiläinen lehti oli Hufvudstadsbladet, tukholmalaisen lehden nimeä hänkään ei mainitse.

⁸¹HS 15.12.1931.

Lehden mukaan maaseudulla oli junasta löytynyt ihmispään sisältävä laatikko ja poliisi suoritti aiheesta kuulusteluja. Aluksi lehti kertoi laatikon löytyneen hiljattain Kiukaisista. Seuraavana päivänä se mainitsi julkaisemiensa tietojen olleen ”suurin piirtein oikein”, mutta ”eräät toisarvoiset seikat ovat kuitenkin harhaanjohtavia, johtuen saamistamme, perin ristiriitaisista tiedoista”. Pää oli seikkaillut Kiukaisten sijaan Kiikoisissa, eikä vuonna 1931, vaan jo 1925. Laatikko ja sen sisältö olivat kuuluneet lääketieteen opiskelijalle, joka oli ottanut pään mukaansa omatoimista opiskelua varten matkatessaan kotiseudulle. Hänen epäonnekseen painavan näköinen laatikko oli kiinnittänyt epärehellisen kanssamatkustajan huomion. Tämä oli varastanut laatikon junasta poistuessaan ja laatikon avattuaan kauhistunut sen sisällöstä. Järkyttynyt varas hylkäsi laatikon metsään, jossa oli saalistaan ryhtynyt tutkimaan. Metsästä laatikon puolestaan löysivät marjastamassa olleet paikalliset lapset. Lopulta pää päätyi takaisin opiskelijalle. Mistä opiskelija oli pään hankkinut, ei Helsingin Sanomien tutkivalle journalistille selvinnyt.⁸²

Tattarisuon tapauksella nähtiin ainakin tieteelle mahdollisesti positiivisiakin vaikutuksia. Suomen Sosialidemokraatin mukaan tapaus saattoi nimittäin edistää anatomian tutkimusta. Lehti uskoi professori Lassilan laajasta materiaalista tekemistä tutkimuksista koituvan tieteelle ”korvaamatonta hyötyä”.⁸³

Koska tutkituissa lehdissä yksimielisesti tyrmättiin teoria lääketieteen opiskelijoiden osuudesta Tattarisuon arvoitukseen, ei teoriaa juurikaan käsitellä kommentoivissa kirjoituksissa. Suomen Sosialidemokraatin Sasu Punanen viittaa anatomian laitoksen ja Tattarisuon yhteyteen vain kerran. Silloinkin hän paheksuu nimeltä mainitsemattoman kommunistilehden Saksassa esiin nostamaa skandaalia, jossa naisylioppilas oli leikannut tutkittavana olleeseen ihmisreiteen hakaristin, Sasun mukaan ”siis saksalaisten fascistien leimamerkin, joka on hyvin tykätty täällä Suomessakin”. Tapaus vain mainitaan pakinan alussa, muutoin teksti keskittyy lapualaisten ja maalaisliittolaisten haukkumiseen.⁸⁴

Aivan tämän tutkielman tarkastelujakson lopulla Suomen Sosialidemokraatti muistutti jälleen Tattarisuon ja anatomian laitoksen yhteydestä, joskin tällä kertaa sen näkökulma on aivan uudenlainen. Lehti uutisoi 6.10.1932 Tattarisuon jutun tutkimusten yhteydessä käyneen ilmi, että

⁸²HS 16.12–17.12.1931.

⁸³SSd 5.10.1931.

⁸⁴SSd 5.12.1931. Mitä Sasulle kuuluu? – Sasu Punanen. Pakina.

Mäntsälän kapinasta vangittuna ollut kenraali K.M. Wallenius oli yrittänyt ostaa anatomian laitokselta ihmisen reisiluun. Hän halusi lahjoittaa luun Jääkäriliiton puheenjohtajan nuijaksi erotessaan tehtävästä. Koska yliopistolta luuta ei suostuttu hänelle antamaan, hankittiin ”ryssän reisiluu” Saksasta. Lehden mukaan tällainen ”tattarisuokulttuuri [...] tuo eittämättömästi mieleen busmannit, joille palvatut ihmisen pääkallot ovat erittäin arvokkaita esineitä”.⁸⁵ Ilmeisesti Saksasta ihmisen jäänteiden hankkiminen oli edelleen helpompaa kuin Suomesta. Pietarin ohella lääketieteen opiskelijoiden opintomateriaalin hankintamatkat olivat ennenkin suuntautuneet Saksaan.

Jo edellä mainitun Tiituksen pakinan lisäksi Helsingin Sanomien kommentoivasta aineistosta löytyy vain yksi maininta aiheesta. Sekin julkaistiin vasta 20.8.1932, eli noin viikkoa jutussa syyllisiksi todettujen kiinni jäämisen jälkeen. Tämä maininta on nimimerkki Tolarin pakinassa. Siinä hän vaatii Tattarisuon tapauksesta huhuja levittäneitä katsomaan peiliin ja häpeämään käytöstään. Näillä huhuilla mustamaalattiin monien juttuun täysin syyttömien yksityishenkilöiden, järjestöjen ja muiden viattomien tahojen maine. Eräänä mainituista mustamaalauksen kohteista olivat lääketieteen opiskelijat.⁸⁶ Sanomalehtien vastuuta näiden huhujen levittäjänä Tolari ei katsonut käsittelemisen arvoiseksi aiheeksi ehkä siksi, että hänen oma lehtensä kunnostautui tässä jopa paremmin kuin muut tutkitut lehdet. Uuden Suomen kantaottavista kirjoituksista ei löydy lainkaan viittauksia Tattarisuon ja anatomian laitoksen yhteyteen.

Tätä lukua varten tutkimushypoteesina oli, että koska anatomian laitoksen ja Tattarisuon löytöjen yhteyden mainitsevia juttuja kirjoitettiin kaikissa lehdissä useita, olisivat yhteiskunnan luokkajaot ja opiskelijoiden kuuluminen ylempiin yhteiskunnallisiin kerroksiin nousseet kirjoituksissa selkeästi esiin. Näin ei kuitenkaan ole, vaan viitteet tästä puuttuvat lähes kokonaan. Ilmeisesti tämä johtuu siitä, että aikalaislukijoille nämä jaot olivat niin itsestään selviä, että niitä ei tarvinnut erikseen mainita. Kaikkien lehtien suhtautuminen huhuihin lääketieteen opiskelijoiden sekaantumisesta tapaukseen oli epäuskoinen alusta saakka, mikä varmasti osaltaan neutralisoi kirjoitusten sävyä.

⁸⁵SSd 6.10.1932.

⁸⁶HS 20.8.1932. Kirje Helsingistä – Tolari. Pakina. Nimimerkin takaa vaikutti Santeri Ivalo, yhteiskunnallisista kysymyksistä kiinnostunut toimittaja, kirjailija ja poliitikko. Erkon ollessa ministerinä loppuvuodesta 1932, hän toimi HS päätoimittajana. Ivalo kansallisbiografiassa Kalemaa 2004 [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/767/>]. Luettu 15.4.2013.

3.2. Mustalaiset ja Tattarisuo

Tässä luvussa tarkastellaan mustalaisten osuuden tapaukseen maininneita kirjoituksia. Teoria mustalaisten syyllisyydestä Tattarisuon arvoitukseen nousi esiin tapauksen alkuvaiheen uutisoinnissa, mutta pitkään eläneeksi se ei osoittautunut. Huhu esiintyy vain toisen jakson aikana julkaistuissa kirjoituksissa. Ruumiinosien mukana lähteestä oli löytynyt tukku pikimustia hiuksia, jotka eivät olleet löydettyssä päässä kiinni. Malmilla Tattarisuon läheisyydessä tiedettiin aiemmin asuneen paljon mustalaisia ja koko Tattarisuonkin epäiltiin tulleen heidän mukaansa nimetyksi.

Suomeen mustalaiset tulivat viimeistään 1500-luvun lopulla, ilmeisesti Ruotsista. Myöhemmin romaneja on Suomeen tullut myös etelästä ja idästä. He olivat onnistuneet säilyttämään valtaväestöstä poikkeavan omaleimaisen kulttuurinsa, tapansa ja oman kielensä sekä vaeltavan elämäntapansa valtiovallan assimilaatiopolitiikasta huolimatta. Suomessa romanikysymystä oli pyritty ratkomaan useita kertoja jo ennen itsenäistymistä ja ratkaisuksi siihen oli tarjottu pääasiassa romanien sulauttamista valtaväestöön koulutuksen ja pakkokeinojen avulla. Valitulla politiikalla ei saavutettu tuloksia ilmeisesti kovinkaan paljoa.⁸⁷ Romanipolitiikassa sotien välinen aika oli hyvin hiljaista ja se edustikin romaneille jonkinlaista ”vapauden kulta-aikaa”. Sisällissodan jälkeen sosiaalipolitiikka keskittyi maareformeihin, lastensuojelun kehittämiseen ja köyhäinhoitoon, eikä romanikysymyksen ratkomiselle huomiota riittänyt. Tärkeimpiä toimijoita romanien assimiloimisessa valtaväestöön oli ollut Mustalaislähetys, mutta senkin toiminta oli käytännössä loppunut 1930-luvun alussa määrärahojen puutteessa.⁸⁸

Suomen romaniväestön määrää yritettiin laskea 1894 ja heidän lukumääräkseen saatiin 1551 henkeä. Luultavasti heitä oli enemmän, ainakin 2000, mutta kuljeskeleva elämäntapa ja puutteellinen kirjanpito vaikeuttivat tilastointia. 1930-luvun alussa heitä saattoi olla Suomessa hieman enemmän, mutta heidän todellisesta lukumäärästään ei ole tarkkoja tietoja. Mustalaiskomitean mietintö vuodelta 1955 kertoo heidän määräkseen 3569, joskin siinäkin epäillään todellisen luvun olevan suurempi.⁸⁹ Toivo Nygårdin mukaan 1800-luvun lopussa eräät mustalaisten piirteet aiheuttivat ”suoranaisia primitiivireaktioita sekä viranomaisissa että väestössä

⁸⁷Pulma 2006, s. 32–36 ja s. 88–97.

⁸⁸Pulma 2006, s. 160–161.

⁸⁹Tervonen 2005, s. 292 viite 3.

yleensä”. Tilanne tuskin oli muuttunut 1930-luvun alkuun, sillä nämä piirteet ulkonäössä, kielessä ja käytöksessä eivät olleet kadonneet. Mustalaisten ulkoinen olemus, valkolaisten säännöistä piittaamattomuus, ulkopuolisille avautumattomat heimon sisäiset menot ja säännöt, sekä väitetty taikauskoisuus tekivät heistä helposti tunnistettavan ja siten myös syytettävän erityisryhmän suomalaisessa yhteiskunnassa.⁹⁰

Mustalaisten väitetty taikauskoisuus ei ollut ainakaan täysin aitoa, sillä monet heistä tienasivat ennustajina ja heidän taipumuksensa kerätä helpot rahat pois herkkäuskoisilta nousi esiin myös useissa Tattarisuota käsittelevissä kirjoituksissa. Kiertolaiselämään yhdistyvinä sivuelinkeinoina povaaminen tai ennustaminen liitettiin mustalaisiin jo 1800-luvun puolessa välissä ja oli yleistä vielä 1950-luvullakin.⁹¹ Povaaminen oli varsinkin maaseudulla hyvä tapa luoda siteitä paikallisväestöön naisten tekemien talosta taloon tapahtuneiden ruoanhankintamatkojen aikana.⁹² Taikauskoa esiintyi valtaväestönkin parissa, kuten Tattarisuon jutusta lopulta tuomitutkin osaltaan todistivat.

3.2.1. Epäily mustalaisten syyllisyydestä

Klassisen filologian dosentti Magnus Hammarström liitti Svenska Pressenissä 19.9.1931 mustalaiset Tattarisuon juttuun, epäilemällä heidän olevan silpomisten takana. Lähteestä löydetty mustat hiukset viittasivat dosentin mukaan mustalaisiin, joita hänen mukaansa asui alueella runsaasti. Hänen tietojensa mukaan mustalaiset leikkasivat kuolleiltaan ruumiinosia ja upottivat ne virtaavaan veteen estääkseen vainajaa palaamasta kummittelemaan. Jo antiikin roomalaiset olivat hänen mukaansa kohdelleet vainajiaan samoin ja tiesipä dosentti samanlaisia rituaaleja harrastettavan edelleen ainakin Kreikassa.⁹³

⁹⁰Nygård 1998, s. 108–114.

⁹¹Pulma 2006, s 69–71 ja Tervonen 2005 s. 273–274.

⁹²Tervonen 2012 s. 100–102.

⁹³SSd 20.9.1931.

Suomen Sosialidemokraatin haastattelema anonymiksi jäänyt mustalainen ei ollut koskaan kuullutkaan mistään tällaisista rituaaleista. Lehti ei ilmeisesti kuitenkaan aivan täysin luottanut haastateltavaansa tai ainakin tarvitsi palstantäytettä, sillä tekstissä esitellään todisteita sekä teorian puolesta että sitä vastaan. Lehden mukaan ”*monet muutkin alhaisella sivistysasteella olevat kansat*” pelkäävät kuolleiden kummittelevan. Suomen Sosialidemokraatti lainasi Svenska Pressenin kautta sen haastattelemaa professoreja Rafael Karsten ja Gunnar Landtman. Karsten totesi yleisluontoisesti kuulleen tällaisista rituaaleista luonnonkansojen parissa, mutta kieltäytyi suoraan ottamasta kantaa käsillä olevaan tapaukseen ilman lisätutkimuksia. Landtmanin mukaan tällaisista rituaaleista jäänteitä löytyi niinkin läheltä kuin Ruotsista. Hänen mukaansa ruotsalaisen rahvaan parissa oli tapana ommella vainajan sukat yhteen, jottei tämä palaisi kummittelemaan. Tapaa noudatettiin erityisesti sellaisten vainajien kohdalla, joiden paluuta oli erityisesti syytä pelätä. Tällaisiksi hän mainitsee rikolliset ja mielisairaat. Landtman ei kuitenkaan uskonut Hammarströmin teoriaan, sillä mustalaisten taikuus ei olisi voinut esiintyä näin laajassa mitassa, olihan silvottuja ruumiita ainakin puolenkymmentä. Myöskään professori Väinö Lassila ei uskonut Hammarströmin esittämään väitteeseen. Lehti lopettikin spekulointinsa aiheesta seuraavasti ”*jos dos. Hammarströmin teoria pitäisi kutinsa, olisivat mustalaiset vieläkin ihmeellisempiä kuin ne todella ovat.*”⁹⁴

Uusi Suomi ja Helsingin Sanomat eivät antaneet mustalaisten syyllisyydelle edes teoreettista mahdollisuutta professori Lassilan kiistettyä sen. Professorin mukaan löydetty pääkään ei ollut mustalaisen. Helsingin Sanomien haastattelemat paikalliset kiistivät huomanneensa mustalaisten harjoittavan mitään tavallisuudesta poikkeavia menoja vainajiaan kohtaan. Malmilla aiemmin majailleet mustalaiset olivat sitä paitsi muuttaneet muualle jo kaksi vuotta aikaisemmin.⁹⁵ Uuden Suomen mukaan Malmin mustalaisia oli kuulusteltu jo edellisvuotisen käsilyödyön yhteydessä, mutta mitään heidän syyllisyyteensä viittaavaa ei ollut silloinkaan löytynyt. Suomen Sosialidemokraatin uudelleen tavoittama professori Lassila kiisti jälleen tiedon ja piti mahdottomana, että mustalaiset olisivat yhtäkkiä alkaneet silpoa ruumiita ja vieläpä tässä mittakaavassa. Eihän kukaan ollut koskaan kuullutkaan mustalaisten tällaisia makaabereja rituaaleja harjoittaneen. Vaikka nämä viihtyivätkin omiensa parissa, olisi tällainen joukkokatoaminen hänen mukaansa varmasti tullut myös viranomaisten tietoon.⁹⁶

⁹⁴SSd 20.9.1931.

⁹⁵HS 20.9.1931 ja US 20.9.1931.

⁹⁶US 21.9.1931 ja SSd 21.9.1831.

Helsingin Sanomien toimituksessa pistäytyi lähistöllä asuva nuori mustalainen, joka esiteltiin vain nimikirjaimin F.N. Hän oli halunnut kertoa lehdelle mustalaisten näkemyksen kohujuttuun. Kertojan mukaan mustalaisten hautajaiset eivät eronneet mitenkään muiden suomalaisten hautajaisista. Hänen tietojensa mukaan mustalaiset eivät silpomisia olleet koskaan harjoittaneet, mutta mainitsi mahdolliseksi sellaisiakin joskus kaukaisessa menneisyydessä tapahtuneen, kuten monilla muillakin kansoilla. Mustalainen ei hänen mukaansa pelännyt kuollutta, mutta ei myöskään *”milloinkaan antaudu vehkeilyihin ruumiin kanssa, kuten monet suomalaiset vedon löynnin tai jonkin muun asian johdosta saattavat ruveta”*. Suomessa aiemmin sattuneisiin ruumiin silpomisiin ei kertojan mukaan ollut koskaan todettu mustalaista syylliseksi. He saattoivat kyllä pettää hevoskaupoissa tai varastaa heinätukun, mutta suuriin rikoksiin he eivät sekaantuneet. *”Ja kyllä me petämme jokaista, joka vapaasta tahdostaan antautuu petettäväksi ja usko kouriintuntuvaan humpuukiin, povaukseen ja sensellaiseen [sic]”*. Tattarisuon juttuun oli huhuissa liitetty myös Säkijärvellä tapahtunut huijaus, jonka yhteydessä oli tutkittu mustalaisten taikoja oikeudessakin. Siinä mylläri oli polttanut kilpailijansa myllyn ja mustalaiset huijanneet hänet ennustamisen ja hautausmaalta noudettua multaa hyväksikäyttäen suoritetun ”rituaalin” avulla tekemään täyden tunnustuksen. Lopuksi haastateltu valitti, että *”jos yksi sadasta tekee virheen, 99 mustalaista saa siitä vastata”*.⁹⁷

3.2.2. Romaanihenkilöitä ja ennustajia Mustalais-suolla

”Joka maksusta harjoittaa tietäjäntointa loihtimista tahi muuta senkaltaista taikausta [sic], vetäköön sakkoa enintään kaksisataa markkaa” aloitti rikoslakia siteeraamalla pakinansa Suomen Sosialidemokraatissa nimimerkki Huike. Vaikka ennustaminen oli laissa kiellettyä, ilmoitteli yksistään pääkaupungin lehdissä toistakymmentä kyseisen kaltaisia palveluja tarjoavaa henkilöä, joista osa ilmeisesti oli mustalaisia. Kirjoituksen mukaan kyseessä on ilmiselvä huijaus, jollaisista oli jaettu oikeudessa rangaistuksiakin.⁹⁸ Mustalaiset tunnettiin taikojakansana *”liukaskielisten”* povaajiensa ansiosta. Kyseessä oli kuitenkin vain viaton huijaus, ei pahantahtoinen ja tosissaan otettava taikominen, kirjoitti nimimerkki Ceca Helsingin Sanomien Yleisöltä -palstalla julkaistussa kirjoituksessaan. Hän vertasi mustalaisia lääkäriin, joka määrää potilaalle tämän toivomat lääkkeet,

⁹⁷HS 22.9.1931. Säkijärven tapaus on hyvä osoitus povaamisessa hyvän puhetaidon lisäksi tarvitusta taidosta lukea ihmisiä heidän sanattomankin viestintänsä avulla. Povaamisesta lisää Tervonen 2012 s. 100–102.

⁹⁸SSd 29.9.1931. Povaaminen -Huike. Pakina.

mutta ei itse lääkkeitään nauti. Perättömillä syytöksillä oli mustamaalattu kokonainen kansallinen vähemmistö, romanit. Suomalaistenkin esi-isät olivat kirjoituksen mukaan harjoittaneet noitumista vain pari sukupolvea sitten. Suomalaiset ruokkivat mustalaiskammaa uhkailemalla lapsiaan näillä. Tällaisten lastenkamarijuttujen herättämät epäluulot elivät aikuistenkin mielissä, koska tällaisia ”naurettavia” syytöksiä kehdattiin esittää lehdissä. Kirjoittajan mukaan mustalaiset olivat Suomessa lapsipuolen asemassa ja jopa sukupuuton partaalla. Suomalaisten täytyisikin opetella kohtelemaan vähemmistöään kulttuurikansan tavoin, vaikka silpomisiin syylliseksi lopulta osoittautuisikin mustalainen. Silloinkin kyseessä olisi vain ”*abnormi yksilö*”, eivät kaikki mustalaiset.⁹⁹

Mustalaisten maine taitavina huijareina varsinkin hevoskaupoissa nousee esiin nimimerkki Hakoniskan pakinassakin Suomen Sosialidemokraatissa 22.9.1931. Kirjoittajan mukaan tosin myös suomalaiset markkinamiehet yrittävät huijata, mutta eivät vain ole tässä yhtä taitavia kuin mustalaiset. Hänen mukaansa väite mustalaisten syyllisyydestä Tattarisuon juttuun oli uponnut hyvin kansaan ja monet jo odottivatkin ”*koska mustalaisia ruvetaan kärräämään tilille töistään.*” Hakoniskan kokemuksen mukaan he olivat kuitenkin arkoja ja tuskin rohkenisivat ryhtyä ruumiita silpomaan. Varastaa ja huijata he tosin voivat, jos heille antaa tilaisuuden. Omasta lapsuudestaan hän muisti savolaisen naapurinsa hankkineen hautausmaalta taikakaluja ja vielä myöhemminkin erään emännän kylällä tehneen ”*melkoista raakuutta osoittavia taikoja*” lehmiä keväällä laitumelle päästäessään. Noitia saattoi siis edelleen löytyä sivistyneinä itseään pitävien suomalaistenkin joukosta, olivathan kyyditysten yhteydessä tehdyt murhatkin tästä kansan raakalaismaisuudesta osoituksena.¹⁰⁰

Romaaniinkin Tattarisuo päättyi vielä tapauksen tutkimusten ollessa kesken. Aarne Haapakoski, joka myöhemmin tultiin paremmin tuntemaan nimellä Outsider, julkaisi loppuvuodesta 1931 omakustanteena ilmestyneen esikoisromaaninsa *Mustalais-suon* arvoitus. Todennäköisesti Haapakoski on lisännyt Mustalaissuohon liittyvän sivujuonen kirjaansa vasta Tattarisuon nousua syksyn 1931 ykkösuutiseksi, lisätäkseen kirjansa ajankohtaisuutta ja siten herättääkseen lukijoiden mielenkiintoa teosta kohtaan. Kirjan luku *Kammottava löytö Mustalais-suolta* on lähes suoraan kopioitu syksyn 1931 sanomalehtien uutisista, eikä liity kirjan varsinaiseen juoneen lainkaan.

⁹⁹HS 28.9.1931. Yleisöltä. Muutama sana Malmin Tattarisuon mysterion johdosta -Ceca. Kirjoitus on tutkitussa materiaalissa ainoa, jossa mustalaisen synonyyminä käytetään myös romania.

¹⁰⁰SSd 22.9.1931. Päivän peili -Hakoniska. Pakina.

Mustalaiset esiintyvät teoksessa vain paikannimen yhteydessä. Kirjan päähenkilö on sankaritoimittaja ja yksityisetsivä Martti Kyttä, joka ratkoo kirjassa salaperäisen K. CC klubin arvoitusta. Kirjan ilmestyessä marraskuussa 1931, oli Tattarisuon jutun selvittäminen vielä kaukana tulevaisuudessa.¹⁰¹ Tutkitut sanomalehdet eivät katsoeet kirjaa huomionsa arvoiseksi julkaisemiaan muutamia sen mainoksia lukuun ottamatta.¹⁰²

Uuteen Suomeen lähetetyssä kirjoituksessaan nimimerkki -K -t-ri ihmettelee, ettei lehdistö ole kiinnittänyt huomiota Tattarisuon nimen ja dosentti Hammarströmin mustalaiset syyllistäneen teorian väliseen yhteyteen. Hänen mukaansa nimi Tattarmåsan esiintyy jo 1775 piirrettyssä maanmittaushallituksen kartassa. Tuliko nimi siis jostakin Tattari-nimisestä henkilöstä, vai siitä että mustalaiset, eli tatarit olivat käyttäneet suota omiin taikauskoihin tarkoituksiinsa kirjoituksessa kysyttiin?¹⁰³ Ainakaan tutkimusaineistona olleet lehdet eivät aiheeseen tarttuneet, eikä Tattarisuon nimen ja mustalaisten mahdolliseen yhteyteen saa niistä vastausta. Ilmeisesti -K -t-ri kuitenkin oli aivan oikeilla jäljillä. Kaikissa Skandinavian maissa nimityksiä tatarit ja mustalainen on käytetty lakiteksteissä rinnakkain jo 1500–1700-luvuilla. Nimitys tulee alun perin Saksasta, jossa romaneja luultiin aluksi Timur Lenkin johtamien tataarien eksyneeksi haaraksi. Muualla Pohjoismaissa tatarit tarkoitti kaikkia kuljeskelevaa elämää viettäneitä ryhmiä, mutta koska Suomessa ei muita sellaisia ollut, tarkoitettiin sillä täällä nimenomaan mustalaisia. Panu Pulman mukaan he ovat jättäneet jälkensä Suomalaiseen paikannimistöön Malmin Tattarisuon lisäksi ainakin Espoon Tattarinmäessä ja Tattaritiessä, joka kulki Jurvan ja Maalahden välillä.¹⁰⁴

Vielä tammikuussa 1932 Helsingin Sanomat mainitsi lyhyesti poliisin kuulustelleen erästä mustalaisnaista, mutta tämän päässeen vapaaksi kuulustelujen jälkeen. Tämän maininnan jälkeen mustalaiset eivät tapauksen uutisoinnissa enää esiinny kuin korkeintaan mainintoina väärin perustein syyllisiksi leimattujen ryhmien joukossa.¹⁰⁵

Mustalaisteoria oli ilmeisesti kansan keskuudessa suosittu selitys arvoituksen ratkaisuksi, koska lehdet näkivät sen kumoamiseksi niin paljon vaivaa. Väitteen suosiota selittävät varmasti myös valtaväestön ennakkoluulot itsestään selkeästi erottuvaa vähemmistöä kohtaan. Myös mustalaisten

¹⁰¹Haapakoski 1990 erityisesti s. 95–107.

¹⁰²Esim. SSd 7.11.1931 ja HS 15.11.1931.

¹⁰³US 22.9.1931. Lähetettyjä kirjoituksia – K -t-ri.

¹⁰⁴Pulma 2006 s. 108–109.

¹⁰⁵HS 8.1.1932. Uutinen ei mainitse naisen nimeä. Muut lehdet eivät noteeraa edes tämän kuulustelua.

maine markkinahuijareina, rikollisina ja ennustajina helpotti tapauksen sysäämistä heidän vastuulleen. Vaikka tutkituista lehdistä vain Suomen Sosialidemokraatti esitti mustalaisteorian edes mahdollisena ja sekin kumosi sen osittain jo samassa kirjoituksessaan, oli kaikissa lehdissä mainintoja mustalaisten väitetysti rikollisesta luonteesta. Toivo Nygårdin mukaan senaatin toimeksiannosta 1894 tehdystä mustalaistiedustelusta ilmenee, että tällöin yli 20 % Suomen aikuisista mustalaisista oli tuomittu jostakin rikoksesta. Miehistä rikoksesta tuomittuja oli yli 33 % ja naisistakin yli 9 %. On perusteltua olettaa, ettei tilanne ollut juuri muuttunut 1930-luvun alkuun mennessä, koska ainakaan yhteiskunnan suhtautuminen mustalaisiin ei ollut muuttunut. Rikoslukuja tulkittaessa on kuitenkin huomioitava, että niissä ovat mukana myös ”*varkaudesta tunnetut*”, eli henkilöt joita ei välttämättä ollut oikeudessa tuomittu, mutta joilla oli muutoin huono maine. Mustalaisten luonne huijareina ja pikkurikollisina otettiin itsestään selvänä, sillä myös haastatellut mustalaiset myöntävät sen pitävän paikkansa.¹⁰⁶

Antti Häkkinen on tutkinut kulkevaa elämäntapaa noudattaneita etnisiä- ja ammattiryhmiä koskenutta muistitietoaineistoa, joka kerättiin 1959 ja 1960. Hänen mukaansa aineistossa esiin nousseista etnisistä ryhmistä romaneihin liitettiin eniten negatiivisia mainintoja.¹⁰⁷ Toisaalta romanien omaa muistitietoa tutkineen Tervosen mukaan he näkivät sotien välisen ajan suhteet valtaväestöön pääosin ongelmattomina. Muistitietoaineistosta ei Tervosen mukaan löydy juuri lainkaan kuvauksia konflikteista romanien ja valtaväestön välillä, eikä vastakkainasettelua koettu vielä jyrkäksi. Ristiriitojen koettiin aineistossa kärjistyneen vasta jatkosodan jälkeen.¹⁰⁸

Mustalaisten osuutta Tattarisuon juttuun käsitelleissä kirjoituksissa kerrotaan usein Malmin olevan muunkin epämääräisen aineksen suosiossa olevaa pahamaineista seutua. Näissä jutuissa on mukana myös harvoja kirjoituksia, joissa Tattarisuon tapaus ja kieltolaki yhdistettiin. Tattarisuon läheisyydestä oli nimittäin löytynyt aiemmin pirtukätköjä.¹⁰⁹ Syksyllä 1931 sanomalehdillä saattoi olla raadollisempikin syy pitää mustalaisteoriaa näinkin paljon esillä, nimittäin puhdas ansaintalogiikka. Lukijat halusivat Tattarisuota ja vaikka mitään kirjoitettavaa ei olisi ollutkaan, oli sitä heille tarjoiltava. Palstantäytettä oli vaikka itse keksittävä. Aihe oli niin myyvä, että sitä ei yksinkertaisesti ollut varaa jättää käsittelemättä. Helsingin Sanomien toimittaja Armas Kuha

¹⁰⁶ Nygård 1998 s. 108-112, SSd 20.9.1931 ja HS 22.9.1931.

¹⁰⁷ Häkkinen 2005 s. 255.

¹⁰⁸ Tervonen 2005 s. 279-282.

¹⁰⁹ HS 20.9.1931 ja US 8.10.1931. HS 16.10.1931 Yleisöltä: Rikollisuus Malmilla -V.A. Mieli-pidekirjoitus. Tekstin mukaan Malmilla ei ollut sen enempää rikollisia kuin muuallakaan. Paikkakunnan rikokset sitä paitsi tekivät Helsingistä tulevat rikolliset, eivät paikalliset.

Kauhanen muisteleekin toimitussihteerin vaatineen häneltä 20.9.1931 julkaistavaan lehteen vähintään viisi palstaa ja kuvia aiheesta, vaikka toimittaja itse olisi halunnut kuitata aiheen lauseella ”*poliisi tutkii asiaa*”.¹¹⁰

3.3. ”Johtavatko jäljet syltityhtehtaalte?”

Tässä luvussa tarkasteltavana teemana on Ajan Sanassa julkaistun paikkaansa pitämättömän väittämän laukaisema kohu. Pääasiassa sitä koskevat kirjoitukset julkaistiin Tattarisuon mysteerin uutisoinnin toisen vaiheen aikana, mutta poliittiset pakinoitsijat palasivat siihen myöhemminkin. Myös Ajan Sanan perättömästä uutisestaan saaman painokanteen oikeusprosessia seurattiin myöhemminkin.

Väliotsikollaan ”*Johtavatko jäljet syltityhtehtaalte?*” Ajan Sana räjäytti varsinaisen uutispommin 8.10.1931. Kirjoituksen mukaan muutamaa päivää aiemmin pidätetyn Harjun ruumishuoneen vahtimestari Saarenheimon tiedettiin usein vierailleen osoitteessa Kirstinkatu 8 sijainneessa liikkeessä, jossa valmistettiin lihasyltityä ja makkaraa. Liike oli pieni, vain yhden huoneen kokoinen ja työllisti vain omistajansa vaimon ja tyttäret. Omistaja itse ei ollut liikkeessä töissä. Se oli ollut lehden mukaan epäilyttävästi suljettuna jo muutaman päivän ja kirjoituksessa vihjattiin poliisinkin tutkivan liikettä. Ajan Sanan tavoittama makkaramestari J.M. kiisti olevansa tietoinen Saarenheimon vierailuista liikkeessään ja kertoi sen olevan suljettuna vaimonsa sairauden vuoksi. Kirjoituksessa ei suoraan sanota ihmislihasta valmistettavan elintarvikkeita, mutta tekstistä on vaikea olla sellaista johtopäätöstä tekemättä.¹¹¹ Jo seuraavana päivänä Ajan Sana peruutti uutisensa, mutta vahinko oli jo tapahtunut ja kohu oli valmis ja johtavatko jäljet syltityhtehtaalte elää sanontana edelleen. Poliisi ei lehden mukaan löytänyt liikkeen toiminnasta mitään moitittavaa, eikä Saarenheimon vierailusta siellä löytynyt mitään todisteita.¹¹²

¹¹⁰ Rantakari (toim.) 1946 s. 250–255.

¹¹¹ AS 8.10.1931. Jutussa makkaramestari esiintyy vain nimikirjaimillaan.

¹¹² AS 9.10.1931.

3.3.1. Salakielinen postikortti ja painokanne Ajan Sanaa vastaan

Ajan Sanan saattoi usuttaa tutkimaan lihakauppaa poliisin saama anonyymi postikortti, jossa oli salakirjoitusta. Salakirjoitus kuului seuraavasti: ”3rst3n k1t5 No VI 13het s61tt63 ks3 j1m1 Kk1so3ks3 p1rh111 p13st1hs3”. Kirjoituksen tullessa julkisuuteen 6.10.1931 olivat otsikoissa myös Saarenheimon pidätys ja Malmin hautausmaalla aloitettu hautojen avaaminen, joten elettiin yhtä kaikkein kiihkeimmistä vaiheista Tattarisuon uutisoinnissa ja sen synnyttämässä lehtien välisessä uutiskilpailussa. Koska salakirjoitusta ei ollut erityisen vaikea avata, kertoi Tiitus jo seuraavan päivän pakinassaan Helsingin Sanomien toimitukseen tulleen yli sata puhelua joissa tarjottiin salakirjoitukseen ratkaisua. Pakinan mukaan poliisikin oli saanut valtavasti postia aiheesta. Kortin viesti oli Tiituksen mukaan avattuna seuraava ”Kirstin katu No 6 lihat syltyiksi ja makkaroiksi parhaat paistiksi”. Kortin kirjoittaja oli saattanut erehtyä syltityhtään osoitteesta, sillä se sijaitsi naapuritalossa. Kortin mainitsemassa osoitteessa oli rakentamaton tontti. Tieto salaperäisestä postikortista julkaistiin jo kahta päivää ennen Ajan Sanan syltityhtään kirjoitusta, mikä kertoo kannibaaliteorian liikkuneen yleisön parissa jo ennen kirjoituksen synnyttämää kohua.¹¹³

Vaikka Ajan Sana siis peruuttikin vihjauksensa kannibalismista jo sen julkaisua seuraavana päivänä, jatkuivat merkilliset tapaukset Kirstinkadulla. Rakentamattomalta tontilta osoitteesta Kirstinkatu 16 löytyi salaperäinen säkki, joka sisälsi lihan kimpaleita ja luun kappaleita. Liha ja luut osoittautuivat jo alustavissa tutkimuksissa olevan peräisin lehmästä. Kyseessä oli todennäköisesti pila, jota lehdissä paheksuttiin.¹¹⁴ Syltityhtään esiin nostanut Ajan Sana ymmärsi menneensä liian pitkälle, sillä se julkaisi 14.10.1931 jutun, jossa julisti Helsingin makkaratehtaiden olevan mallikelpoisessa kunnossa. Tässä vaiheessa perääntyminen ei enää auttanut, vaan makkaramestari Jonas Marjanen nosti painokanteen Ajan Sanaa vastaan vaatien lehdeltä 12 000 markan vahingonkorvausta painotuotteen kautta tehdystä herjauksesta. Lehden päätoimittaja everstiluutnantti Somersalo siirtyikin seuraavaksi hyökkäyskannalle, väittäen Marjasen harjoittaneen liiketoimintaa luvatta ja täten kaikki korvausvaatimukset tulisi suoraan hylätä. Marjasen mukaan hän oli ollut pakotettu sulkemaan liikkeensä myynnin pudottua jyrkästi kirjoituksen vuoksi.¹¹⁵

¹¹³HS 6.10.1931 K5n k1ns1 3ts2 r1tk13s22 1rv43t5ks2n -Tiitus. Pakina. Tiitus oli otsikoinut pakinansa samalla salakielellä, jota postikortissa oli käytetty saavuttaakseen pakinan mukaan paremmin lukijoiden huomion.

¹¹⁴HS 14.10.1931 ja SSd 14.10.1931.

¹¹⁵AS 14.10. ja 16.10.1931, sekä SSd 13.10.1931. AS julkaisi kokonaisuudessaan erittäin pitkän vastineensa Marjasen asianajajalle.

Ajan Sana oli koko tutkimusjaksolla ongelmissa viranomaisten kanssa. Mäntsälän kapinan aikaan julkaisemiensa kirjoitusten vuoksi se joutui kahden kuukauden määräajaksi lakkautetuksikin. Lopullisesti lehti lakkautettiin valtioneuvoston päätöksellä lokakuussa 1932. Lehden seuraajaksi perustettiin Ajan Suunta, jonka päätoimittajaksi valittiin jälleen everstiluutnantti Somersalo.¹¹⁶ Ajan Sanan ja Marjasen oikeuskamppailua seurattiin Helsingin Sanomissa ja Suomen Sosialidemokraatissa mielenkiinnolla, Uuden Suomen raportoidessa vain lyhyesti tapauksen oikeuskäsittelyjä. Maaliskuun alussa päätoimittaja Somersalo tuomittiin 2000 markan sakkoihin ja maksamaan Marjaselle 2800 markkaa korvauksia.¹¹⁷

3.3.2. Suomen Sosialidemokraatti syltityhtealla

Eniten Ajan Sanan perättömästä uutisesta sai irti Suomen Sosialidemokraatti, olihan Ajan Sana sen perivihollisen Lapuan liikkeen lehti. Muiden tutkittujen lehtien kommentoiviin kirjoituksiin syltityehdas kirjoitus ei päässyt. Jo 10.10.1931 nimimerkki Hakoniska tuomitsi mauttomaksi syyllistää viaton makkaran tekijä. Hänen mukaansa Suomessa olisi mahdotonta tehdä ihmisen lihasta makkaraa ja tällaiset huhut vain pilasivat lihakauppiaiden elinkeinon ja ihmisten ruokahalun.¹¹⁸

Myös Sasu Punanen tarttui Ajan Sanan aloittamaan skandaaliin useissa poliittisissa pakinoissaan. Hänen pakinansa olivat moneen suuntaan rönsyileviä, mutta tätä tutkielmaa varten läpi käydyllä ajanjaksolla eräs tärkeimmistä teemoista niissä oli Lapuan liikkeen haukkuminen. ”*Remonttiliikkeen everstin*” johtama lehti onnistui saamaan kansan epäluuloiseksi kaikkia lihavalmisteita kohtaan, mikä Sasun 27.10.1932 julkaistun pakinan mukaan olikin vähentänyt lihatuotteiden myyntiä. ”*Perhemonarkin*” oikeudella hän oli kuitenkin kieltänyt perhettään puhumasta kotonaan koko Tattarisuosta ja alkaneensa kiusallaankin syömään aiempaa enemmän makkaraa. Kirjoituksen kärki oli suunnattu oikeistolehtiä kohtaan, jotka eivät Sasun mukaan julkaisseet Vientipankin konkurssiin sekaantuneiden nimiä. Heissä olisi ollut mukana myös Lapuan liikkeen johtajia ja muita tärkeitä oikeistovaikuttajia. Jos kyseessä olisi ollut hautausmaan

¹¹⁶Salokangas 1988 s.22.

¹¹⁷HS, SSd ja US 9.3.1932.

¹¹⁸SSd 10.10.1931. Viikkokatsaus -Hakoniska. Pakina.

vahtimestari tai syltityhtailijan tapainen pienyrittäjä, eivät oikeiston lehdet hänen mukaansa olisi jättäneet kiveäkään kääntämättä asiaa penkoessaan.¹¹⁹ Sasun pakinoissa on myöhemminkin satunnaisia viittauksia Ajan Sanan syltityhtailijan kirjoitukseen. Niissä lukijaa muistutettiin Lapuan liikkeen pelaamasta kierosta pelistä, jossa se ei kaihtanut likaisiakaan keinoja vastustajiensa mustamaalaamiseksi.¹²⁰

Suuri yleisökään tuskin uskoi kovin vakavissaan Ajan Sanan vihjeeseen sylvyn alkuperästä. Suomen Sosialidemokraatti kuitenkin sai aiheesta hyvän lyömäaseen Lapuan liikettä vastaan ja käyttikin sitä usein. Pyry Waltarin mukaan kuitenkin ainakin yksi poliisin saamista vihjekirjeistä jatkoi samaa teemaa. Kirjeessä perniöläinen opettajatar epäili eräässä sairaalassa syötävän kuolleiden potilaiden lihaa. Waltari tulkitsee Ajan Sanan kirjoituksen mahdollisesti saaneen innoituksensa saksalaisen Fritz Haartmanin tapauksesta. Hänet oli 1925 teloitettu lähes kolmenkymmenen pojan ja nuoren miehen murhasta ja silpomisesta. Tapauksen yhteydessä Haartmanin oli väitetty myyneen silpomiaan ruumiita lihakauppoihin sianlihana. Haartmanin tehdessä rikoksensa elettiin Saksassa pula-aikaa ja Tattarisuon tapauksen aikaan Suomessa oli syvä taloudellinen lama. Tämä saattoi osaltaan auttaa yleisöä hyväksymään teorian.¹²¹ Myös Arne Haapakosken romaanissa Mustalaisuon arvoitus harrastetaan kannibalismia. Siinä salaperäisen K. CC klubin jäsenet syövät ihmisen lihaa tullakseen yli-ihmisiksi. Kannibalismia harjoitetaan kuitenkin vain klubin omissa tiloissa, eikä kirjassa ole mainintoja sen myymisestä kauppoihin.¹²²

3.4. ”Kammoksuttava perheenisä” - tapaus Saarenheimo

Tämä luku esittelee Harjun ruumishuoneen vahtimestari Saarenheimon kohtelua sanomalehdissä. Viattomaksi osoittautunutta Saarenheimoa käsiteltiin lehdissä myös kolmannessa ja neljännessä vaiheessa tapauksen uutisointia, mutta eräät suomalaisen lehdistöhistorian pahimmista ylilyönneistä sijoittuvat toiseen vaiheeseen mysteerin selvittelyä. Vahtimestari Saarenheimon riepottelu

¹¹⁹SSd 27.10.1931. Mitä Sasulle kuuluu? – Sasu Punanen. Pakina. Ahtokari 2000 s. 134. Suomen Vientipankki Oy teki konkurssin 1931 ja siinä rahojaan menetti myös helsinkiläinen vapaamuurariloosi.

¹²⁰Esim. SSd 5.12.1931, 17.2.1932 ja 23.8.1932. Mitä Sasulle kuuluu? – Sasu Punanen. Kaikki pakinoita. Vastustajien mustamaalaus viittasi Susitaipaleen ilmiantoon.

¹²¹Waltari 2011 s. 37 ja 28.

¹²²Haapakoski 1990 s. 144–183.

sanomalehdissä käsitellään tässä luvussa, mutta koska häntä koskevia kirjoituksia on niin paljon, esiintyy hän myös muita teemoja käsittelevissä luvuissa. Varsinkin Saarenheimon ensimmäisen pidätyksen yhteydessä julkaistuissa kirjoituksissa syksyllä 1931 esiintyy lähes kaikkia tässä tutkielmassa läpi käytäviä teemoja samojen pääotsikoiden alla.

3.4.1. Lehdistön reaktiot Saarenheimon ensimmäiseen pidätykseen

”Tattarisuon salaisuus selvitetty” julisti otsikossa etusivullaan Suomen Sosialidemokraatti jo 5.10.1931. Lehden ilo osoittautui kuitenkin ennenaikaiseksi.¹²³ Edellisenä päivänä poliisi oli ryhtynyt avaamaan Tattarisuon lähistöllä sijainneen Malmin hautausmaan linjahautoja ja löytänyt niistä ainakin 14 silvottua ruumista.¹²⁴ Samana iltana oli pidätetty Harjun ruumishuoneen vahtimestari Johan Emil Saarenheimo tapaukseen liittyen. Koska poliisi jatkoi vaiteliasta tiedotuslinjaansa, täytyi toimittajien itse kaivaa esiin lisää tietoja pidätetystä lukijoiden tiedonjonon tyydyttämiseksi. Helsingin Sanomat julkaisi 6.10.1931 kuvan Saarenheimosta ja kertoi samassa yhteydessä hänen syntymäaikansa, osoitteensa ja yksityiskohtaisia tietoja tämän perheestä. Hän oli toiminut aiemmin Nikolainkirkon, nykyisen Helsingin tuomiokirkon vahtimestarina, mutta tullut erotetuksi toimestaan sisällissodan jälkeen. Pidätetyn kerrottiin askarelleen *”aina eräänlaisten mystillisten probleemien ratkaisemisessa”*. Kotietsinässä poliisi oli löytänyt omituista kirjallisuutta, joka viittasi *”puoliuskonnolliseen noituuteen tai parannusmenetelmään”*. Lähiseudun asukkaat tiesivät kertoa Saarenheimon seurassa usein liikkuneen keski-ikäisiä hyvin puettuja herrasmiehiä ja erään yksikätesen valokuvaajan.¹²⁵

Helsingin Sanomat oli onnistunut haastattelemaan Saarenheimon perhettä. Haastattelun perusteella se nimesi Saarenheimon *”kammoksuttavaksi perheenisäksi.”* Saarenheimon syyllisyyttä tukivat lehtien uutisoimat huhut Harjun ruumishuoneella tavatuista salaperäisistä miehistä ja siellä usein iltaisin ja öisin palaneista valoista. Vaikka pidätetyn perhe oli pitänyt Saarenheimoa epänormaalina ja jopa pelottavana, eivät he olleet kuitenkaan osanneet lainkaan aavistaa mitä hän työpaikallaan puuhaili, lehti kertoi. Helsingin Sanomien tietojen mukaan he halusivat isästä eroon joka

¹²³SSd 5.10.1931.

¹²⁴US 6.10.1931.

¹²⁵HS 6.10.1931.

tapauksessa, oli tämä syyllinen tai ei. Mahdollista vapautumista varten hänelle oli jo varattu paikka Lapinlahden mielisairaalaan. Edellisenä talvena kuolleen Saarenheimon äidinkin arkun muisteltiin olleen epäilyttävän painava, joten lehti epäili että sekin on kaivettava ylös tutkimuksia varten. Näin myöhemmin tehtiinkin, mutta arkusta ei löytynyt mitään epäilyttävää.¹²⁶

Saarenheimon seurassa tavattu valokuvaaja osasi selittää ruumishuoneella käyntinsä poliisia tyydyttäneellä tavalla, eikä häntä epäilty mistään. Tästä huolimatta Helsingin Sanomat katsoi aiheelliseksi mainita valokuvaajan nimen jutussaan. Tämä saattoi johtua myös siitä, että valokuvaajan yksikätsyisyys teki hänestä helposti tunnistettavan henkilön tai siitä, että jokin muu lehti oli nimen jo julkistanut.¹²⁷

Saarenheimo oli huhujen mukaan kertonut harrastavansa salatieteitä ja olevansa innokas ruusuristolainen. Järjestö kuitenkin kiisti Saarenheimon olevan sen jäsen, joskin hän oli ilmeisesti aiemmin siihen kuulunut.¹²⁸ Vaikka Ruusi-Ristin ei voitu todistaa sekaantuneen silpomisiin millään tavalla, sai järjestö osansa äärioikeiston salaseuroja ja juutalaisia kohtaan lietsomasta pelosta.¹²⁹

Muutamien pidätystä seuranneiden päivien ajan kaikissa tutkituissa lehdissä jatkettiin Saarenheimoon liittyvien huhujen raportointia. Yhteistä huhuille oli se, että lähes kaikki niistä osoittautuivat aikanaan perättömiksi tai saivat luonnollisen selityksen, kunhan liioittelu oli ensin karsittu pois. Esimerkiksi valokuvaaja oli ollut ruumishuoneella kuvaamassa vainajia näiden omaisten pyynnöstä, eikä koskaan aamuyöstä kuten ensin väitettiin. Kaikkien lehtien raportoima valojen vilkuttelu taas selittyi ruumishuoneella tehdyillä sähkötoilla, kuten poliisikin oli jo aikanaan todennut tarkastaessaan yleisövihjeen perusteella mistä oli kysymys. Monet lehtien uutisoimat toisen käden tiedot jouduttiin perumaan, kunhan niiden alkuperäiseksi väitetty esittäjä löytyi ja kiisti tiedot. Ruumishuoneella huhujen mukaan usein vierailleet yölliset vieraat olivat ilmeisesti kokonaan vilkkaan mielikuvituksen tuotetta, sillä he eivät enää seuraavana syksynä jutun oikeudenkäynnin yhteydessä esiinny tutkituissa sanomalehdissä.¹³⁰

¹²⁶HS 7.10.1931 ja US 13.10.1931.

¹²⁷HS 7.10.1931.

¹²⁸US 10.10.1931. Ruusu-Risti on Pekka Ervastian 1920 perustama teosofiseen liikkeeseen luettava yhdistys. Liikkeestä tarkemmin sen kotisivuilta <http://www.ruusuristi.fi/>. Luettu 9.5.2013. Ahtokari

¹²⁹Järjestön perustaja Pekka Ervast kansallisbiografiassa Junnonaho & Gullman 2003 [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/2881/>]. Luettu 2.5.2013.

¹³⁰Huhuista ja niiden perättömiksi osoittautumisesta esim. US 22.10.–28-10.1931.

Vapaamuurareita tutkineen Reijo Ahtokarin mukaan järjestön jäsenillä on ollut tapana viedä kuolleelle vapaamuurariveljelleen jäähyväistervehdys tämän avoimen arkun äärelle. Tämä voi tapahtua jo ennen siunaustilaisuutta vainajan säilytyspaikassa. Tervehdys koostuu rukouksesta ja hiljaisesta hetkestä. Ahtokarin mukaan vapaamuurarit eivät kuitenkaan käyneet vuonna 1931 Harjun ruumishuoneella kertaakaan tässä tarkoituksessa. Helsingissä kuoli kyseisenä vuonna kahdeksan vapaamuuraria, mutta heistä yhdenkään ruumis ei kulkenut Harjun ruumishuoneen kautta. Saarenheimon väitetyt vieraat eivät olleet siis ainakaan tällaisella asialla.¹³¹

Ajan Sana korosti 6.10.1931 Saarenheimon menneisyyttä tuomittuna kapinallisena. Sen mukaan Saarenheimo oli saanut valtiorikosoikeudessa kolmen vuoden ehdollisen tuomion viiden vuoden koetusajalla ja menettänyt kansalaisluottamuksensa kahdeksaksi vuodeksi. Syytä tuomioon ei kuitenkaan kerrottu. Helsingin Sanomat 7.10.1931 tiesi Saarenheimon saaneen vuonna 1918 potkut entisestä toimestaan Nikolain kirkon vahtimestarina, koska oli päästänyt yleisön kirkkoa häpäisemään¹³². Ajan Sanan tapaan Uusi Suomikin ihmetteli pääkirjoituksessaan 9.10.1932 miten jo kerran seurakunnan palveluksesta irtisanottu entinen punakaartilainen oli voitu ottaa töihin näin vastuullisiin tehtäviin, kun samaan aikaan kunnan kansalaisiakin oli joukoittain työttömänä.¹³³

Helsingin Sanomat, Uusi Suomi ja Suomen Sosialidemokraatti julkaisivat 11.10.1931 kirkkohallintokunnan selostuksen hautausmaiden ja ruumishuoneiden valvonnasta ja Saarenheimon tähän asti moitteettomasta palveluksesta sen alaisena. Vastauksena Uuden Suomen edellä mainittuun pääkirjoitukseen Suomen Sosialidemokraatti kirjoitti otsikolla ”oikeistolehdet tekevät politiikkaa” ja myönsi Saarenheimon olleen sen kanssa ”1918 barrikadin samalla puolella”, mutta muuttuneen kunnan kansalaisesta epänormaaliksi vasta jouduttuaan tekemisiin ”hengenmiesten” kanssa. Jos hänen muutokselleen oli siis syyllinen löydettävä, oli vasemmistoa turha syyttää.¹³⁴

¹³¹Ahtokari 2000 s. 140–141.

¹³²HS 7.10.1931. Näin tuskin oli tapahtunut, sillä missään muussa lähteessä kirkon häpäisyä ei mainita.

¹³³AS 6.10.1931 ja US 9.10.1931. Harjun ruumishuoneen kauheudet. Pääkirjoitus.

¹³⁴HS, SSd, US 11.10.1931. SSd:n kirjoitus on ehkä selkein esimerkki tässä tutkielmassa kommentoiviksi ja uutisiksi luokiteltujen kirjoitusten välisen rajan häilyvyydestä. Kirjoituksessa lehti kommentoi US pääkirjoitusta ja esittää oman kantansa sen aiheeseen, mutta koska se on upotettu osaksi tavanomaista uutistekstiä, eikä sen kirjoittajaa mainita, on se tässä luokiteltu uutiseksi.

Saarenheimon kiinnostus mystiikkaan ja okkultistiseen kirjallisuuteen toi tutkimuksiin mukaan myös kansainvälistä ulottuvuutta. Hänen hallustaan löydettiin Mustan raamatun¹³⁵ lisäksi Panacea-seuran julkaisema lentolehtinen, jossa selostettiin mystistä vesiparannusmenetelmää.¹³⁶

Ensimmäistä kertaa Saarenheimon mahdollisen syyttömyyden mainitsivat Helsingin Sanomat ja Uusi Suomi 14.10.1931. Hänen syyttömyytensä alkoi näyttää mahdolliselta, kun paljastui etteivät kaikki Malmilta löydetty silvotut ruumiit olleet kulkeneetkaan Harjun ruumishuoneen kautta.¹³⁷ Aiemmin Saarenheimon mielenterveyttä useaan otteeseen epäillyt Helsingin Sanomat kertoi 24.10.1931 hänen olevan tyytyväinen pidätyksensä aikana saamaansa kohteluun ja antavan itsestään täysin normaalin vaikutelman.¹³⁸

Saarenheimo vapautettiin 23 päivän vankeuden jälkeen 26.10.1931. Mitään todisteita hänen syyllisyydestään ei ollut kuulusteluissa tullut esiin. Tästä huolimatta Helsingin kirkkohallintokunta ei enää huolinut häntä töihin Harjun ruumishuoneelle. Seurakunta kuitenkin ilmeisesti otti Saarenheimon uudelleen töihin, sillä 2.2.1932 Suomen Sosiaalidemokratissa mainitaan entisen ruumishuoneen vahtimestarin, nykyisen Helsingin kirkkojen kiertävän yövartijan tulleen jälleen pidätetyksi¹³⁹. Uuden Suomen toimittaja pääsi haastattelemaan Saarenheimoa, joka oli syystä katkera vangitsemisestaan ja julkisessa sanassa saamastaan kohtelusta. Hänen vaimonsa oli sairastunut vakavasti ja heidän perheensä kärsinyt muutenkin saamastaan negatiivisesta julkisuudesta.¹⁴⁰ Tutkimistani lehdistä ainoastaan Uusi Suomi kyseenalaisti lehdistön moraalien tapauksen uutisoinnissa vuoden 1931 aikana. Sen mukaan Suomen lehdistö oli yleensä verrattain pidättyväinen ulkomaisiin kollegoihinsa verrattuna, mutta jos Saarenheimo tosiaan oli syytön, oli tällä kertaa uhrattu liikaa sensaation metsästykselle ja lehdistöllä oli syytä itsetutkiskeluun.¹⁴¹ Saarenheimon ensimmäisen vapauttamisen jälkeen Tattarisuo painui pikku uutisiksi lehtien sisäsivuille. Uuden Suomen lehdistön moraalialia koskeneet pohdinnat eivät varsinaisesti johtaneet uutisoinnin sävyn muuttumiseen, sillä marras-joulukuussa tehtiin uusia pidätyksiä ja jälleen

¹³⁵Tarkemmin Mustasta raamatusta esim. AS 9.10.1931, HS 15.–16.8.1932 ja Waltari 2011 s. 58–59.

¹³⁶HS, SSd, US 12.10.1931. Panacea-seurasta ja vesiparannuksesta tarkemmin esim. US 10.10.1931.

¹³⁷HS ja US 14.10.1931.

¹³⁸HS 24.10.1931.

¹³⁹SSd 2.2.1932. Tämä on tutkituissa lehdistä ainoa maininta Saarenheimon uudesta työpaikasta.

¹⁴⁰US 30.10.1931 ja HS 1.11.1931. Jälkimmäisessä haastattelussa toimittaja väittää, ettei Saarenheimo ole katkera hänet leimanneille sanomalehdille, mutta se vaikuttaa vain toimittajan huonon omatunnon peittelyltä.

¹⁴¹US 31.10.1931. Viikon varrelta -Henrikki, pakina. Hemanus 1966 s. 29. Ilmeisesti Saarenheimon kohtelu todellakin on ainutlaatuisen törkeä ylilyönti lehdistöhistoriassamme.

pidätettyjen nimet kerrottiin, osasta julkaistiin jopa kuva.¹⁴² Tässä vaiheessa pidätettyjen joukossa oli niin syyllisiä, kuin syyttömiäkin. Tattarisuon jutun lopulta tunnustaneista ainakin Vilho Kallio, Hilda Friman ja Ville Saari pidätettiin ensimmäistä kertaa jo tässä vaiheessa.¹⁴³

Vaikka Saarenheimo vapautettiin lokakuun lopussa, ei Tattarisuon tapaus hänen kohdaltaan ollut vielä ohitse. Vihjailua hänen syyllisyydestään lehdissä esiintyi aina elokuun puoleen väliin asti. Uudelleen hänet pidätettiin 1.2.1932 ja vapautettiin vasta 12.3.1932. Lehtien lietsomalla pelolla häntä kohtaan oli ollut vaikutuksensa, sillä Uuden Suomen mukaan Saarenheimon perhe ei ollut edellisen pidätyksen jälkeen aluksi suostunut ottamaan häntä luokseen asumaan.¹⁴⁴ Pari viikkoa myöhemmin Uuden Suomen tietojen mukaan poliisilla oli todistajanaan kymmenen luotettavaa henkilöä, mutta Saarenheimo edelleen kieltäytyi itsepäisesti tunnustamasta osuuttaan ruumiinsilpomisiin. Lehti myös mainitsee sivumennen mahdollisuuden, että sanomalehtien runsas kirjoittelu aiheesta olisi voinut suggeroida nämä todistajat kertomaan sellaista, jota he eivät ole todellisuudessa nähneetkään. Tämä harvinaislaatuinen pilkahdus lehdistön moraalien pohdinnasta kuitenkin kumotaan heti perään kertomalla, ettei tutkimuksia johtanut komisario Aksel Lindström kuitenkaan uskonut tällaiseen.¹⁴⁵

”Vähän Tattarisuota taas” otsikoi Suomen Sosialidemokraatti uutisensa 8.6.1932. Pohjanmaalle töitä etsimään lähtenyt Saarenheimo oli jälleen pidätetty ja kuljetettu takaisin Helsinkiin. Hän ei enää toisen pidätyksensä jälkeen ollut löytänyt töitä Helsingistä. *”Pidetään todennäköisenä, että Saarenheimo on syyllinen, vaikka eräiden epäselvien kohtien vuoksi puuttuvatkin ratkaisevat todistukset”* kirjoitti lehti Uuden Suomen saman aamuiseen kirjoitukseen viitaten.¹⁴⁶ Kolmaskaan pidätys ei saanut Saarenheimoa tunnustamaan. Tutkituista lehdistä yksikään ei kerro koska Saarenheimo tällä kertaa vapautettiin, joten on todennäköistä että hän oli vangittuna vielä Noita-Kallion ja kumppanien tunnustaessa syyllisyytensä elokuussa 1932. Ahtokarin mukaan Saarenheimon viimeinen pidätysjakso oli 7.6.1932–23.12.1932.¹⁴⁷

¹⁴²HS, SSd, US 14.–16.12.1931. Saarenheimo pidätettiin jutun yhteydessä kaikkiaan kolmesti, mutta koskaan ei löytynyt mitään hänen syyllisyyttään tukevia todisteita.

¹⁴³HS, SSd ja US 14.12.1931, sekä Ahtokari 2000 s. 141.

¹⁴⁴US 2.2.1932.

¹⁴⁵US 14.2.1932.

¹⁴⁶US ja SSd 8.6.1932 ja HS 9.6.1932.

¹⁴⁷Ahtokari 2000 s. 141. Ahtokarin väitöskirjassa ainakin Tattarisuota koskevissa päivämäärissä on virheitä. Kirjassa mainitaan sanomalehtien Tattarisuon uutisointia koskevissa päivämäärissä ainakin kahdesti vuosi 1931, vaikka käsitelty asia tapahtui vasta vuonna 1932.

Vielä 13.8.1932 julkaistussa tapauksen lopullista ratkeamista selostaneessa poliisin virallisessa tiedonannossa väitetään Saarenheimon harjoittaneen joitakin epäilyttäviä puuhia Harjun ruumishuoneessa, vaikka hänen ei tiedettykään olleen missään tekemisissä rikoksen tunnustaneiden kanssa.¹⁴⁸

3.4.2. Saarenheimon kohtelu lehdistön itsetutkiskelun peilinä

Saarenheimon perhe kärsi perättömästä uutisoinnista ja joutui vaihtamaan sukunimensä sekä muuttamaan pois Helsingistä. Perheen äiti joutui tapauksen vuoksi hoitoon, eikä hän enää koskaan päässyt pois mielisairaalaan. Saarenheimo itse muutti Isoonkyröön, jossa kuoli 1954. Myös perheen neljä lasta kärsivät tapauksesta. Kolmesta pojasta yksi teki itsemurhan ja perheen tyttären mielenrauha järkkyy pahasti. Saarenheimo vaati kohtelustaan korvauksia ja alioikeudessa hänelle sellaisia myönnettiinkin. Tuomio kaatui kuitenkin sekä hovioikeudessa, että Korkeimmassa oikeudessa. Saarenheimo vetosi asiassaan myös presidentti Kyösti Kallioon, mutta korvauksia ei tästä huolimatta koskaan maksettu. Helsingin Sanomien Kuukausiliitteen yrittäessä haastatella kahta Saarenheimon lapsenlasta 2010, ei kumpikaan halunnut olla median kanssa missään tekemisissä.¹⁴⁹

Tutkituissa lehdissä sanomalehdistön moraalia koskevaa debattia alettiin käydä vasta syksyllä 1932, jolloin tapaus oli jo ratkennut. Uusi Suomi julkaisi 17.9.1932 pääkirjoituksen otsikolla ”*Sanomalehdistö ja rikosasiat*”. Sen mukaan monissa toimituksissa unohdetaan lehtien ”*paljastusten*” usein tuhoavan kohteensa koko elämän. Varsinkin rikosasioista kirjoitettaessa näin kävi usein. Eräissä toimituksissa oli tapana kaivaa omien reporterien avulla esiin kaikki mahdollinen poliisin rikoksista epäilemien henkilöiden yksityiselämästä. Tällaisesta uutisoinnista esimerkkinä käytetään Tattarisuon lisäksi Lapualla tapahtunutta pankkiryöstöksi naamioitua kavallusta. Myös rikoksesta epäillyllä on oikeusturvansa, muistutti lehti, eikä sitä sovi uhrata lukijoiden sensaation nälälle. Sanomalehtien itsenäisesti hankkimat tiedot rikosasioista saattoivat jopa haitata poliisin tutkimuksia, koska ne voivat vaikuttaa myös todistajien kertomuksiin.

¹⁴⁸HS, US ja SSd 13.8.1932.

¹⁴⁹Ahtokari 2000 s. 140–141. Häkkinen & Similä 2010 korvauksista.

Pääkirjoituksen loppuun oli poikkeuksellisesti laitettu sen kirjoittajan nimi, Bruno A. Sundström.¹⁵⁰

Pääkirjoituksen tuomitsevasta sävystä ja ilmauksista ”*monet*” ja ”*eräät lehdet*” voisi päätellä Uuden Suomen pysyneen erossa paheksumastaan skandaalijournalismista ja syyttömien leimaamisesta. Näin ei tutkitun aineiston perusteella kuitenkaan ole. Esimerkiksi ensimmäisistä ruumiinosalöydöistä se raportoi yhtä innokkaasti kuin muutkin tutkitut lehdet. Sama pätee myös Saarenheimon pidätykseen ja syyllisten kiinni jäämiseen. Sen toimittajat olivat myös olleet muiden mukana skuppeja metsästävässä. On totta, ettei lehti käsitellyt Susitaipaleen ilmiantoa yhtä innokkaasti kuin Helsingin Sanomat ja Suomen Sosialidemokraatti, mutta tässä asiassa Uudella Suomella olikin oma lehmä ojassa. Lapuan lavastettu pankkiryöstö nimittäin liitettiin muissa lehdissä Lapuan liikkeeseen, jota Uusi Suomi tässä vaiheessa raivokkaasti puolusti. Tattarisuon arvoituksen tutkimusten hiljaisempina kausina lehden uutisointi aiheesta saattoi olla ainakin palstamillimetreinä mitattuna vähäisempää kuin kilpailijoillaan, mutta kovin suurta eroa siinä ei ollut. Joko pääkirjoitus on tarkoitettu vain teoreettisesti tulkittavaksi ja ihanteellista tilannetta kuvaavaksi tai sitten Uuden Suomen uusi johto katsoo aloittaneensa puhtaalta pöydältä ilman edeltäjiensä syntejä. Olihan Kaarlo Koskimies joutunut vasta hiljattain eroamaan tehtävästään ja uusi, lapualaismyönteisempi johto ottanut lehden haltuunsa. Myös Lapuan ”pankkiryöstön” uutisointi on ollut kirjoituksen taustalla, sillä siihen liitettiin tunnettuja Lapuan liikkeen aktiiveja ja tätä luonnollisesti käytettiin liikettä vastaan muissa lehdissä. Samaan aikaan käynnissä ollut ja lehden yksityiskohtaisesti raportoima oikeudenkäynti Mäntsälän kapinallisia vastaan on varmasti myös vaikuttanut pääkirjoituksen sävyyn. Pääkirjoituksen laatinut rikosoikeuden professori Sundström (vuodesta 1935 alkaen Salmiala) ei ollut Lapuan liikkeen toiminnassa mukana, mutta hän oli sen seuraajan Isänmaallisen Kansanliikkeen (IKL) johtajia.

Helsingin Sanomat vastasi pääkirjoitukseen seuraavana päivänä. ”*Sanomalehden osuus rikosasioissa*” otsikoidussa kirjoituksessa oltiin periaatteessa samaa mieltä Sundströmin Uudessa Suomessa julkaistun pääkirjoituksen kanssa. ”*Ihmiselle useinkin merkitsee kansalaiskunnia enemmän kuin henki*”, joten perättömistä lausumista oli luonnollisesti pidättäydyttävä. Sanomalehdistöllä oli kirjoituksen mukaan kuitenkin tärkeä rooli rikosten ehkäisijänä ja pelotteena.

¹⁵⁰US 17.9.1932. Sanomalehdistö ja rikosasiat – Bruno A. Sundström. Pääkirjoitus. Uusi Suomi piti itseään ainoana suomenkielisenä laatulehtenä. Mielestäni se olikin sitä, ainakin verrattuna kahteen muuhun tutkimaani lehteen. Sundström (vuodesta 1935 Salmiala) oli rikosoikeuden professori ja sittemmin IKL:n johtaja. Salmiala kansallisbiografiassa Sulamaa 1998 [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/2074/>]. Luettu 2.4.2013.

Kukaan ei halunnut mainettaan mustattavan lehden sivuilla, joten rikoksista kertominen oli omiaan vähentämään rikollisuutta. Lehdillä oli myös velvollisuus käsitellä yhteiskunnallisesti merkittäviä asioita, joissa oikeuden jakamat tuomiot ja yleinen oikeudentaju eivät kohtaa. Tämä oli selkeä piikki Uudelle Suomelle, jossa Mäntsälän kapinallisten asianajaja oli muutamaa päivää aiemmin todennut, ettei kuulusteluissa sanomansa kieltäminen oikeudessa ole rikos.¹⁵¹

Ilmeisesti edellä käsitellyn Uuden Suomen pääkirjoituksen sanomalehdistön moraalialueita pohtineen kirjoituksen todelliset tarkoitusperät olivat siis kilpailevan lehden kantojen kiistäminen ja sen kontekstiksi ymmärrettävä ennen muuta kapinallisten oikeudenkäynti ja oman kirjoittelun puolustaminen, ei niinkään uutisoinnin moraalisten periaatteiden pohtiminen. Julkaisuajankohdastaan irrottamalla siitä saisi tietysti erilaisen kuvan.

Jo lokakuun alussa 1931 nimimerkki Tiera oli Helsingin Sanomien pakinassaan esittänyt samansuuntaisia ajatuksia rikosuutisoinnin ennaltaehkäisevästä roolista ja väittänyt suomalaisen lehdistön olevan hillittyä ulkomaisiin kollegoihinsa verrattuna. Pakinan mukaan rikosten käsittelystä lehdissä voi olla apua myös poliisille. Saarenheimo oli pidätetty ensimmäistä kertaa vain muutamaa päivää ennen Tieran kirjoituksen julkaisua. Pakinasta käy ilmi, että jo syksyllä 1931 on haluttu hillitä lehdistön rikoksilla mässäilemistä ja epäilty sen jopa yllyttävän rikoksiin. Pakinan voi myös tulkita Helsingin Sanomien puolustautumiseksi sensaatiolehden leimaa vastaan. Tattarisuon jutun yhteydessä sellaista lehdelle yritti tarjota Uusi Suomi, joka ainakin itse piti itseään laatulehtenä. Kilpailussa lukijoiden markoista tappiolle jäänyt Uusi Suomi purki katkeruuttaan viihteellistyneitä Helsingin Sanomia kohtaan muissakin yhteyksissä.¹⁵²

Tattarisuo pääsi Uuden Suomen pääkirjoitukseen jälleen 25.9.1932. Tällä kertaa otsikkona oli ”*Kansalaisvapaus Suomessa*” ja se käsitteli rikoksesta epäiltyjen kohtelua ja varsinkin sitä, kauanko ja millä perusteilla näitä saa pitää vangittuna. Kirjoituksessa kerrataan aluksi periaate, jonka mukaan ihminen on syytön kunnes oikeus toisin toteaa ja paheksutaan sitä, ettei lehdistömme useinkaan muistanut tätä periaatetta noudattaa. Seuraavaksi se kertoo, mitä laki asiasta sanoo ja paheksuu viranomaistemme tapaa pitää epäiltyjä ”*mielivaltaisesti*” vangittuina paljon lain sallimaa

¹⁵¹HS 18.9. Kapinallisten asianajajana toimineen Tulenheimon lausunto oli julkaistu US 15.9.1932. Siltala 1985 s. 467–476 lapualaisten laillisuuskesityksestä tarkemmin. HS 16.9.1932 tarkemmin lehden reaktiosta kuulustelupöytäkirjojen kieltämiseen.

¹⁵²HS 11.10.1931 Pirstaleita -Tiera. Pakina. HS:n viihteellistymisestä Salokangas 1988 s. 378–380.

kauemmin. Esimerkiksi lehdistön jahtaamasta ja viranomaisten mielivallasta kärsineestä uhrista nostetaan Saarenheimo. Pääkirjoituksen mukaan hän menetti syyttömänä virkansa ja toimeentulomahdollisuutensa ja oli nyt hoidettavana kunnalliskodissa. Sanomalehtien aiheuttama häväistys hajotti hänen perheensä ja ajoi tämän vaimon mielisairaalaan. Lopuksi tekstin allekirjoittanut Kaarlo Ignatius kysyy ”*montako tällaista esimerkkiä tarvitaan, ennen kuin kansamme oikeustaju herää?*”¹⁵³

Saarenheimon perhe totisesti kärsi perättömästä uutisoinnista, kuten jo aiemmin on kerrottu. Tätäkin pääkirjoitusta olisi helpointa tulkita osoituksena lehden huonosta omatunnosta ja katuvaisuudesta irrottamalla se julkaisuajankohdastaan. Osittain kyse varmasti oli myös tästä, mutta tällainen tulkinta on ainakin osittain anakronistinen. Samaan aikaan Uusi Suomi kävi kampanjaa ”*hallituksen vankien*”, eli Mäntsälän kapinan vangittujen johtajien vapauttamisen puolesta. Lehden tulkinnan mukaan heitä pidettiin laittomasti vangittuina, koska oikeus ei ollut tuomioitaan vielä antanut, vaikka lehden mukaan ”*väitetystä*” kapinasta oli aikaa jo useita kuukausia. Viimeiset kapinajohtajat päästettiin odottamaan oikeudenkäyntiä vapaudessa vasta 19.10.1932¹⁵⁴. On merkillepantavaa, että tätä lehdistön moraaliala pohtinutta keskustelua käytiin vain Helsingin Sanomien ja Uuden Suomen välillä. Suomen Sosialidemokraatti ei siihen osallistunut lainkaan.

Tattarisuon rikokseen syytöntä vahtimestari Saarenheimoa siis riepoteltiin lehdissä armottomasti. Helsingin Sanomien poliittinen pakinoitsija Eero pohti syyttömäksi todetun Saarenheimon mietteitä jutun lopulta ratkettua 13.8.1932. Seuraavaa sitaattia lähemmäs Saarenheimolta anteeksi pyytämistä eivät tutkitut lehdet päässeet kertaakaan:

*”Jos niin on - kuten nyt ainakin näyttää -, melkeinpä tuntuisi että julkinen sanakin olisi hänelle velkaa pienen anteeksipyyynnön. Teemme sen jo kaiken varalta omasta puolestamme. Ei muistella. Sattuuhan sitä.”*¹⁵⁵

¹⁵³US 25.9.1932. Kansalaisvapaus Suomessa – Kaarlo Ignatius. Pääkirjoitus. Saarenheimon nimeä ei mainita tekstissä.

¹⁵⁴US 20.10.1932.

¹⁵⁵HS 13.8.1932. – Eero. Pakina.

Vaikka 1930-luvun alussa sanomalehdet julkaisivatkin usein pidätettyjen nimet ilman varmoja todisteita heidän syyllisyydestään, on Saarenheimon kohtelu kuitenkin omaa luokkaansa. Tattarisuon jutun yhteydessä lehdissä julkaistiin yhteensä neljäntoista pidätetyt nimet. Vain neljä heistä sai tuomion jutusta ja nekin olivat ainakin tapauksen saamaan valtavaan julkisuuteen nähden pieniä. Naisia näytettäisiin kohdellun hieman lempeämmin kuin miehiä, sillä heidät jätettiin useammin nimettömiksi tai heistä mainittiin vain nimikirjaimet. Jyrki Pietilän mukaan Suomen Sosialidemokraatissa työskennellyt Erkki Wiksten muisteli tapauksen ”*jääneen lehdistön historiaan eräänä malliesimerkkinä lehdistön vastuusta*” ja jatkaa:

”Sillä tavoin tuhoutui kunniallisen miehen elämä, hänen perheensä joutui kärsimään niin, että voitiin puhua koko perheen tuhoamisesta vääriin olettamuksiin perustuvalla kielteisellä julkisuudella.”¹⁵⁶

Suomessa sanomalehtien ja rikosaineiston suhteesta on käyty keskustelua ainakin vuodesta 1876, jolloin J.V. Snellman piti yleisessä sanomalehtimieskokouksessa alustuksen rikosuutisten vahingollisista seurauksista. Pertti Hemanuksen mukaan Suomen sanomalehdistö on pyrkinyt sosiaalisen kontrollin ylläpitäjänä uhkaavimmaksi koetun rikollisuuden minimoimiseen. Liikennerikokset ja salakuljetus koettiin tällaisiksi hänen mukaansa 1930-luvun alussa. Sanomalehtimies-Journalistenin suositus vuodelta 1934 käsittelee nimen julkaisemista rikosasioiden yhteydessä seuraavasti: ”*Älkää mainitko mitään nimiä ja mieluummin ei mitään rikosasioissa, joissa voi tulla kysymykseen ehdollinen tuomio, lukuun ottamatta autohurjasteluasioita ja salakuljetusjuttuja*”. Tässä suosituksessa voi jo taustalla vaikuttaa Saarenheimon kohtelu. Rikosuutisten julkaisemista on puolustettu poliisin ja tuomioistuinten auttamisella myös 1930-luvun jälkeen, vaikka tapaukset joissa poliisi on lehdistöltä ratkaisevaa apua saanut, lienevätkin Hemanuksen mukaan todellisuudessa harvinaisia. Toisaalta rikosuutisten on katsottu yllyttävän rikollisuuteen ja häiritsevän sekä poliisin että tuomioistuinten työtä ja pahimmillaan yhdistävän syyttömät ja näiden läheiset rikoksiin. Poikkeuksellisen räikeänä esimerkkinä tällaisesta Hemanus mainitsee Saarenheimon kohtelun sanomalehdissä. Suomen Sanomalehtimiesten Liitto laati rikosaineistoa säätelevät etikettisäännöt vasta 1960-luvun alussa ja Julkisen sanan neuvosto perustettiin median itse sääntelyelimeksi 1968.¹⁵⁷

¹⁵⁶Pietilä 2008 s. 206.

¹⁵⁷Hemanus 1966 s. 25–39.

Saarenheimon persoonan ja yksityisasioiden retostelu lehdissä liittyy pääasiassa hänen ensimmäiseen pidätykseensä. Keväällä ja kesällä 1932 lehdistön huomio kiinnittyi jo muihin asioihin, erityisesti Mäntsälän kapinaan ja sen pitkiksi venyneisiin jälkiselvittelyihin. Toisen ja kolmannen pidätyksen yhteydessä Saarenheimon yksityisasioihin ei enää paneuduta, mikä saattaa selittyä käsistä karanneeseen kirjoitteluun liittyvällä katumuksella. Voi myös olla, että toimittajat eivät enää itsekkään uskoneet Saarenheimon syyllisyyteen. Muistakin pidätetyistä raportoitiin joulun jälkeen pääosin hillitysti, joskin näiden nimet edelleen usein mainittiin. Kuten aiemmin on kerrottu, nimien mainitseminen oli noudatettu käytäntö myös muiden rikosuutisten kohdalla.

4. KOLMAS VAIHE - TATTARISUON JUTTU POLITISOITUU

Tattarisuon jutun uutisoinnissa alkoi uusi vaihe, kun Pohjois-Uudenmaan suojeluskuntapiirin piiripäällikkö everstiluutnantti Paavo Susitaival¹⁵⁸ jätti oikeuskanslerille 16.2.1932 ilmiantokirjelmän, jossa hän syytti Uudenmaan maaherraa kenraalimajuri Bruno Jalanderia¹⁵⁹ ja sisäministeriä varatuomari Ernst von Bornia¹⁶⁰ Tattarisuon jutun tutkimusten tahallisesta harhaanjohtamisesta. Aiemmin Tattarisuon tapaukselle oli annettu erittäin vähän poliittisia merkityksiä sanomalehdissä. Ilmiannon jälkeen juttu politisoitui läpikotaisin ja varsinkin Helsingin Sanomat ja Suomen Sosialidemokraatti käyttivät sitä hanakasti lyömäaseena Lapuan liikettä vastaan. Tässä pääluvussa tarkastellaan Tattarisuon tapauksen uutisointia 17.2.1932–11.8.1932.

Jakso alkaa tapauksen politisoineesta ilmiannosta ja päättyy Tattarisuon jutusta tuomittujen kiinni jäämiseen ja syyllisten selviämiseen. Koska Mäntsälän kapinan tutkimukset veivät virkavallan huomion keväällä 1932, siirrettiin osa Tattarisuon juttua tutkineista poliiseista muihin tehtäviin.¹⁶¹ Kun poliisin ja lukevan yleisön mielenkiinto kohdistui kapinan selvittelyihin, eivätkä poliisin tutkimukset tuntuneet etenevän lainkaan, painui Tattarisuon tapaus jälleen pois julkisuuden valokeilasta. Poliisi kuitenkin jatkoi tutkimuksiaan kaikessa hiljaisuudessa ja pidätyksiäkin tehtiin.

¹⁵⁸Susitaival kansallisbiografiassa Niinistö 1998 [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/1654/>]. Luettu 10.3.2013.

¹⁵⁹Jalander kansallisbiografiassa Uola 2004 [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/1654/>]. Luettu 10.3.2013.

¹⁶⁰Von Born kansallisbiografiassa Landgren 2003 [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/741/>]. Luettu 10.3.2013.

¹⁶¹HS 17.3.1932 ja 21.3.1932.

Ne eivät kuitenkaan aina ylittäneet uutiskynnystä, eivätkä varsinkaan saavuttaneet Saarenheimon ensimmäisen pidätyksen kaltaisia mittasuhteita. Todennäköisesti lehdistössäkkin oli ymmärretty viimeistään Saarenheimon vapauttamisen yhteydessä, että hänen kohdallaan oli syyllistytty todella törkeään ylilyöntiin.

Susitaipaleen ilmiantoon tai vapaamuurareihin liittyvien aiheiden lisäksi eniten palstatilaa tässä uutisoinnin kolmannessa vaiheessa saivat oikeastaan vain muutokset tutkivien poliisien kokoonpanossa ja muutamat suoritettut pidätykset. Saarenheimon oli vangittuna kahdesti tämän jakson aikana ja molemmat kerrat nostivat lehtien kiinnostusta tutkimusten etenemiseen hetkeksi, mutta niiden innostus hiipui jälleen nopeasti.

Eräs tämän jakson pidätyksistä tehtiin vappuna 1932. Tällöin Tattarisuon lähteeltä oli yllätetty alaston mies rukoilemasta. Hän oli ripustanut läheisiin puihin seppeleitä ja naruja, sekä raapustellut puiden runkoihin salaperäisiä merkkejä puukolla ja lyijykynällä. Omien sanojensa mukaan mies ei tiennyt Tattarisuon jutusta mitään ja oli tullut paikalle vain aurinkoa ottamaan, joskin myönsi seppeleiden ja muiden merkillisten rakennelmien olevan paikalla hänen jäljiltään. Poliisikaan ei miehen syyllisyyteen uskonut. Hän oli aiemmin ollut hoidettavana mielisairaalassa ja sinne hänet nytkin toimitettiin kuulustelujen jälkeen. Koska kyseessä oli ilmiselvästi mielenvikainen, ei poliisi antanut tiedotusvälineille hänen nimeään, minkä lehdet tuntuivat hyväksyvän protestoimatta.¹⁶²

Loppukeväästä lehtien kirjoittelusta on selvästi havaittavissa turhautuminen Tattarisuon tutkimusten venymiseen. Parhaiten sen pukee sanoiksi Helsingin Sanomien pakinassaan 7.5.1932 nimimerkki Tolari. Hänen mukaansa lukijat (ja varmasti myös toimittajat) olivat innostuneet jutun lopultakin selviävän ”*auringonpalvojan*”¹⁶³ pidätyksen johdosta. Pettymys oli suuri, kun selvisi pidätetyn olleen mielenvikainen, jota oli jo aiemminkin kuulusteltu jutun yhteydessä. Tolari ennusti Tattarisuon taas vajoavan ”*kuulumattomuuteen*”, mikä oli ”*noloa ja valitettavaa*”. Tämä pilasi maamme maineen ulkomaiden silmissä ja oli omiaan ruokkimaan perättömiä huhuja. Ne puolestaan leimasivat ”*täysin luotettavia laitoksia, jotka syystä tai toisesta ovat joutuneet erinäisten, asiaa hautoneiden piirien hampaankoloon*”. Pettymys oli entistä suurempi joka kerta kun toivo arvoituksen ratkaisemisesta osoittautui turhaksi. Yhteiskunnassa kasvoikin ”*yhä suuremmaksi kaippuu*

¹⁶²HS ja SSd 7.5.1932.

¹⁶³HS 10.5.1932. Samana päivänä US uutisoi ainoan kerran pidätyksestä. Lehti tuntuu luovuttaneen Tattarisuon uutisoinnissa hieman muita tutkimiani lehtiä aiemmin.

*vihdoinkin saada jotakin selvyyttä tuohon roskaiseen ruumiinsilpomisjuttuun, vaikkapa se sitten osoittautuisi jonkun `hullun työksi`”.*¹⁶⁴

Helsingin Sanomat yritti vielä heinäkuun lopussa saada Tattarisuosta uutista aikaiseksi otsikolla ”*Harjun ruumishuoneessa kummittelee yhä*”, vaikka senkin sävy oli jo aiheeseen lopen kyllästynyt. Uusi Suomi ja Suomen Sosialidemokraatti eivät enää vaivautuneet noteeraamaan tapausta lainkaan. Ruumishuoneella illalla palaneiden valojen perässä paikalle oli suuren yleisöjoukon lisäksi rynnistänyt useita poliisiautoja, vain todetakseen, että vahtimestarin apulainen oli töistä lähtiessään unohtanut sammuttaa valot. Jutun lopuksi toimittaja kertoi tiedustelleensa sisäministeriltä koska tutkimukset Tattarisuon jutussa aiotaan lopettaa. Vastauksen mukaan tällaista ei ollut suunnitteilla, vaan tutkimukset jatkuivat entiseen tapaan.¹⁶⁵ Loppukevään 1932 kirjoittelu Tattarisuosta on selkeä osoitus Helsingin Sanomien luisumisesta yhä kauemmas asialinjalla pysymään pyrkineen Uuden Suomen toimituksellisesta linjasta. Suomen Sosialidemokraatti, joka oli kyllä kärkeä ottamaan kantaa poliittisiin kysymyksiin, kyllästyi sekin Tattarisuon jatkuvaan penkomiseen ennen Helsingin Sanomia. Jakson kirjoitusten tarkempi erittely löytyy Liitteestä 2.

4.1. ”Poliittinen silmäkääntötempu” - Susitaipaleen ilmianto

Tähän lukuun käsiteltäviksi on koottu Susitaipaleen perättömän ilmiannon herättämät reaktiot tutkituissa lehdissä. Ilmianto oli aihe, joka sotkeutuu myös muiden lukujen teemoihin, joten sitä on lyhyemmin käsitelty muissakin luvuissa. Tattarisuon tapauksen uutisoinnin kolmannen vaiheen katsotaan tässä tutkielmassa alkaneen ilmiannosta ja se hallitsikin tämän vaiheen uutisointia.

Helsingin Sanomat kysyi alaotsikossaan 17.2.1932 ”*Politiikkaa vaiko `bluffia`?*”. Kysymys viittasi Pohjois-Uudenmaan suojeluskuntapiirin piiripäällikön, everstiluutnantti Paavo Susitaipaleen oikeuskanslerille jättämään ilmiantokirjelmään, jossa hän syytti sisäministeri Ernst von Bornia ja Uudenmaan maaherraa kenraalimajuri Bruno Jalanderia Tattarisuon jutun tutkimusten tahallisesta

¹⁶⁴HS 7.5.1932. Kirje Helsingistä – Tolari. Pakina.

¹⁶⁵HS 31.7.1932.

harhaanjohtamisesta. Susitaipaleen ilmiannon mukaan molemmat syytetyt olivat vapaamuurareita, jotka yrittivät peitellä järjestön osallisuutta ruumiinsilpomisiin. Jotta ilmiantoa ei voitaisi haudata kaikessa hiljaisuudessa, oli Susitaival lähettänyt jäljennöksen siitä myös sanomalehdille. Ilmiannon tueksi hänellä oli kirjelmän mukaan todisteita väitteelleen. Ne hän kuitenkin suostui esittämään vasta puolueettomassa oikeudenkäynnissä, koska pelkäsi viranomaisten tuhoavan muuten todisteet näiden korkeiden virkamiesten osuudesta asiaan.¹⁶⁶

4.1.1. Ilmiannon tausta ja siihen liittyneet henkilöt

Paavo Susitaival (ent. Siven)¹⁶⁷ oli kiehtova henkilö. Hänen vanhempansa olivat innokkaita itsenäisyyden kannattajia ja 1896 syntynyt Paavo toimikin heidän innoittamana jääkäri liikkeessä värvärinä ja etappireitin hoitajana, mutta ei itse koskaan päässyt jääkärikoulutukseen Saksaan. Sisällissodassa hän toimi Karjalan rintamalla ja sai ylennyksen suoraan kapteeniksi. Vaikka sisällissodassa ylennyksiä suoraan upseeriksi saivat muutkin, lienee ylennys suoraan kapteeniksi ainoa laatuaan Suomen armeijan historiassa. Ilmeisesti kyseessä oli erehdys, jota ei vain koskaan korjattu. Hänen Repolan nimismiehenä toiminut pikkuveljensä Bobi Siven ampui itsensä protestina Tarton rauhalle tammikuussa 1921. Repolan ja Porajärven pitäjät vaihdettiin rauhassa Petsamoon, mitä Siven ei hyväksynyt. Bobi Sivenistä tuli varsinkin Akateemisen Karjalaseuran (AKS) vaalima myyttinen marttyyri, jonka surmannut luoti on ommeltu seuran lipun nauhoihin.¹⁶⁸

Paavo Susitaival toimi 1920-luvulla eri tehtävissä suojeluskunnan palveluksessa ja 1930 hänet nimitettiin Pohjois-Uudenmaan suojeluskuntapiiriin piiripäälliköksi.¹⁶⁹ Everstiluutnantiksi hänet ylennettiin jo 1929. Jos oli hänen sotilasuralla etenemisensä ennen näkemättömän nopeaa, oli sen pysähtyminenkin poikkeuksellisen totaalinen. Hän oli everstiluutnantti 64 vuotta, eli kuolemaansa vuoteen 1993 asti. Hän toimi aktiivisesti Lapuan liikkeessä ja sai osallisuudestaan Mäntsälän kapinaan vankeustuomion. Kapinaan osallistumisen vuoksi Susitaival myös erotettiin toimestaan

¹⁶⁶HS, SSd, US 17.2.1932. HS ja SSd julkaisivat pitkähkön kirjelmän kokonaisuudessaan.

¹⁶⁷Niinistö 1998 s. 76. Hän vaihtoi sukunimensä 1926.

¹⁶⁸Niinistö 1998 s. 42–65.

¹⁶⁹Niinistö 1998 s. 66–84.

suojeluskunnan piiripäällikkönä.¹⁷⁰ Lakkautetun Lapuan liikkeen seuraajaksi perustettu Isänmaallinen Kansanliike (IKL) sai vasta työttömäksi jääneestä everstiluutnantista tarmokkaan organisaattorin ja ideologin, sekä vuonna 1939 kansanedustajan. Poliittisen toimintansa vuoksi hän oli 1930-luvun aikana vankilassa neljästi. Itse hän luonnehti uraansa seuraavasti: ”*Kolme sotaa. Kaksi kapinaa. Neljä linnareissua. Kerran valitettavasti myös eduskunnassa*”.¹⁷¹

Pohjois-Uudenmaan suojeluskuntapiirin julkaisemassa Sarkatakki -lehdessä oli julkaistu 1931 kirjoitus, jonka jälkivaikutukset tekivät Susitaipaleesta vapaamuurarien vihollisen lopuksi ikäänsä. Kirjoitus oli piirin valistusohjaaja Lauri Yrjö-Koskisen kirjoittama *Vapaamuurarius ja vapaamuurarit*. Teksti oli julkaistu Susitaipaleen luvalla ja hän saikin siitä suojeluskuntain päällikön, kenraali Malmbergin haukut. Myös jääkärieversti (evp.) ja vapaamuurari Paavo Talvela hyökkäsi Susitaivalta vastaan kirjoituksen johdosta. Talvelan mukaan vapaamuurarit olivat peruneet suojeluskunnalle kaavailemansa suuren lahjoituksen kirjoituksen vuoksi. Tämä riitti impulsiiviselle Susitaipaleelle syyksi aloittaa vihanpito vapaamuurareita vastaan. Ilmeisesti hän oli lukuisilla matkoillaan Saksaan jo aiemmin tutustunut saksalaisten vapaamuurarien vastaiseen propagandaan, jonka tunnetuin viljelijä oli ensimmäisen maailmansodan sankari, kenraali Erich Ludendorff. Toukokuussa 1931 Susitaival aloitti työnsä Suomen upseeriliiton puhdistamiseksi vapaamuurareista. Hanke eteni hitaasti, lähinnä sotaväen päällikön kenraali Sihvon vastustuksen vuoksi, mutta lopulta kesällä 1934 Sihvon seuraaja kenraali Österman kielsi henkilökohtaisella kirjeellään vakinaisessa palveluksessa olevia upseereja kuulumasta vapaamuurarijärjestöön.¹⁷² Susitaival ehti olla vain muutaman kuukauden kansanedustajana ennen talvisodan syttymistä. Tästä huolimatta hän ehti tehdä eduskunnalle toivomusaloitteen vapaamuurariuden kieltämiseksi Suomessa. Aloite kuitenkin hylättiin keväällä 1940.¹⁷³

Varatuomari Ernst von Born (1885–1956) tunnettiin laillisuusperiaatteen kannattajana jo autonomian aikana. Koska hän kieltäytyi soveltamasta yhdenvertaisuuslakia toimiessaan Helsingin kunnallispormestarina, joutui hän kolmeksi kuukaudeksi vankilaan. Sisällissodassa hän oli valkoisten puolella ja hänet palkittiin kahdella vapaudenristillä ja Preussin rautaristillä. Eduskuntaan hänet valittiin 1919 ja hänestä tulikin Ruotsalaisen kansanpuolueen merkittävimpiä

¹⁷⁰Susitaival 1981 s. 105–112.

¹⁷¹Niinistö 1998 s. 106–134 ja Susitaival 1981. Lainaus on jälkimmäisen kirjan kansilehdellä mainittu motto.

¹⁷²Niinistö 1998 s. 84–87 ja Ahtokari 2000 s. 144–149. Östermanin kieltö ilmeisesti myös tehoi. SSd 18.5.1932 kertoi upseeriliiton kääntyneen sotaväen päällikön puoleen saadakseen kiellon voimaan, mutta vielä tässä vaiheessa liiton toivetta ei noudatettu..

¹⁷³Ahtokari 2000 s. 186–192.

poliitikkoja koko sotien väliseksi ajaksi. Von Born toimi Sunilan (ml) toisen hallituksen sisäministerinä vuosina 1931–1932. Näinä vuosina hänestä tuli äärioikeiston vihaama ja laillisuuden kannattajien ihailema mies.¹⁷⁴

Bruno Jalander (1872–1966) oli Venäjän armeijassa ylennyt everstiluutnantiksi, mutta Suomessa hän ei koskaan ryhtynyt varsinaiselle sotilasuralle. Hänet nimitettiin lokakuussa 1917 Uudenmaan läänin kuvernööriksi (1918 alkaen maaherra). Vaikka hän oli syksyllä 1917 ollut kouluttamassa suojeluskuntia, ei hän osallistunut sisällissotaan. Sodan ajan hän piilotteli punaisia Helsingissä. Entisistä aktivistitovereistaan hänet erotti nopeasti suhtautuminen Venäjältä tulleisiin pakolaisiin ja Venäjän valkoisille kenraaleille annettavaan tukeen. Maaliskuussa 1920 hänet nimitettiin sotaministeriksi ja muutamaa kuukautta myöhemmin ylennettiin kenraaliksi. Kokoomustaustainen Jalander erosi puolueesta 1921 ja toimi useissa hallituksissa puolueiden ulkopuolelta nimitettynä ammattiministerinä 1920–1924. Hänen ministeriaikanaan jääkäritaustaisia upseereja ei nimitetty korkeisiin virkoihin, vaan ne täytettiin Jalanderin tavoin Venäjällä palvelleilla¹⁷⁵. Hänen suhteensa aktivisteihin olivat kireät koko 1920-luvun ja Lapuan liike otti Jalanderin alusta asti hampaisiinsa, ainakin osittain koska hän vastusti sen laittomuuksia. Myös Jalanderin vapaamuurarius ärsytti lapualaisia. Maaherranvirasta hänet painostettiin eroamaan kesällä 1932, eikä hän enää tämän jälkeen saanut merkittäviä valtionhallinnon virkoja. Virassa häntä seurasi Ilmari Helenius, joka ironista kyllä, oli myös vapaamuurari.¹⁷⁶

Tässä vaiheessa Tattarisuon juttuun liitettiin sanomalehdissä myös Lapuan liike. Se sai alkunsa 1929 oikeistoradikaalina kommunisminvastaisena kansanliikkeenä. Lapuan liike toimi ulkoparlamentaarisesti, eli perinteisten poliittisten vaikutuskanavien ulkopuolella, eikä sillä ollut puolueiden tavoin tarkkaan määriteltyä organisaatiota tai sääntöjä toiminnalleen. Siinä oli aluksi mukana kaikkien suomenkielisten porvarillisten puolueiden edustajia¹⁷⁷. Valtansa huipulla se oli kesällä 1930. Samana syksynä eduskunta hyväksyi tasavallan suojelulain, jonka perusteella kommunistien toiminta kiellettiin. Saman lain avulla kiellettiin aikanaan myös Lapuan liike. Ainakin osa liikkeen kannattajista katsoi sen kommunistilakien tullessa voimaan saavuttaneen

¹⁷⁴Von Born kansallisbiografiassa Landgren 2003 [http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/741/]. Luettu 10.3.2013.

¹⁷⁵Jussila & Hentilä & Nevakivi s. 130–134.

¹⁷⁶Jalander kansallisbiografiassa Uola 2004 [http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/1654/]. Luettu 10.3.2013. Ahtokari 2000 s. 343. Helenius oli myös upseeri ja erosi vapaamuurareista solidaarisuussyistä useiden muiden upseerien tavoin 1935.

¹⁷⁷Siltala 1985 s. 54–63.

ainoan tavoitteensa, joten kansanliikkeelle ei enää ollut tarvetta.¹⁷⁸ Saatuaan kommunistien toiminnan kiellettyä, ryhtyivät lapualaiset kuitenkin vainoamaan sosialidemokraatteja. Lapuan liikkeen viidennessä valtakunnallisessa suurkokouksessa marraskuun lopulla 1930 liike julisti sodan sosialidemokraateille, jotka olivat sen mukaan kommunistien liittolaisia.¹⁷⁹ Ulkoparlamentaarisin keinoin toimineen liikkeen tunnetuin painostuskeino ovat kyyditykset. Entisen presidentin, K.J. Ståhlbergin kyyditys sai viimeistään maltilliset porvarilliset ainekset perääntymään kansanliikkeen tukijoista ja jätti puolueista ainoastaan kokoomuksen avoimesti tukemaan sitä. Kyyditykset tapahtuivat pääosin kesällä 1930, eli ne olivat jo loppuneet Tattarisuon tapauksen ollessa otsikoissa. Monien kyyditysjuuttujen oikeuskäsittely oli kuitenkin vielä kesken Tattarisuon tapauksen aikanakin ja varsinkin Suomen Sosialidemokraatti muistutti niistä lukijoitaan jatkuvasti. Eniten palstatilaa kyydityksistä tutkitulla ajanjaksolla sai suutari Mätön tappoon päättynyt muilutus, jossa pääsyytettynä oli Lapuan liikkeen johtajan Vihtori Kosolan poika Pentti.¹⁸⁰ Lapuan liikkeen joutsenlaulun voidaan pitää Mäntsälän kapinaa 27.2.–7.3.1932, jonka seurauksena kansanliike lakkautettiin oikeuden päätöksellä toukokuussa 1932.¹⁸¹

4.1.2. Ilmiannon seuraukset

Everstilutnantti Susitaipaleen ilmiantoa epäiltiin perättömäksi alusta lähtien kaikissa tutkituissa lehdissä. Sekä Helsingin Sanomat että Suomen Sosialidemokraatti epäilivät kirjelmän tarkoituksena olevan siinä ilmiannettujen maineen mustamaalaamisen. Lapuan liike, jossa Susitaivalkin oli aktiivisesti mukana, oli jo pitkään kantanut kaunaa tiukkoina laillisuuden kannattajina tunnettuja Jalanderia ja von Bornia kohtaan. Edes Ajan Sana ei ottanut ilmiantoa vakavissaan.¹⁸²

Jopa Uuden Suomen poliittinen pakinoitsija Johannes kertoi silmiensä revähtäneen hämmästyksestä auki ilmiannosta lukiessaan. Johannes ei ollut Tattarisuon tapausta aiemmin käsitellyt, eikä siihen juuri myöhemminkään palaa. Tässä hän poikkesi suuresti virkaveljistään Sasu Punasesta ja

¹⁷⁸Perälä 1998 s. 167–172.

¹⁷⁹Siltala 1985 s. 485–495 ja Perälä 1998 s. 165.

¹⁸⁰Perälä 1998 s. 156–160, Niinistö 2003 s. 99–101 ja Kulha 1989 s. 166–167. Kyyditysten oikeudenkäynneistä tarkemmin Siltala 1985 s. 407–419.

¹⁸¹Niinistö 2003 s. 116–135. Suojeluskuntajärjestön osuudesta Mäntsälän kapinaan Selen 2001 s. 359–393.

¹⁸²AS, HS ja SSd 17.2.1932.

Helsingin Sanomien Eerosta. Johannes, eli maisteri K.N. Rantakari oli itsekin vapaamuurari, joten ei ole ihme jos hän järjestöä puolusti. Uusi Suomi kokoomuksen pää-äänenkannattajana tuki liittolaistaan Lapuan liikettä, mikä varmasti teki Johanneksen roolin hankalaksi. Toisaalta hänen olisi pitänyt puolustaa lapualaisia, mutta myös toimia lojaalisti vapaamuurariveljiään kohtaan. Hän kuitenkin vaatii ilmiannon perusteellista tutkimista, vaikka vain siksi, etteivät järjestön vastustajat saisi tällaisista ”mielikuvituksellisista syytteistä” vettä myllyynsä.¹⁸³

Malmin apulaisnimismies A. Lindholm, joka oli aiemmin johtanut Tattarisuon jutun tutkimuksia, epäili ilmiantoa ”*poliittiseksi silmäkääntötempuksi*”, jonka takana saattoivat olla vapaamuurareista eronneet tahot. Näiden tarkoitus oli hänen mukaansa ehkä kiinnittää huomio järjestöön ja mustamaalata ilmiannettujen maine. Suojeluskuntain esikunnasta haastateltu everstiluutnantti Rihtniemi epäili oliko kirjeessä ”*siteeksikään totuutta*”. Suojeluskuntain ylipäällikkö kenraali Malmberg oli lomalla, joten häntä ei tavoitettu tiedusteluihin vastaamaan. Maaherra Jalander puolestaan totesi, että ainoa asia mikä kirjelmässä oli totta, oli se että hän todellakin oli vapaamuurari. Hän ei aikonut ryhtyä mihinkään toimiin kirjelmän suhteen, mutta kertoi kuulleensa jo aikaisemmin, ”*että eräät henkilöt suunnittelivat vertaansa vailla olevaa skandaalia sisäministerin ja maaherran mustaamiseksi.*” Sisäministeri von Born puolestaan kiisti koskaan edes kuuluneensa vapaamuurareihin ja hänenkin käsityksensä mukaan kyseessä oli lapualaisten poliittisiin vastustajiinsa kohdistama mustamaalaustyö.¹⁸⁴

Susitaival väitti Suomen Sosialidemokraatin haastattelussa von Bornin kuuluvan vapaamuurarien Odd Fellow -loosiin ja kiisti ilmiannollaan olevan mitään poliittisia tarkoitusperiä. Lehden tietojen mukaan Odd Fellow¹⁸⁵ oli vapaamuurareista täysin erillinen järjestö, jonka tarkoituksena oli edistää jäsentensä hyvinvointia. Suojeluskunta puolestaan ilmoitti irtisanoutuvansa ilmiannosta ja kertoi Susitaipaleen antaneen sen omalla vastuullaan.¹⁸⁶

¹⁸³US 17.2.1932. Vanhan tutun tarinaa -Johannes. Pakina. Tieto Rantakarin vapaamuurariudesta on peräisin SSd 18.2.1932, jossa häntä oli haastateltu järjestön jäsenenä. Haastattelussa ei kerrota Rantakarin olevan usein lehden pakinoitsijoiden hampaissa oleva Johannes. Tämä lienee osoitus siitä, että vaikka aatteet kamppailivatkin, miehet eivät. Suosituimpien pakinoitsijoiden nimimerkkien takaa löytyvät henkilöt olivat varmasti kuitenkin ”julkisia salaisuuksia”, joita ei erityisen tarkasti edes yritetty varjella.

¹⁸⁴HS ja SSd 17.2.1932.

¹⁸⁵Järjestöstä tarkemmin sen kotisivuilta www.oddfellow.fi. Luettu 9.3.2013.

¹⁸⁶SSd 18.2.1932.

Vaikka Susitaival kiisti sanomalehdille ilmiannollaan olleen poliittisia tarkoituksia, myönsi hän muistelmissaan niitä todellisuudessa olleen. Kun sosialidemokraattien ja lapualaisten välit alkoivat kiristyä Mäntsälässä lähelle räjähdyspistettä helmikuussa 1932, hän päätti käyttää ”*aikalailta repäisevää hätäkeinoa, joka kylläkin oli vikapisto.*” Ja jatkoi ilmiantonsa vaikutuksista:

*”olin totisesti laskelmoinut päin honkia. Olin vain pyrkinyt siihen, että Jalander ja Born tällaisen `herjan` jälkeen pidätettäisiin epäluulonalaisina ja jääveinä ainakin lyhyeksi ajaksi syrjään politiikan päätöksenteosta. Mutta kävi aivan päinvastoin, herrat hurjistuivat, ja heidän asenteensa jähmettyivät entisestäänkin.”*¹⁸⁷

Susitaipaleen ilmiannon vuoksi oikeuskansleri Albert Makkonen oli pakotettu vaatimaan Tattarisuon juttua tutkineilta poliisijohtajilta selvityksen tutkimusten etenemisestä. Helsingin rikospoliisin komisario Axel Lindströmin mukaan mikään ei viitannut vapaamuurarien osuuteen jutussa, eivätkä he olleet ainakaan hänen tutkimuksiaan haitanneet millään tavoin. Helsingin poliisin etsivän osaston päällikkö, varatuomari I.E. Hyvärinen oli lausunnossaan samaa mieltä.¹⁸⁸ Susitaival oli ilmiannossaan leimannut Lindströmin ja Hyvärisen jääveiksi jutun tutkimuksiin. Oikeuskansleria ja Malmin apulaisnimismies A. Lindholmia Susitaival piti riittävän puolueettomia jutun tutkimusten suorittajiksi. Lindholm oli kolmas jolta selvitystä oli pyydetty. Hän jätti selvityksensä 1.3.1932, eikä hänkään löytänyt mitään vapaamuurarit tapaukseen liittävää.¹⁸⁹

Susitaipaleen komentamassa suojeluskuntapiirissä, johon Mäntsäläkin kuului, oli alkanut 27.2.1932 välikohtaus, joka tunnetaan Mäntsälän kapinana¹⁹⁰. Vaikka lapualaisliikehdintä muualla maassa oli jo rauhoittumaan päin, oli Mäntsälä lähiympäristöineen erityisen levotonta aluetta vuodenvaihteessa 1931–32.¹⁹¹ Susitaival oli kapinassa mukana, joskin vastentahtoisesti ja sai aikanaan toiminnastaan myös vankeustuomion yhtenä kapinan johtajista. Ilmiantonsa johdosta Susitaivalta kuulusteltiin

¹⁸⁷Susitaival 1981 s. 117–118 ja Ahtokari 2000 s. 98. Susitaival antaa kirjassaan ymmärtää von Bornin olleen vapaamuurari, vaikka ei sitä suoraan sanokaan. Hän mm. viittaa termillä ”*vapaamuurariystäväni*” Jalanderin lisäksi myös von Borniin. Ahtokari kiistää väitteen.

¹⁸⁸US 27.2.1932.

¹⁸⁹HS 3.3.1932 ja US 4.3.1932. Samassa yhteydessä lehdet kertovat Lindholmin tulleen pidätetyksi ravintolassa humalatilansa ja erikoisen rahoilla leveilyn vuoksi. Hänellä olikin mukanaan n. 60 000 markkaa. Malmin nimismiespiirin tilejä tarkastettaessa havaittiin Lindholmin kavaltaneen ainakin 20 000 mk ja karkuteille lähtenyt apulaisnimismies etsintäkuulutettiin.

¹⁹⁰Vares 1986[B] s. 3 ja Perälä s. 280–281 mukaan US ei käyttänyt Mäntsälän tapahtumista nimeä kapina lainkaan, mutta HS ja SSd käyttivät tätä nimitystä alusta alkaen.

¹⁹¹Huttula 2000 s. 265–274 ja Niinistö 1998 s. 91.

Helsingissä 1.3.1932.¹⁹² Kuulustelujen jälkeen hänet päästettiin jatkamaan kapinaa.¹⁹³ Nimimerkki Tiera ihmetteli Helsingin Sanomissa 6.3.1932 miten Susitaival voi olla virkavapaalla johtamassa kapinoivaa suojeluskuntapiiriään ja vieläpä päästetty vapaaksi kuulustelujen jälkeen. Vasta seuraavana päivänä lehti saattoi kertoa kapinajohtajien tulleen vangituiksi ja Susitaipaleen olevan yksi heistä.¹⁹⁴ Vakinaisesta palveluksesta vangitun Susitaipaleen uutisoitiin tulleen erotetuksi piiripäällikön tehtävästään ja siirretyksi reserviin 15.3.1932.¹⁹⁵

Ilmiannossaan Susitaival kertoi ymmärtävänsä sen mahdollisesti vakavatkin seuraukset. Hän oli kuitenkin valmis ne kantamaan, kunhan vain pääsisi esittelemään todisteensa maaherran ja sisäministerin jäävyydestä puolueettomille tutkijoille.¹⁹⁶ Mitä nämä todisteet sitten olivat? Kuulusteluissa Susitaival luovutti apulaisoikeuskanslerille kaksi asiakirjaa, joista toisen oli laatinut vuodenvaihteessa 1931–32 lääninrikosetsivä Arvo Yli-Saunamäki. Hän oli ollut mukana Tattarisuon jutun tutkimuksissa ja väitti tutkimuksia johdetun hajottavasti. Sisäministeri oli hänen mukaansa jutun alkuvaiheessa vaatinut erään perättömäksi sittemmin osoittautuneen johtolangan seuraamista. Hän oli myös kuullut professori Väinö Lassilalta anatomian laitoksen vahtimestarin rouvan yrittäneen ostaa pääkallon edelleen vapaamuurareille välitettäväksi. Yli-Saunamäki oli myös kuullut huhun, jonka mukaan jonkin vapaamuurariloosin jokin istunto oli liittynyt Tattarisuohon ja sen istunnoissa oli ollut paikalla myös entinen presidentti K.J. Ståhlberg. Toinen Susitaipaleen esittelemä asiakirja oli rouva Ida Videnin valahtoinen todistus. Sen mukaan kansanedustaja Mikko Erichin (sdp) vaimo oli kertonut Videnille vapaamuurareiden käyttävän ihmisruumiin osia salaisissa menoissaan ja entisen presidentti Ståhlbergin olevan järjestön jäsen. Jalander oli lokakuussa 1930 painostettu sairaslomalle Uudenmaan läänin rauhoittamiseksi. Susitaipaleen mukaan hän oli suostunut vasta kauppaministeri Axel Solitanderin¹⁹⁷ painostettua maaherraa. Solitander oli vapaamuurarien arvoasteikossa Jalanderin yläpuolella, joten tämän oli Susitaipaleen mukaan

¹⁹²Niinistö 1998 s. 97. Tutkimistani lehdistä kuulustelujen ajankohta ei ilmene selkeästi.

¹⁹³HS 5.3.1932.

¹⁹⁴HS 6.3.1932 Pirstaleita – Tiera. Pakina. HS 7.3.1932, Susitaival 1981 s. 124 ja Niinistö 1998 s.103. Kun muut kapinan johtajina vangitut vietiin Katajanokan vankilaan, päätyi Susitaival aluksi mielisairaalaan vaarallisten hullujen selliin. Tässä hän epäilee von Bornilla ja Jalanderilla olleen sormensa pelissä. Omien sanojensa mukaan tilanne kuitenkin sopi Susitaipaleelle, sillä hänen isänsä oli ollut mielisairaalan ylilääkäri, joten ympäristö oli everstiluutnantille jo entuudestaan tuttu. Niinistö ei pidä mahdollisena, että Susitaival olisi tekeytynyt tahallaan hulluksi välttääkseen kuulustelut. Susitaival 1981 s. 124–125 mukaan Yleisradio kertoi hänen tulleen mielisairaaksi julistetuksi, eikä koskaan oikaissut väitettä, mistä Susitaival oli vielä vuonna 1981 katkera.

¹⁹⁵HS 15.3.1932.

¹⁹⁶HS ja SSd 17.2.1932.

¹⁹⁷Hallituksessa Solitander toimi ammattiministerinä, eli hänellä ei ollut minkään puolueen valtakirjaa. Solitander oli yksi Suomen vaikutusvaltaisimpia miehiä ilman vapaamuurariutta tai ministerin virkaakin, sillä hän johti Suomen Puunjalostusteollisuuden Keskusliittoa, jonka jäsenyritykset vastasivat jopa 80–90%:sta maamme viennistä. Solitander kansallisbiografiassa Lindfors 2007 [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/789/>]. Luettu 2.5.2013. Kuisma 2010 s. 59–61 ja 92–92 antaa hänestä ministerinä toisenlaisen kuvan.

suostuttava. Solitander oli Suomen suurloosin suurmestari, joten hänen painostuksellaan on voinut olla todellisuudessaakin merkitystä. Susitaival myös esitteli kirjallisuutta, jossa kerrottiin vapaamuurarien tarvitsevan rituaaleihinsa pääkalloja ja muita ihmisruumiin jäänteitä. Pääosan todistuskappaleista olivat hankkineet Akateemisen Karjalaseuran jäsenet, joille Susitaival oli edesmenneen veljensä ansiosta sankari. Myös Yli-Saunamäellä oli kytköksiä AKS:n. Eräänä lähteenä vapaamuurarien vastaiselle kirjallisuudelle Susitaival mainitsi viitasaarelaisen rovasti Matti Jaakkolan.¹⁹⁸

Oikeuskansleri lähetti vasta huhtikuun lopulla Jalanderille Susitaipaleen kuulustelupöytäkirjat ja tämän tekemän ilmiannon, pyytäen maaherraa ilmoittamaan minkälaisiin toimenpiteisiin hän haluaa ryhtyvän. Kapinatutkimukset olivat vieneet myös oikeuskanslerin aikaa ja vähäpätöisempien tapausten käsittelyä oli lykätty. Jalanderin mukaan syytökset olivat ”sairaaloisen mielikuvituksen tuotetta”, eikä hän sellaisten vuoksi vaadi mitään toimenpiteitä asian johdosta.¹⁹⁹ Niinistön mukaan Jalander tosiaan piti Susitaivalta hulluna²⁰⁰. Toinen syy syytteiden nostamatta jättämiseen saattoi olla se, että Jalander ja Susitaipaleen isä V.O. Siven olivat olleet aikanaan aktivistitovereita. Maaherra Jalander joutui eroamaan kesällä 1932. Häntä vastaan jo vuosia jatkunut oikeiston painostus huipentui, kun presidentti Svinhufvud sai tietää Jalanderin olleen yhteydessä Mäntsälän kapinan lopuksi murhatun Minna Craucherin kanssa.²⁰¹

Sisäministeri von Born ei tyytynyt näin vähään, vaan vaati Susitaivalta tuomiolle herjauksesta. Oikeuskansleri jätti selvityksensä aiheesta hovioikeudelle vasta 28.8.1932.²⁰² Pitkällisen oikeusprosessin jälkeen alkuvuodesta 1934 Korkein oikeus katsoi Susitaipaleen syyllistyneen julkiseen, joskaan ei vastoin parempaa tietoa tapahtuneeseen von Bornin herjaukseen. Tuomio oli neljä kuukautta vankeutta, jonka Susitaival vaihtoi vesileipävankeuteen ja pääsi sen vuoksi kuukaudessa vapaaksi.²⁰³

¹⁹⁸Niinistö 1998 s. 97–98. Susitaipaleen päätodistaja Ida Viden sai aikanaan itse tuomion Tattarisuon jutusta. Susitaival ei koskaan tavannut Videniä. Hän sai Videnin todistuksen kirjallisena.

¹⁹⁹HS ja SSd 23.4.1932.

²⁰⁰Niinistö 1998 s. 105. Väite perustuu Jalanderin vaimon, oopperalaulaja Aino Ackte-Jalanderin kirjoittamiin, mutta painamattomiin miehensä muistelmiin.

²⁰¹Selen 1991 s. 190–191. Craucher oli värikäs hahmo, jonka pitämässä salongissa viihtyivät myös Lapuan liikkeen johtajat. Mäntsälän kapinan viimeisinä päivinä hän oli valmis myymään tietojaan lapualaisista, minkä vuoksi hänet murhattiin. Craucherin maine oli niin huono, että pelkkä yhteys häneen riitti lopettamaan Jalanderin uran maaherrana.

²⁰²SSd 29.8.1932 ja HS ja US 30.8.1932.

²⁰³Niinistö 1998 s. 104–105.

4.2. Vapaamuurarit ja Tattarisuon jutun uutisointi

Susitaipaleen ilmianto veti vapaamuurarit mukaan Tattarisuon tapaukseen. Ennen sitä heistä oli vain yksi maininta tutkitussa materiaalissa, mutta sen jälkeen he seikkailivat erittäin monissa aiheesta kirjoitetuissa lehtijutuissa. Tässä luvussa tarkastellaan tuota kirjoittelua, joka keskittyy jutun uutisoinnissa vaiheisiin kolme ja neljä.

Saarenheimon ensimmäisen pidätyksen yhteydessä lokakuussa 1931 huhuttiin salaperäisten herrasmiesten öisistä vierailuista Harjun ruumishuoneella. Lukijoille varmasti vieraista tulivat mieleen myös vapaamuurarit, mutta nimeltä mainiten järjestöä ei yksikään tutkituista lehdistä yhdistä näihin vierailijoihin. Aarne Haapakosken romaanissa *Mustalais-suon arvoitus* kaiken takana on yli-ihmisyyttä kannibalismien avulla tavoitteleva mystinen K. CC klubi, johon kuuluu niin Italian fasisteja, kuin Neuvostoliiton kommunistien johtomiehiäkin. Klubi on karrikatyyri vapaamuurareista, mutta koska kirja vaiettiin kuoliaaksi tutkituissa sanomalehdissä, ei sen juonta ole tarkoituksen mukaista esitellä tässä tutkielmassa tarkemmin. (VIITE Haapakoski 1990.)

Susitaipaleen ilmiantokirjeessä Tattarisuon silpomisiin syylliseksi nimetyn salaperäisen vapaamuurarijärjestön tai vapaamuurariuden määrittely ei ole helppoa. Määritelmiä näyttäisi olevan yhtä paljon kuin sen määrittelyä yrittäneitäkin. Määrittelyä ei ainakaan helpota järjestön luonteen salaseuramaisuus, joka onkin omiaan ruokkimaan huhuja. Vapaamuurariutta tutkinut ja itsekin järjestöön kuuluva Reijo Ahtokari määrittelee vapaamuurariuden seuraavasti:

”Vapaamuurarius pohjautuu vanhojen rakentajakiltojen traditioon. Se edellyttää uskoa Korkeimpaan ja kuoleman jälkeiseen elämään. Vapaamuurarius pyrkii tarjoamaan käyttökelpoisia elementtejä niille miehille, jotka haluavat itseään positiivisesti kehittämällä tulla paremmiksi yhteiskunnan jäseniksi. Työssään se käyttää vanhoja seremonioita ja rituaaleja, joiden opetuksellinen ja elämyksellinen teho halutaan säilyttää pitämällä ne ainoastaan muurariveljien tiedossa. Vapaamuurariloosissa ei keskustella uskonnosta, politiikasta eikä liiketoimista.”²⁰⁴

²⁰⁴Ahtokari 2000 s.12. Katso myös Aviisi 10/2012, jossa on Honkasen kirjoittama artikkeli vapaamuurareista otsikolla Herrojen salaiset rituaalit.

4.2.1. Lehdistö kiinnostuu vapaamuurareista

Suomeen vapaamuurarius tuli alun perin 1700-luvun lopulla, mutta loppui 1800-luvulla annettujen salaseurakieltojen myötä kokonaan. Vasta itsenäistyneeseen Suomeen järjestö palasi kahta tietä, toisaalta Amerikasta suomenkielisten paluumuuttajien mukana ja toisaalta ruotsinkielisten perustaessa uudelleen Ruotsin vallan aikaisia looseja ruotsalaisten vapaamuurarien valvonnassa.²⁰⁵

Suomessa lehdistön suhtautuminen vasta Suomeen palanneeseen järjestöön oli 1920-luvulla positiivisen kiinnostunut ja järjestöstä kerrottaessa mainittiin usein sen harjoittama hyväntekeväisyys. Lama kuitenkin iski myös vapaamuurareihin. Osa järjestön jäsenistä ei selvinnyt korkeista jäsenmaksuista ja loosit menettivät rahaa epäonnistuneissa kaupallisissa hankkeissa, erityisesti Vientipankin konkurssin yhteydessä. Saksassa 1920-luvulla alkanut vapaamuurarien vastainen toiminta alkoi 1930-luvun alussa heijastua Suomeenkin äärioikeiston lehtien, kuten Aktivistin ja Tapparamiehen kautta. Ilmapiiri Suomessa muuttui 1930-luvun alussa negatiivisemmaksi vapaamuurariutta kohtaan myös kirkon piirissä ja Tattarisuon juttukin omalta osaltaan pilasi järjestön mainetta. Vuonna 1931 Suomessa oli Ahtokarin mukaan 223 vapaamuuraria.²⁰⁶

Suomen Sosialidemokraatti esitteli ilmiannon jälkeen lukijoilleen vapaamuurariutta yrittämällä haastatella neljää tunnettua järjestön jäsentä. Kauppaneuvos Rafael Haarlan haastattelu julkaistiin kokonaisuudessaan vuoropuheluna, vaikka tämä kieltäytyikin antamasta lehdelle tietoja järjestöstä. Haarla oli Lapuan liikkeen johtomiehiä ja sanoikin lehden mukaan haastattelussa ettei ”yleensä ryhdy tekemisiin teikäläisten kanssa kuin ase kädessä, niin kuin v. 1918”.²⁰⁷ Seuraavana päivänä lehti jatkoi haastattelukierrosta, kerrottuaan ensin Susitaipaleen saaneen omasta pyynnöstään toistaiseksi virkavapaata. Arkkipiispa Ingman ei halunnut ottaa kantaa vapaamuurareihin, teologian professori Pietilä²⁰⁸ suhtautui epäillen liikkeen kansainvälisyyteen ja kertoi kunnallisvaaleissa pelkästään kokoomuksen ehdokkaista kolmentoista olleen vapaamuurareita. Etsivällä

²⁰⁵Ahtokari 2000 s. 113–132.

²⁰⁶Ahtokari 2000 s. 132–137. Vaikka vapaamuurareita ei Suomessa ollutkaan kovin paljoa, kuuluivat he poikkeuksetta yhteiskunnan eliittiin.

²⁰⁷SSd 18.2.1932. Haarla kansallisbiografiassa Uola 2004 [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/789/>]. Luettu 11.3.2013.

²⁰⁸Niinistö s. 86. Pietilä oli AKS:n kunniajäsen, jonka kanssa Susitaival kävi taisteluaan vapaamuurareita vastaan.

keskuspoliisilla ei ollut ollut mitään syytä puuttua järjestön toimintaan, sillä olihan sen toimintaa pidettävä pikemminkin yhteiskuntaa säilyttävänä, kuin sen vastaisena.²⁰⁹ Suomen Sosialidemokraatti lainasi 20.2.1932 Ilkassa edellisenä päivänä julkaistua Haarlan haastattelua, jossa tämä myöntää vuoropuhelun Suomen Sosialidemokraatin toimittajan kanssa sujuneen lehden selostamalla tavalla. Ilkan haastattelussa Haarla kertoi myös, ettei yksikään armeijan toimivista kenraaleista ollut vapaamuurari.²¹⁰ Myös Helsingin Sanomien haastattelemat vapaamuurarit pitivät Susitaipaleen syytöksiä mahdottomina.²¹¹ Helsingin Sanomien viikkoliitteessä 15.5.1932 julkaistiin artikkeli ”*Kirkko ja vapaamuurarius*”. Siinä käsiteltiin otsikon mukaista aihetta runsaasti kuvitettuna yli sivun verran, mutta Tattarisuota siinä ei erikseen mainittu.²¹²

Tutkituista lehdistä ainoastaan Uusi Suomi ei kiinnostunut lainkaan vapaamuurareista Susitaipaleen ilmiannon jälkeen, mikä aineistoa tutkiessa kiinnitti huomiota. Tämä selittynee sillä, että puolueistamme kokoomuksella ja ruotsalaisella kansanpuolueella oli jäsenissään eniten vapaamuurareita. Jo aiemmin on mainittu pakinoitsija Johanneksen jäsenyydestä järjestössä, mikä hillitsi hänen kannanottojaan aiheeseen, mutta sama lienee yleistettävissä koko lehden toimitukseen. Uusi Suomi ei halunnut lietsoa kohua järjestön ympärillä, koska järjestön ulkopuolisten kiinnostus sitä kohtaan oli sävyllään pääosin negatiivista. Lehti todennäköisesti myös halusi kunnioittaa sen salaseuramaista luonnetta ja pidättäytyi siksi nostamasta sitä julkisuuden valokeilaan. Lokakuun 1931 alussa Suomessa oli vierailut ruotsalaisten vapaamuurarien valtuuskunta, jossa mukana olivat ainakin amiraali Arvid Lindman ja piispa Olof Berqvist. Heidän vierailunsa varsinainen syy olivat Turussa vietetyt Pyhän Henrikin loosin avajaisjuhlallisuudet, mutta Helsingissä he tapasivat myös presidentti Svinhufvudin. Tästä vierailusta eivät muut lehdet maininneet mitään, mutta Uusi Suomi oli saanut jopa kommentin amiraali Lindmanilta²¹³. Tässä vaiheessa Tattarisuon juttua vapaamuurareita ei ollut siihen vielä liitetty, joten muita lehtiä he eivät vielä kiinnostaneet.

Ajan Sanan näkemykset vapaamuurareista olisivat varmasti olleet mielenkiintoista luettavaa. Koska lehti kuitenkin oli kahden kuukauden määräajaksi lakkautettuna helmikuun lopusta huhtikuun loppuun, eli juuri sen ajanjakson kun Helsingin Sanomat ja Suomen Sosialidemokraatti eniten aihetta pitivät esillä, ei sen kommentteja aiheeseen ole. Elokuussa 1932 Ajan Sana nosti

²⁰⁹SSd 19.2.1932.

²¹⁰SSd 20.2.1932. Jalander oli reservissä, ei aktiivisessa palveluksessa.

²¹¹HS 20.2.1932.

²¹²HS 15.5.1932. Kirkko ja vapaamuurarius -V.M.J.V. Nimikirjainten taakse kätkeytyy luultavasti vuorineuvos V.M.J. Viljanen.

²¹³US 3.10.1931. Vierailusta ja sen tarkoituksesta tarkemmin katso Ahtokari 2000 s. 124–126.

vapaamuurarit esille kertomalla näiden rituaaleissa käytettävistä luista ja pääkalloista, joiden tosin järjestön edustaja kertoi Helsingin Sanomissa olevan kipsistä valmistettuja²¹⁴. Helsingin Sanomien ja Suomen Sosialidemokraatin suhtautuminen järjestöön oli neutraalin hyväksyvää joitakin pakinoita lukuun ottamatta. Järjestö mainitaan usein uutistekstin yhteydessä, mutta aina kiistäen sen osuus Tattarisuon tapaukseen, joko viranomaisten tai toimittajan suulla.

4.2.2. Vapaamuurarit pakinoitsijoiden silmin

Tässä luvussa nostetaan esiin eräitä vapaamuurareita käsitelleitä pakinoita. Kaikkia niistä ei tässä kuitenkaan esitellä, sillä useimmat vain tyytyivät mainitsemaan heidät jossakin muussa, usein humoristiseksi tarkoitettussa yhteydessä.

Sasu Punasen 28.2.1932 julkaistun pakinan mukaan normaalitilan vallitessa kansanvaltaisessa yhteiskunnassa salaseuroille ei ollut tarvetta ja ne voivat olla jopa vaarallisia. Niihin nimittäin voi salaisuuksien verhossa pesiä jopa ”*vallankumousmaakareita*”. Lapuan liikkeen Sasu rinnastaa sen löyhän organisaationsa vuoksi salaseuraan. Hän oli omien sanojensa mukaan pitänyt vapaamuurareita paremman väen herrakerhona, joka keskinäisen veljeyden hengessä tuki jäseniään. Koska nyt kuitenkin oli tullut ilmi, että kauppaneuvos Haarla kuuluu vapaamuurarien johtajiin, olisi ehkä syytä penkoa järjestön salaisuuksia tarkemminkin. Samassa lehdessä nimimerkki Rumpu-Jussikin syyttää Haarlaa vapaamuurarien julkituotujen periaatteiden räikeästä rikkomisesta, viitaten lehden toimittajan ja kauppaneuvoksen edellä kuvattuun keskusteluun. Hänen mukaansa Haarla hyväksyi vain periaatteessa vapaamuurari-ideologian, mutta ei noudattanut sitä käytännössä. Kirjoittajan mukaan kauppaneuvos kannatti vapaamuurarien periaatteita vain niin kauan kun niiden avulla voi riistää työläistä. Samasta syystä hän rahoitti Lapuan liikettä ja kielsi työläisiltään järjestäytymisen.²¹⁵

Erityisen selväksi Helsingin Sanomien kanta Susitaipaleen ilmiantoon ja vapaamuurarien syyllisyyteen Tattarisuon rikokseen tuli nimimerkki Tolarin pakinassa 20.2.1932. Siinä muistutettiin

²¹⁴AS 30.8.1932 ja HS 1.9.1932.

²¹⁵SSd 28.2.1932. Mitä Sasulle kuuluu? – Sasu Punanen ja Teoria ja käytäntö -Rumpu-Jussi. Molemmat pakinoita.

lapualaisten vainonneen Jalanderia ja von Bornia jo pitkään ja vaadittiin Susitaivalta esittämään viipymättä todisteita ilmiantonsa tueksi. Tolari epäili, ettei Susitaipaleelta kuitenkaan mitään todisteita tule löytymään. Seuraavana päivänä Muut lehdet -palstalla lainattiin Maakansaa (ml), jonka toimittaja pahoitteli etteivät vapaamuurarit paljasta kaikkia salaisuuksiaan edes tietosanakirjan tekijöille, joten toimittaja ei voi esitellä järjestöä lukijoilleen niin perusteellisesti kuin haluaisi.²¹⁶

Helsingin Sanomien poliittinen pakinoitsija Eero otsikoi 3.4.1932 kirjoituksensa ”Viitasaaren valistuskeskus”. Tekstissä hän käsitteli hyvin pilkalliseen sävyyn viitasaarella painettuja lentolehtisiä, joissa hyökättiin vapaamuurareita ja juutalaisia vastaan. Pakinan tietojen Eero kertoi olevan peräisin lukijalta saamastaan kirjeestä. Lentolehtisten takana oli rovasti Matti Jaakkola. Ne pohjautuivat pääosin ulkomaalaisiin, lähinnä saksalaisiin lähteisiin ja niissä mm. kerrottiin Saksan natsien olevan juutalaisten verhottu vallankaappaushanke.²¹⁷ Samasta aiheesta Eero jatkoi 8.4.1932, joskin jo sovittelevammassa sävyssä. Hänen mielestään vapaamuurareista kohistiin aivan liikaa näiden todelliseen merkitykseen nähden. Itse Eero kielsi olevansa vapaamuurari tai koskaan aiemmin järjestöön missään törmänneensä. Tattarisuota ei kummassakaan kirjoituksessa mainita, mutta niidenkin julkaisemisen taustalla oli Susitaipaleen ilmiannon laukaisema kiinnostus järjestöön.²¹⁸ Yleisöltä -palstalla julkaistiin 17.4.1932 Matti Jaakkolan vastine Eeron pakinoihin ja siinä Tattarisuo mainitaan. Viitasaaren isänmaallisen kerhon julkaisujen yhtenä lähteenä Jaakkola mainitsee Karl Marxin, joka innoitti Eerolta ironisen kommentin vastineen loppuun.²¹⁹

Sasu Punanenkin heräsi sivuamaan Tattarisuota taas 19.5.1932. Sasu joka vastusti kaikkea ”koplatoimintaa” tervehti ilolla upseeriliiton tekemää päätöstä kieltää jäseniltään vapaamuurarius ja kehottikin herroja upseereja pyrkimään kannatusjäseniksi oikeiden muurarien ammattiliittoon. Siis jos tosiaan osaavat muurata. Vapaamuurarius oli Sasun mukaan pääosin ruotsinkielisten herrojen metkuja. Susitaipaleen ilmianto oli rikollista toimintaa, niin kuin lapualaisten touhut hänen mukaansa yleensäkin, mutta nyt ei ollut kyse siitä. Vapaamuurariudesta epäilyttävän teki sen luonne salaseurana ja erityisesti kauppaneuvos Haarlan kaltaiset jäsenet. Koska ”työläisten salaseuratkin”

²¹⁶HS 18.2.1932. Kirje Helsingistä -Tolari. Pakina. HS 21.2.1932. Muut lehdet.

²¹⁷HS 3.4.1932. Viitasaaren valistuskeskus -Eero. Pakina.

²¹⁸HS 8.4.1932. Hyttystä ei kannata lyödä moukarilla – Eero. Pakina. Viitasaaren isänmaallinen kerho julkaisi ensimmäisen kaikkiaan viidestä valistusvihkosestaan jo 1929.

²¹⁹HS 17.4.1932. HS 19.4.1932 julkaistiin samantapainen Eeron pakina, jossa käsiteltiin rovasti Kareksen Herättäjässä julkaistua kirjoitusta, jossa Kares liittyy vapaamuurarit Tattarisuohon. Herättäjän kirjoituksen kärki oli ilmeisesti kuitenkin suunnattu edistyspuoluetta vastaan. HS 24.4.1932 julkaistiin Herättäjää kritisoiva kirjoitus Yleisöltä -palstalla. Sen oli lähettänyt nimimerkki Asiaa seurannut.

oli kielletty, piti herrojenkin kerhot kieltää. Sasu vielä lopuksi korostaa, ettei ole juutalaisia vastaan.²²⁰ Samassa lehdessä nimimerkki Hesekiel²²¹ teki upseeriliiton päätöksestä hieman erilaisia päätelmiä. Hänenkin mukaansa Susitaival yritti vain päästä laillisuuden puolustajina tunnettujen viranomaisten kimppuun, jotka olivat Hesekielin mukaan olleet Suomessa viime aikoina erittäin harvinaisia. Upseerien ja vapaamuurarien täytyi valojensa mukaan totella ylempiensä käskyjä ja koska vapaamuurari sai Hesekielin tietojen mukaan myös totella omaatuntoaan käskyjä täyttäessään, ei näissä valoissa ollut hänen mukaansa ristiriitaa. Hän epäilikin päätöksessä olevan politiikkaa takana ja kertoi odottavansa mielenkiinnolla armeijan päällikön suhtautumista siihen.²²²

Vapaamuurarienkin osuus Tattarisuon juttuun nousi vielä kerran esiin elokuussa 1932. Komisario Eino Järvisen tehtävänä oli ollut selvittää järjestön osuutta tapaukseen. Hänen tutkimustensa mukaan vapaamuurareita ympäröi ”salaperäisyyden verho ja näiden kokouksissa sanotaan harjoitettavan sivullisille tuntemattomia salaperäisiä juhlamenoja, joissa ihmisen luurangon osat näyttelevät määrättyä osaa”.²²³ Ajan Sana innostui 30.8.1932 Järvisen raportista ja yhdistikin pitkän tauon jälkeen Tattarisuon ja vapaamuurarit. Vilho Kallio ja kumppanit olivat tällöin jo tunnustaneet syyllisyytensä Tattarisuon rikokseen, mutta Ajan Sana uskoi Helsingissä leviävää huhua, jonka mukaan he olivat vain maksettuja syntipukkeja tapaukselle.²²⁴ Helsingin Sanomat haastatteli aiheesta varatuomari ja vapaamuurari Auli Markkulaa, kysyen tältä pääkallojen ja luiden merkityksestä järjestölle. Vastauksen mukaan ne olivat aivan normaaleja kristittyjä symboleja. Pääkallo ja luut symboloivat kuolemaa ja niitä löytyi myös kristityistä kirkoista ympäri maailmaa. Järjestön käyttämät pääkallo ja luut oli yleensä tehty kipsistä tai ompelemalla kankaasta.²²⁵ Markkulaa vastaukset eivät kuitenkaan vielä lyöneet asialle pistettä. Turussa levitettiin monisteita, joissa parjattiin vapaamuurareita ja sellaisiksi leimattuja. Monisteissa väitettiin Järvisen raportissa nimettävän useita vapaamuurareita ja muiden muassa erään toimittajan siinä tunnustavan

²²⁰SSd 19.5.1932. Mitä Sasulle kuuluu? – Sasu Punanen. Pakina. Upseeriliiton päätös ei johtanut tuloksiin ennen kuin keväällä 1934. Ilmeisesti viittaus juutalaisiin on vastaus ”Viitasaaren valistustoimiston” kaltaisille kirjoittajille, jotka väittivät juutalaisten johtavan vapaamuurareita. Heitä ja juutalaisia vastusti myös Tapparamies -lehti, jolla oli kunnia päästä Sasun käsittelyyn 28.6.1932. Työläisten salaseuroilla Sasu ilmeisesti viitaa kommunisteihin. Tikka 2006 s. 43–46 kommunistien kielletyn kirjallisuuden jakelusta sisällissodan jälkeen. Tilanne 1932 oli varmasti hyvin samanlainen kommunistien painotuotteiden kannalta.

²²¹SSd 6.9.1932. Nimimerkin taakse kätkeytyi Heikki Välisalmi. Välisalmi oli toimittaja, näyttelijä, kirjailija ja entinen SDP:n kansanedustaja.

²²²SSd 19.5.1932. Päivän pieli – Hesekiel. Pakina. Kirjoittaja arvasi aivan oikein ennustaessaan päätöksen vielä joutuvan vastatuuleen. Upseeriliiton vapaamuurari kiellon vaiheista tarkemmin katso Ahtokari 2000 s. 160–171.

²²³Häkkinen & Similä 2010. Lainaus poliisin tutkintapöytäkirjoista.

²²⁴AS 30.8.1932. Niinistö 1998 s. 104–105 mukaan Järvisen raportissa ei kuitenkaan yhdistetty vapaamuurareita ja Tattarisuota. Susitaival 1981 s. 117 mukaan Järvisen raportti todistaa vapaamuurarien käyttävän luurankoja ja pääkalloja rituaaleissaan.

²²⁵HS 1.9.1932.

varastaneensa Pohjois-Suomessa hautausmaalta pari pääkalloa rituaaleissa käytettäväksi. Eero kiisti moiset tiedot, koska kyseinen toimittaja ei hänen mukaansa ole koskaan liikkunut lähelläkään mainittuja seutuja. Hän kysyykin lopuksi, oliko oikeistokin ryhtynyt käyttämään kommunistien keinoja, monisteiden levitystapaan viitaten.²²⁶

4.3. Suomen maine vaarassa - Tattarisuo ja ulkomaat

Tässä luvussa tarkastellaan jutun kytköksiä, sekä todellisia, että kuviteltuja, maamme rajojen ulkopuolelle tai ulkomaalaisiin. Tattarisuon rikos oli niin epätavallinen, että sen oletettiin alusta asti ulottuvan myös maamme rajojen ulkopuolelle. Tästä poikkeuksellisesta rikoksesta tietysti uutisoitiin myös ulkomaalaisissa lehdissä. Koska niiden julkaisemat kuvaukset tapauksesta olivat usein erikoisia, osin jopa puhtaasti mielikuvituksen tuotteita, olivat sanomalehdet huolissaan Suomen maineesta.

Suomi oli ollut itsenäinen vasta vajaat neljätoista vuotta syksyllä 1931 ja Tattarisuon kaltaiset selittämättömät hirmutyöt eivät antaneet maasta ja sen kansasta sellaista kuvaa ulospäin kuin toivottiin. Suomen maine kansainvälisillä areenoilla tuskin oli toivotun kaltainen ennen Tattarisuon juttuakaan. Tästä esimerkkinä presidentti K.J. Ståhlbergin kyydityksen yhteydessä loppuvuodesta 1930 ruotsalaisen Dagens Nyheterin aiheuttama pienimuotoinen ulkopoliittinen kohu. Lehti tuomitsi Suomessa harjoitetun ”meksikolaisuuden”, jolla se tarkoitti anarkiaa tai tilaa jossa oikeusvaltion periaatteita ei enää noudatettu. Meksikon Tukholman lähettiläs protestoi kiivaasti tällaista vertausta vastaan, muistuttaen Meksikon olevan kulttuurivaltion, eikä sitä pitäisi rinnastaa sellaiseen valtioon kuin Suomi. Äärioikeiston jyrkkä kanta kielikiistassa oli muutoinkin omiaan ärsyttämään ruotsalaisia.²²⁷

²²⁶HS 9.9.1932. Lähteekö porvarikin jo myyrän teille? – Eero. Pakina. Reaktiosta päätellen monisteessa mainittu toimittaja on Eero, eli Lassi Hiekkala itse. Kommunistien lehdet oli lakkautettu, joten heidän sanomaansa levitettiin salaisten monisteiden avulla.

²²⁷Perälä 1998 s. 154.

Varsinkin Suomen Sosialidemokraatti, mutta myös Helsingin Sanomat olivat yrittäneet hillitä Lapuan liikkeen väkivaltaisuuksia käyttämällä kansainvälistä mielipidettä painostuskeinonaan jo vuodesta 1930. Suomen Sosialidemokraatin mukaan Suomen maine sivistyskansana kärsi laittomuuksista, millä olisi puolestaan ikäviä vaikutuksia ulkomaankauppaan ja sitä kautta koko talouselämään. Tästä todisteena sillä oli tapana julkaista koosteita ulkomaisten lehtien Suomea koskevista kirjoituksista. Monet Lapuan liikkeen johtajista olivat myös merkittäviä talouselämän vaikuttajia kauppaneuvos Haarlan tavoin, joten taloudellisiin syihin vetoaminen oli hyvä keino painostaa heitä. Lapualaisia myötäilyttä Uutta Suomea tällainen taktiikka ärsytti ja se syyttikin Suomen Sosialidemokraattia tahallista väärin tietojen syöttämisestä ulkomaiselle lehdistölle. Väite ei ollut ainakaan täysin perätön, sillä SDP:n puolueoimikunta oli lähettänyt veljespuoleilleen tiedonannon Suomen tilanteesta ja toivoi niiden raportoivan siitä ahkerasti. Myös ulkoministeriö pelästyi kansainvälisen lehdistön reaktioita ja ohjeisti Suomen lähetystöjä tyynttelemään ulkomaisten lehdistöä ja kumoamaan vallankumousuhut.²²⁸

4.3.1. Johtavatko jäljet ulkomaille asti?

Syyskuussa 1931 Tattarisuon lähteestä tehtyjen löytöjen joukossa oli sormi, jossa oli sormus. Sormuksen sisäpinnalla oli teksti PRIMA DOUBLE ELW ja pöllön kuva. Helsingin Sanomat epäili sen mahdollisesti olevan peräisin venäläiseltä emigrantilta, sillä heillä tiedettiin olevan kultaisiakin sormuksia, joissa ei ole kultamerkintöjä.²²⁹ Sormus tuskin oli kultaa ja Suomen Sosialidemokraatti tiesikin kertoa tällaisten doublee -sormusten olevan halpoja, hinnaltaan vain muutamia kymmeniä markkoja. Kaikkein köyhimmät saattoivat niitä hinnastaan huolimatta käyttää kihlasormuksinakin, koska ne olivat halpuudesta huolimatta kauniita. Sormuksen lehti epäili olevan alun perin Saksasta ja kertoi ainakin erään tanskalaisen liikkeen tuovan niitä maahan. Jos leima sormuksen sisäpinnalla oli pöllön sijaan koira, saattoi sormus olla Englannista ja aitoa kultaa.²³⁰ Kukaan ei sormusta tunnistanut, vaikka kaikki lehdet julkaisivat sen kuvankin poliisia auttaakseen.²³¹ Vielä 4.10.1931 Suomen Sosialidemokraatti päätteli sormuksen kuuluneen vasta Suomeen ulkomailta

²²⁸Perälä 1998 s. 120–121 ja Kuisma 2009 s. 171–172.

²²⁹HS 19.9.1931.

²³⁰SSd 21.9.1931.

²³¹HS ja US 22.9.1931 sekä SSd 28.9.1931.

tulleelle henkilölle, koska kukaan ei sormusta tuntenut. Ilmeisesti sormuksen omistajaa ei koskaan saatu selville.²³²

Tattarisuon mysteeri oli niin käsittämätön, että uhrien tai ainakin tekijöiden ollessa ulkomaalaisia, olisi tapahtunut ollut helpompi hyväksyä. Siirtämällä se oman yhteisön ulkopuolelle ”niiden” tekemäksi, ”meidän” sijaan, ei syytä karmivalle rikokselle tarvinnut hakea suomalaisesta yhteiskunnasta. Tällainen ajattelu kuitenkin katosi lehtien sivuilta nopeasti, viimeistään kun Malmin linjahautoja ryhdyttiin avaamaan lokakuun 1931 alussa ja Tattarisuohon upotettujen jäsenten voitiin todeta olevan sieltä peräisin.

Uuden Suomen torjuessa teoriaa lääketieteen opiskelijoiden materiaalipulasta 1.10.1931, se kertoi teoriaa levitetyn myös tukholmalaisessa lehdessä.²³³ Tämä on ensimmäinen maininta jutun leviämisestä myös ulkomaisiin tiedotusvälineisiin. Tapauksen herättämän kiinnostuksen ulkomailla lehti mainitsee jälleen kaksi päivää myöhemmin, mutta saattaa viitata jo aiemmin mainitsemaansa tukholmalaisen lehden kirjoitukseen, koska ei tarkenna mainintaa mitenkään.²³⁴ Uusi Suomi kauhisteli jälleen Tattarisuon tapauksen aiheuttamaa kolausta Suomen maineelle 9.10.1931. Tällä kertaa pääkirjoituksessaan Sen mukaan:

*”vainajan ruumiin häpäiseminen tahi väkivallanteko sitä vastaan on kaikkina aikoina paljon alemmillakin sivistysasteilla, kuin mistä nykyaikana kerskaillaan, katsottu niin törkeäksi rikokseksi, että mitään sellaista ei ole tahdottu edellyttääkään. Mutta meidän täytyy vielä tällainenkin häpeä kestää sekä omissa silmissämme että ulkomaiden edessä.”*²³⁵

Pakinoitsijatkin yhdistivät tapauksen ulkomaihin lähes heti syksyn 1931 löydöistä alkaen. Pirstaleita -palstallaan nimimerkki Tiera kertoi tapauksen herättäneen suurta huomiota ulkomailla. Hänen mukaansa sinne olisi saatava tieto, ettei kyseessä ole ”himomurhaaja”, vaan ruumiinosat on sentään irrotettu jo valmiiksi kuolleilta. Muutoin ulkomaalaiset saattaisivat tehdä tapauksesta suomalaisten

²³²SSd 4.10.1931. Ida Viden, jonka saamien näkyjen perusteella silpomiset suoritettiin, oli vakuuttunut sormuksen kuulumisesta vapaamuurarien johtajalle, joka hänen tietojensa mukaan oli K.J. Ståhlberg.

²³³US 1.10.1931.

²³⁴US 3.10.11931.

²³⁵US 9.10.1931. Harjun ruumishuoneen kauheudet. Pääkirjoitus. Kirjoitus pohtii miten seurakunta on voinut ottaa sen mukaan kapinasta tuomitun Saarenheimon vastuullisiin töihin, joissa tämä on vieläpä päässyt työskentelemään ilman valvontaa.

kannalta epäsuotuisia johtopäätöksiä. Suomalaisen yhteiskunnan maineen vuoksi tapaus olisi selvitettävä pikimmiten. Kirjoituksessaan Tiera kertoo ettei kyse ole mistään ”*Dysseldorffin joukkorikoksesta*”. Tällä hän viittaa Düsseldorfissa 1929–1930 tapahtuneisiin veritöihin, joissa Peter Kürten oli pahoinpidellyt yli neljäkymmentä nuorta naista, joista osa oli kuollut vammoihinsa. Kürten oli teloitettu heinäkuussa 1931 ja tapauksesta oli kirjoitettu suomalaisissakin lehdissä.²³⁶ Tiera palasi aiheeseen 11.10.1931 kauhistellessaan ulkomaalaisten lehtien suurin otsikoin ihmettelevän mitä Suomessa, vieläpä sen pääkaupungissa oikein tapahtuu. Terveessä yhteiskunnassa ei hänen mukaansa voi Tattarisuon tapauksen kaltaisia hirmutekoja tapahtua. Tällaiset tapaukset leimaavat Tieran mukaan sekä kansan että koko maan.²³⁷

Kuten on jo kerrottu, löydettiin Saarenheimon hallusta hänen ensimmäisen pidätyksensä yhteydessä mystistä panacea-vesiparannusmenetelmää esittelevä lehtinen. Sen mukaan rukouksin siunattuun veteen kastetulla kangastilkulla oli ihmeitä tekeviä voimia, jotka auttoivat tautien paranemiseen ja tekevät omistajastaan ajan myötä rikkaan. Menetelmä perustui englantilaisen mystikko Joanna Southcottin (n. 1750–1814)²³⁸ opetuksiin ja sitä oli Suomessa tunnetuksi tehnyt kirjailija, teosofi ja okkultisti Pekka Ervast²³⁹. Mitään varsinaista Panacea-seuraa Suomessa ei toiminut, mutta Ervast välitti Englannista ilmaiseksi kaikille halukkaille lähetettyä ihmelääkettä Suomessa. Halukkaita olikin ollut Helsingin Sanomien mukaan jopa 3000. Panacea oli lehtisen mukaan Intiasta peräisin oleva kasvi, jonka parantavat voimat saatiin käyttöön kastamalla Englannista lähetetty siunattu kankaanpala veteen asiaankuuluvien rukousten ja rituaalien säestämänä. Kangastilkku kuivattiin huolellisesti ja sitä kuljetettiin aina mukana, mikä takasi kantajansa terveyden. Siunattua vettä käytettiin sekä sisäisesti, että ulkoisesti. Tavallinen vesijohtovesikin voitiin oikein menoin muuttaa siunatuksi. Pekka Ervast kanto Uuden Suomen mukaan tällaista kangastilkkuä itsekin mukanaan, koska kärsi sydänviasta. Otettuaan panaceatilkun käyttöön, oli hän jo seuraavana päivänä saanut sydänkohtauksen. Muuten panacea oli toiminut hänen kohdallaan moitteetta.²⁴⁰

²³⁶HS 4.10.1931. Pirstaleita -Tiera. Pakina. Tiedot Kürtenistä Waltari 2011 s. 28. Himomurhaajalla tarkoitettiin seksuaalisesti motivoitunutta murhaajaa. Termiä sarjamurhaaja ei ilmeisesti vielä tunnettu, koska se ei tutkitussa aineistossa esiinny kertaakaan.

²³⁷HS 11.10.1931. Pirstaleita -Tiera. Pakina.

²³⁸Southcottista tarkemmin Oxford Dictionary of National Biography <http://www.oxforddnb.com/view/printable/26050>. Luettu 12.3.2013.

²³⁹Ervast kansallisbiografiassa Junnonaho & Gullman 2003 [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/2881/>]. Luettu 2.5.2013.

²⁴⁰HS 9.10.1931 ja US 10.10.1931.

Uuden Suomen toimitus esitti omana teorianaan, että Saarenheimo tai joku muu oli saattanut lähettää Tattarisuon vettä panacea-seuralle Englantiin. Tämän johdosta se oli yrittänyt selvittää, oliko ulkomaille postitettu epäilyttäviä nestelähetyksiä. Lehti ei ainakaan tällaisista lähetyksistä tietoja ollut löytänyt ja epäilikin, ettei asia selviäisi ilman Englannin poliisin apua.²⁴¹ Uuden Suomen toiveisiin vastattiin, kun uutiset kertoivat Helsingin rikospoliisin pyytäneen virka-apua Scotland Yardilta saadakseen lisää selvyyttä Englannista johdettuun panacea-seuraan. Virka-apupyyntö noteerattiin myös englantilaisissa sanomalehdissä. Seuran johtajan epäiltiin olevan entinen Suomen kansalainen, joka tosin oli tällöin jo Englannin kruunun alamainen.²⁴²

Ilmeisesti virka-avusta ei ollut poliisille hyötyä, koska siihen aluksi toiveikkaasti suhtautuneet lehdet eivät palanneet aiheeseen enää lainkaan. Tattarisuon tapauksesta tuomituilla ei ollut panacea-seuraan tai ulkomaille ylipäättään mitään yhteyttä, joten ulkomainen virka-apukin olisi ollut tässä suhteessa hyödytöntä, jos sellaista koskaan saatiinkaan.

4.3.2. Tattarisuon jutun uutisointia ulkomaalaisten lehtien kautta

Helsingin Sanomien Tukholman kirjeenvaihtaja raportoi lokakuun alussa 1931 ruotsalaisten lehtien epäilevän Saarenheimon kuuluvan ”*johonkin mystilliseen kansainväliseen pakanuususkonnolliseen järjestöön, jonka keskuspaikkana on Englanti*”, viitaten ilmeisesti panacea-seuraan. Ruotsalaiset asiantuntijat olivat tosin teoriaa epäilleet.²⁴³

Uuden Suomen tietojen mukaan Tattarisuon jutusta raportoititiin Australiassa asti jo joulukuussa 1931. Australialaisten lehtien tiedot perustuivat niiden Helsinkiin lähettämien erikoiskirjeenvaihtajien tietoihin. Silpomiset liittyivät saatanan palvontaan, joka kuulemma vieläkin kukoisti Euroopassa ja sen rantautumisesta Australiaankin kuiskittiin. Olipa toinen lehdistä julkaissut kuvankin suomalaisesta noita-akasta, joka ei Uuden Suomen mukaan kylläkään näyttänyt suomalaiselta, eikä noita-akalta. Ikävä kyllä se ei itse tätä kuvaa julkaissut.²⁴⁴

²⁴¹US 10.10.1931.

²⁴²HS, SSd, US 12.10.1931. Panacea-seurasta ja vesiparannuksesta tarkemmin esim. US 10.10.1931.

²⁴³HS 11.10.1931.

²⁴⁴US 10.12.1931.

Suomen Sosialidemokraatilla oli tutkituista lehdistä heikoimmat suhteet ulkomaisiin lehtiin, joka näkyi siten, ettei lehdellä ollut omia uutisia ulkomaisten lehtien kirjoittelusta Tattarisuon jutusta lainkaan. Ainoa edes etäisesti sinne päin oleva maininta löytyy Sasu Punasen pakinasta, jossa hän kauhistelee saksalaisen naisopiskelijan tutkittavana olleen ruumiin reiteen kaivertamaa hakaristiä. Hänen lähteenään oli ollut nimeltä mainitsematon saksalainen kommunistilehti. Tapaus ei liittynyt mitenkään Tattarisuohon, mutta se ei Sasua estänyt liittämästä näitä kahta yhteen. Omien ulkomaan kirjeenvaihtajien puuttuminen ei estänyt lehteä olemasta huolissaan Suomen maineesta ulkomaiden silmissä. Muista tutkituista lehdistä poikkeavaa uutishankintaakin lehdellä oli Työväen Sanomalehtien Tietotoimiston (TST) kautta. Pääasiassa TST:n aineisto keskittyi ruotsalaisiin ja saksalaisiin vasemmistolehtiin, joissa ei ilmeisesti Tattarisuosta kiinnostuttu.²⁴⁵

Helsingin Sanomilla puolestaan oli maamme lehdistä parhaat yhteydet ulkomaille. Lehdellä oli ollut omia ulkomaan kirjeenvaihtajia jo 1920-luvulta lähtien ja päätoimittaja Eljas Erkko oli toiminut diplomaattina ennen sanomalehtimiehen uralle päätymistään.²⁴⁶ Tämä näkyy tutkimusaineistossa siten, että se piti tutkituista lehdistä eniten esillä Tattarisuon jutun yhteyksiä ulkomaille. Uuden Suomen ja Suomen Sosialidemokraatin pitäytyessä lähinnä mainintojen tasolla jutun ulkomailta aiheuttamista reaktioista raportoidessaan, Helsingin Sanomat tutustutti lukijansa kahdesti tarkemminkin siihen miten kuvaa Suomesta luotiin maailmalla. Ensimmäistä kertaa tämä tapahtui marraskuussa 1931, jolloin lehti esitteli englantilaisen ”suurlehti” Daily Expressin kirjoittelua Tattarisuon tapauksesta. Daily Express oli lähettänyt Helsinkiin erikoiskirjeenvaihtajansa D. Sefton Delmerin. Helsingin Sanomien jutussa oli mukana kuva osasta englantilaislehden etusivua, jossa ollut peräti neljän palstan levyinen pääotsikko ei ikävä kyllä näy kuvassa kokonaan. Alaotsikoissaan se julisti ”*Finland`s `black mass` horror. Most fantastic evil of modern times. The veil of secrecy pierced.*” Kirjeenvaihtajan mukaan tämä koko Eurooppaa järkyttänyt tapaus oli uinuvan pakanuuden syytä ja jatkoi, ”[Suomen] kansan on vallannut melkein hysteerinen ylikuonnollisten voimien pelko. Ihmiset luulevat, että henget ja metsänpeikot kantavat veroaan hautausmaalta”. Daily Expressin mukaan todennäköisin syyllinen Tattarisuon tapaukseen oli puolipakanallinen paholaisenpalvojen lahkko, jota johti noita. Tapauksen selvitystä hidastivat korkeassa yhteiskunnallisessa asemassa olevat lahkoon jäsenet, oli kirjeenvaihtajan johtopäätös. Tattarisuo oli hänen paikallisilta saamiensa tietojen mukaan noiduttu ja siellä oli harjoitettu pakana-aikoina metsänhaltioiden palvomista. Delmer oli myös nähnyt suomalaisten paholaisen palvojen

²⁴⁵SSd 5.12.1931. Mitä Sasulle kuuluu? – Sasu Punanen. Pakina. Yleisestä huolesta Suomen maineesta esim. SSd 11.10.1931 ja 26.10.1931. Lehden uutishankinnasta ulkomailta Salokangas 1987 s. 355–358.

²⁴⁶Kulha 1989 s. 20 ja 36–41.

salaperäisen käsikirjan, jota salassa levitettiin kansan keskuudessa. Tämä käsikirja oli pahamaineinen Musta raamattu.²⁴⁷

Daily Express oli kertonut Englannissakin edelleen toimivan magiaa harjoittavia ja paholaista palvovia kultteja, pääasiassa maaseudulla, mutta myös aivan Lontoon sydämessä. Helsingin Sanomat leimaa tässä yhteydessä Daily Expressin Tattarisuota koskeneet tiedot mielikuvituksen tuotteiksi. Lehden oma kirjeenvaihtaja Lontoossa saattaa selittää Helsingin Sanomien huomion kiinnittymisen Daily Expressin kirjoituksiin. Muut tutkitut lehdet eivät englantilaislehden kirjoituksia mainitse lainkaan.²⁴⁸ Yliopiston dosentti W. Rantasalo vaati Helsingin Sanomissa julkaistussa mielipidekirjoituksessaan Daily Expressin ”*naurettavien väitteiden*” kumoamista, koska ne eivät ”*suuresti kohota suomalaisten mainetta sivistyskansana*”. Hermosairaita esiintyy kaikkien kansojen parissa, ikävä kyllä Englannissa enemmän kuin muissa maissa, ainakin jos Daily Expressin kirjoitukset on tarkoitettu vakavasti otettaviksi, päätteli Rantasalo.²⁴⁹

Vielä elokuun lopussa 1932, Tattarisuon jutun jo lopullisesti ratkettua, esitteli Tiitus Helsingin Sanomien lukijoille miten aihetta oli ulkomailla käsitelty. Lukija oli lähettänyt hänelle leikkeen kanadalaisen Daily Mirrorin sivusta, jolla esiteltiin Tattarisuon juttua. Tiituskin harmittelee pakinassaan, ettei lähetetyssä leikkeessä ole juttua kokonaan. Pakinan yhteydessä julkaistiin Tiituksen mukaan Daily Mirrorissa ollut ”*selventävä ja havainnollistava*” piirroskuva. Lähetettyyn lehtileikkeeseen jäänyt tekstikatkelma kertoi Suomen poliisin selvittäneen suomalaisten saatanan palvojen johdon olevan Englannissa ja Lontoon poliisin taas puolestaan onnistuneen jäljittämään kultin juuret New Yorkiin. Kuvassa on kaksi pitkäpartaista miestä. Toisella heistä on kädessään tikari, jolla hän uhkaa paaluun sidottua vain pitkiin hiuksiinsa verhoutunutta naista. Toinen miehistä on puolestaan kumartunut ilmeisesti avonaisen haudan ääreen. Kuvatekstin mukaan ”*Suomen vitsauksena on saatanan palvelus, jota harjoitetaan hautausmailla ja jonka yhteydessä silloin tällöin toimitetaan ihmisuhreja paholaisen lepyttämiseksi.*” Tiitus suhtautuu Daily Mirrorin juttuun huumorilla, mutta epäilee että ”*maamme todellisten olojen tunnetuksi tekemisen alalla tuntuu vielä olevan yhtä ja toista pientä näpertämistä.*”²⁵⁰

²⁴⁷HS 10.11.1931. Alun perin juttu julkaistiin Daily Expressissä 5.11.1931. Suomennos Helsingin Sanomien.

²⁴⁸HS 13.11.1931. Alun perin juttu julkaistiin Daily Expressissä 6.11.1931.

²⁴⁹HS 22.11.1931. Yleisöltä. ”Koko Suomen kansa joutunut hysterisen pelon valtaan jne?” – Yliopiston dosentti W. Rantasalo. Mielipidekirjoitus.

²⁵⁰HS 23.8.1931. Miten tuhansien järvien maassa paholaista palvellaan? – Tiitus. Pakina. Kuvatekstin suomennos Tiituksen.

Helsingin Sanomien esittelemien ulkomaisten kirjoitusten piilotettuna viestinä saattoi olla tutkimusten kiirehtiminen ennen kuin tällaiset mielikuvitukselliset tarinat tahraisivat suomalaisten maineen lopullisesti. Tattarisuon tapauksen neljännessä vaiheessa ulkomaat eivät enää nouse Tiituksen pakinan lisäksi esiin juuri lainkaan. Tutkitussa aineistossa on viimeisessä vaiheessa vain yksittäisiä helpotuksen huokauksia maamme maineen tahraneen jutun ratkeamisesta.

5. RIKOS RATKEAA - SYYLLISET JA VIRANOMAISTEN TOIMINTA

”Tattarisuon arvoitus viimeinkin ratkaistu. Kuusi henkilöä pidätetty ruumiinsilpomisiin syyllisinä” julisti Suomen Sosialidemokraatti helpottuneena otsikossaan 13.8.1932. Tällä kertaa todellakin oli syytä helpotukseen, sillä 11.8.1932 ensimmäistä kertaa uutisoidut pidätykset olivat johtaneet tunnustuksiin. Vilho Kallion ja Ida Videnin²⁵¹ tunnustettua osuutensa ruumiinsilpomisiin, alkoi Tattarisuon juttuna tunnettu tapahtumasarja purkautua. Syksyllä 1932 edellä mainittujen lisäksi neljä muuta henkilöä tunnusti osuutensa tapaukseen ja neljä heistä tuomittiin vankeusrangaistuksiin. Tuomiot Tattarisuon jutussa annettiin 28.9.1932 Helsingin pitäjän kihlakunnanoikeuden välikäräjillä. Tässä luvussa tarkastellaan millaisessa valossa Tattarisuon juttuun syylliset tutkituissa sanomalehdissä esitettiin ja miten lehdet käsittelivät viranomaisten toimintaa koko tutkimusjakson aikana. Eniten viranomaisista esillä olivat poliisi, oikeuslaitos ja seurakunnat.

”Noidat” eivät ainakaan kuulusteluja ja oikeudenkäyntiä selostaneiden sanomalehtien mukaan päässeet keskenäänkään yhteisymmärrykseen, mitä olivat tehneet ja missä tarkoituksessa. Varsinaisesti heidän toimintaansa, eli hyötymistarkoituksessa tehtyä taikomista ei tästä syystä esitellä tarkemmin. Erään kuulusteluissa esiin tulleen version mukaan Kallio oli yrittänyt 1930 lähteeseen heittämiensä käden ja luettujen loitsujen avulla saada haltuunsa sinne piilotetun 1800-luvun kuuluisan puukkojunkkari Matti Haapojan aarteon. Vaikka Kallio ja Sundberg näkivätkin aarteon, eivät he päässeet siihen käsiksi. Seuraavana vuonna lähteeseen heitettyjen ruumiinosien, eli *”sinettien”* piti pakottaa aarre lopullisesti nousemaan lähteestä. Ruumiinosien avulla tehtyjen

²⁵¹Nimestä esiintyy useita kirjoitusasuja, mm. Viden, Videen ja Widen. Viden on kuitenkin yleisin, joten käytän sitä. Myös syyllisten etunimien kirjoitusasu vaihtelee jatkuvasti. Niistä on pyritty käyttämään yleisimmin esiintynyttä.

taikojen avulla piti myös turvata Videnin ja Johan Hedmanin tulevaisuus takaamalla heidän voittonsa riitaisassa perintöjutussa. Heinäkuun alun ja syyskuun alun välillä 1931 ”noidat” kävivät lähteellä kuusi kertaa ja lehtien jo uutisoidessa Tattarisuon sensaatiomaisesta löydöstä, he kävivät vielä ainakin kerran hautausmaalla suorittamassa ”*sulkemisrituaalin*”. Videnin näkyjen vaatimuksesta huolimatta miehet eivät enää uskaltaneet jatkaa rituaalien suorittamista Tattarisuolla.²⁵²

Tunnustaneiden toiminta perustui Mustasta raamatusta²⁵³ kopioituihin rituaaleihin, ilmestyksissä henkien antamien ohjeiden noudattamiseen ja itse keksittyihin taikamenoihin. Yhteiskunnallista merkitystä näillä ei ollut, koska niitä eivät tunteneet kaikki silpomisiin osallistuneetkaan, ulkopuolisista puhumattakaan. Yllättävää on, että vaikka lehdistö leimasi Tattarisuon rikokseen syyllisen tai syylliset alusta asti mielenvikaisiksi, ei tapauksen uutisoinnissa missään vaiheessa pohdita mielisairaiden hoitoa tai kohtelua suomalaisessa yhteiskunnassa yleisemmällä tasolla. Oikeus ei heitä mielisairaiksi katsonut, koska kuudesta syyllisyytensä myöntäneestä neljälle tuomittiin rangaistus, mitä ei olisi tapahtunut jos heidät olisi mielisairaiksi todettu.²⁵⁴

Tässä tutkielman ajallisesti viimeisessä vaiheessa erityisesti lehtien pääkirjoitukset nousivat merkittävään rooliin, sillä niitä kommentoitiin myös toisissa lehdissä. Pääkirjoitukset on käsitelty jo Saarenheimon kohtelun yhteydessä luvussa **3.4.2**. Uutisaineistossa käsiteltiin tämän jakson aikana paljon rikoksen tunnustaneiden ja siitä tuomion saaneiden henkilökohtaisia ominaisuuksia, sekä selostettiin heidän harjoittamiaan taikomismenoja. Jakso alkoi 11.8.1932 suoritetuista pidätyksistä ja päättyi 16.10.1932, jolloin sanomalehtien välittömät reaktiot tuomioihin oli julkaistu. Jakson kirjoitukset on eritelty tarkemmin Liitteessä 2

²⁵²Kaikki tutkitut lehdet kertoivat Malmin hautausmaalla ja Tattarisuon lähteellä suoritetuista rituaaleista yksityiskohtaisesti elokuussa ja syyskuussa 1932. Niiden avulla voi halutessaan yrittää muodostaa kuvan suoritetuista rituaaleista. Katso esim. HS 24.8.1932

²⁵³Waltari 2011 s. 58–59. Mustalla raamatulla tarkoitettiin saksalaisen Johan Scheiblen 1800-luvulla kirjoittamaa teosta, jonka väitetään sisältävän Mooseksen kuudennen ja seitsemännen kirjan. Siihen väitetään kootun juutalaisten muinaisen taika- ja henkiopin. Suomeen kirja kulkeutui ilmeisesti amerikansuomalaisten siirtolaisten kautta ja se käännettiin 1912 englannista suomeksi. Kirja oli yleisesti saatavana ja ainakin Saarenheimolla ja Kalliolla oli sellainen hallussaan.

²⁵⁴HS 2.10.1932. Oikeuspsykiatrian tohtori Nikulan haastattelun perusteella alentunut syyntakeisuus saattoi kuitenkin vaikuttaa tuomioiden pituuteen.

5.1. Rikoksen tekijät

Uusi Suomi tiesi kertoa 11.8.1932, ettei Tattarisuon juttuakaan ollut unohdettu. Vaikka tällä kertaa oli lehden tietojen mukaan pidätetty kaksi naista ja mies, ei lehti enää jaksanut innostua aiheesta. Kuulusteluja varten kun oli *”tuontuostakin pidätetty kaikenlaisia poppamiehiä y.m., joiden on arveltu jollakin tavalla osallistuneen Tattarisuon salaperäisiin asioihin.”*²⁵⁵ Pidätetyt osoittautuivat juuri tällaisiksi *”poppamiehiksi”* ja sen lisäksi vielä syyllisiksi Tattarisuon lähes kaksi vuotta suurta yleisöä jännityksessä pitäneeseen rikokseen. Iltapäivisin ilmestynyt Suomen Sosialidemokraatti ehti ensimmäisenä kertomaan etusivulleen mahdutetulla yhden palstan uutisella arvoituksen ratkenneen. Pidätetyt olivat tunnustaneet ja Saarenheimo oli sittenkin syytön. Edellisenä iltana itsensä sisäministeri von Bornin johdolla Malmin hautausmaalla suoritetuissa kaivauksissa oli löytynyt kaksi pääkalloa ja joukko muita ruumiinosia pidätettyjen osoittamaan paikkaan kätettyinä. Syyksi silpomisiin lehti esitti syyllisten mielisairauden sekä *”degeneroitumisen”*²⁵⁶ lisäksi *”merkillisen harhaluulon”*, jonka mukaan eri ruumiista irrotettavien samanlaisten ruumiinosien avulla *”voidaan estää tapahtumia tapahtumasta.”*²⁵⁷

5.1.1. Syylliset sanomalehdissä

Tutkitut lehdet julkaisivat 13.8.1932 aiheesta annetun virallisen tiedonannon. Sen mukaan syyllinen oli *”Noita-Kalliona”* tunnetun entisen ajomiehen Vilho Kallion johtama *”joukkue”*. Siihen kuuluivat hänen lisäksi toimeton satamatyömies Ville Saari ja toimeton nuorukainen Johan Hedman, jotka kaikki kolme asuivat yhdessä osoitteessa Hämeentie 72. Nämä elivät pääasiassa kunnan avustuksen turvin. Heidän lisäksi jutusta olivat ainakin tietoisia muutamat naiset. Malmin köyhäinhautoihin haudatuista leikatut ruumiinosat oli viety Tattarisuon lisäksi *”varastoon”* hautausmaalle, eli piilotettu odottamaan tulevaa käyttöä.. *”Teko on ilmeisesti aiheutunut törkeästä*

²⁵⁵ US 11.8.1932.

²⁵⁶ Mattila 1999 s. 27–41. Degeneroitumisella tarkoitettiin rodullista rappeutumista. Teoria oli 1930-luvulla suosittu myös Suomessa, mutta varsinaisesti eugeniikkaa tai rotuhygieniaa ei Tattarisuon tapaukseen tutkituissa lehdissä liitetty tällaisia yksittäisiä ja selventämättömiä mainintoja lukuun ottamatta. AS 8.8.1932 julkaisi ainoan tutkituista lehdistä löydetyn eugeniikkaa käsittelevän artikkelin. Sekään ei liittynyt Tattarisuohon.

²⁵⁷ SSd 12.8.1932. Jo tästä uutisesta käy ilmi kuulusteltavien tapa puhua itsensä ja toistensa kanssa ristiin.

taikauskosta ja uskonnollisesta harhaluulosta.” Silpomisten tarkoituksena oli päästä yhteyteen henkimaailman kanssa, saada voimia ja tietoja sairaiden parantamiseksi, hankkia takaisin varastettua omaisuutta ja ehkäistä muita vääryyksiä. Hedmanin äidin kerrottiin yrittäneen saada oikeusteitse poikansa julistetuksi edesmenneen tohtori Parviaisen aviottomaksi pojaksi ja näin osalliseksi ainakin 20 miljoonan markan perinnöstä. Silvottujen ruumiinosien avulla Tattarisuolla suoritettujen rituaalien oli tarkoitus varmistaa onnistuminen tässä oikeusprosessissa. ”*Koko juttu perustuu puoskaroimiseen, ennustamiseen ja noituuteen ja se on saanut alkunsa kehittymättömistä, sairaaloisista aivoista.*” Saarenheimo ei ollut ollut syyllisten kanssa missään tekemisissä, vaikka Harjun ruumishuoneella olikin virallisen tiedonannon mukaan todistettavasti puuhailtu jotakin epäilyttävää. Legenda vapaamuurarien osuudesta tapaukseen voitiin tiedotteen mukaan nyt katsoa ”*lopullisesti poistetuksi maailmasta*”.²⁵⁸ Aivan lopullisesti uskomus vapaamuurarien tai muun salaliiton osuudesta Tattarisuon juttuun ei tiedotteen optimistisesta arviosta huolimatta poistunut. Vielä ainakin 1970-luvulla Tattarisuon juttua on mediassa pidetty ratkaisemattomana rikoksena tai ainakin väärin henkilöiden tulleen siitä tuomituiksi.²⁵⁹

Tunnustuksia seuranneissa lehdissä esiteltiin Noita-Kalliota ja tämän rikoskumppaneita laajasti. Kallio oli ollut kuulusteltavana ainakin kahdesti aiemminkin. Myös Viden ja Saari olivat olleet poliisin kuultavina jo ennen tunnustuksia. Poliisin saamista vihjekirjeissään Kalliota epäiltiin syylliseksi jo vuoden 1931 puolella²⁶⁰. Niin rikoksen tekijät, kuin sen kohteetkin kuuluivat yhteiskunnan huono-osaisimpiin. Linjahautoihinhan haudattiin vain köyhimpiä, joilla ei ollut omaisia tai varaa yksityishautaan. Varsinaisia uhreja tällä suuren kohun synnyttäneellä rikoksella ei ollut, ainakaan jos sellaisiksi ei haluta vainajien omaisia laskea. Silvottujen omaisia lehdet eivät käsitelleen kovin hienotunteisesti, sillä Suomen Sosialidemokraatti ja Helsingin Sanomat julkaisivat luettelon silvottujen vainajien nimistä ja silpomispäivämääristä listaten, mikä ruumiinosa keneltäkin oli irrotettu.²⁶¹

²⁵⁸HS, SSd ja US 13.8.1932. Naisten nimet virallinen tiedonanto jätti mainitsematta ja muutoinkin tuntuu pitävän heidän osuuttaan tapaukseen vähäisenä. HS 16.8.1932 mukaan virallisessa tiedonannossa on väärä osoite, oikea olisi ollut Hämeentie 74.

²⁵⁹Waltari 2011 s. 61. Hänen mukaansa Markku Jokipii oli epäillyt 1970-luvulla Uudessa Suomessa Jalanderin ja von Bornin vapaamuurariyhteyksien olleen tapauksen taustalla. Katso myös Larma 1978 [<http://www.murha.info/phpbb2/viewtopic.php?f=4&t=6126>]. Luettu 10.5.2013.

²⁶⁰Waltari 2011 s. 55.

²⁶¹HS 24.8.1932 ja SSd 29.9.1932.

Vaikka virallisessa tiedonannossa häveliäästi vaiettiin pidätettyjen naisten nimistä, ei se estänyt sanomalehtiä kertomasta niistä tiedonannosta raportointinsa yhteydessä. Ida Videniä Suomen Sosialidemokraatti piti viranomaisista poiketen jutun pääsyyllisenä, sillä silpomiset oli suoritettu hänen näkemiensä yliluonnollisten näkyjen antamien käskyjen mukaan. Toimituksen omatkin tutkimukset olivat yhdistäneet Videnin Tattarisuon tapaukseen, sillä lehden toimittaja oli jo talvella kysynyt ennustajan maineessa olleen Videnin mielipidettä jutusta ja tavannut tämän vielä myöhemminkin. Ennustajan vastaukset olivat niin omituisia, että toimittaja piti tätä umpihulluna. Poliisi oli tehnyt saman johtopäätöksen Videnin tarjottua vapaaehtoisesti sille apuaan. Helsingin Sanomien Kuhakin oli vierailut Videnin luona jo talvella 1932. Toimittajan oli tarkoitus kysyä ennustajalta kuka oli silpomisiin syyllinen, mutta kun häntä pyydettiin palaamaan keskiyöllä Videnin ja kumppaneiden asunnolle, ei hän vaivautunut enää menemään takaisin. Se oli Kuhan oman kertomuksen mukaan hänen ammatillisen uransa suurin virhe, sillä oikeudenkäynnissä hän tunsu syytetyt Videnin kanssa asunnossa olleiksi. Tästä tuloksettomasta vierailusta lehti kertoi kuitenkin vasta 13.8.1932.²⁶² Harjun ruumishuoneessa oli Videnin mukaan ollut ruumiita silpomassa niin suuria herroja, että häntä oikein hirvitti heitä paljastaa. Mukana oli ollut jopa entinen Suomen tasavallan presidentti.²⁶³ Viden oli ollut Susitaipaleen ilmiannon valahtoinen todistaja, mikä selittänee ainakin osittain sen, ettei Susitaival halunnut kertoa ilmiantonsa todisteita ennen kuin mahdollisessa oikeudenkäynnissä. Videnin ja Susitaipaleen yhteydestä riemastuivat varsinkin Suomen Sosialidemokraatti ja Helsingin Sanomat.

Ville Saaren (s. 1891) lehdet tiesivät olevan ihonväriltään tavallista tummemman ja antavan itsestään omituisen vaikutelman. Hänellä oli tapana usein puhua Raamatusta, vaikka haastatellun talonmiehen mukaan Saari kuuluikin siviilirekisteriin kumppaniensa tavoin. Satamatyöläisenä ollessaan hän oli keskittynyt lähinnä puhumiseen eikä työn tekoon, minkä vuoksi häntä oli karsastettu myös muiden työläisten porukoissa, tiesi Suomen Sosialidemokraatti kertoa. Helsingin Sanomien kuuleman huhun mukaan Saari oli kerran kunnan työttömille tarjoamaa ateriaa jonottaessaan kehottanut muita työttömiä lähtemään Venäjälle työnhakuun. Hän oli käynyt kaksi luokkaa kansakoulua ja muuttanut vanhempiensa mukana Venäjälle ollessaan yhdeksänvuotias. Siellä Saari oli elättänyt itsensä maatöillä. Hän oli osallistunut maailmansotaan Venäjän armeijassa

²⁶²HS ja SSd 13.8.1932 ja Rantakari (toim.) 1946 s. 254–255. Kuha ei ollut kertonut talvisesta vierailustaan muille toimituksissa.

²⁶³SSd 13.8.1932 ja SSd 23.8.1932. Videnin mukaan eräästä haudasta löytynyt ja Tattarisuohon päätynyt rihkamasormus oli vapaamuurarien johtajan, presidentti Ståhlbergin sormus. Ahtokari 2000 s. 120–121 ja s. 198. Ståhlberg ei ollut vapaamuurari, vaikka järjestö olisi halunnut saada hänet mukaan toimintaansa. Suomen presidenteistä Risto Ryti on ollut vapaamuurari.

ja Suomen sisällissotaan punakaartissa. Sisällissodan jälkeen hän oli paennut takaisin Venäjälle. Suomessa häntä odotti kuuden vuoden vankeustuomio kapinasta, mutta palattuaan hän sai armahduksen. Saari oli oman kertomuksensa mukaan nähnyt uskonnollisia näkyjä lapsesta asti.²⁶⁴

Vilho Kallio (s.1873) puolestaan oli käynyt vain kaksi luokkaa ”*pientenlasten koulua*,” minkä jälkeen oli joutunut elättämään itsensä paimenena 10-vuotiaasta. Lukea ja kirjoittaa hän kuitenkin osasi. Helsinkiin hän oli muuttanut 1905. Myös Kallio oli nähnyt mystisiä näkyjä lapsesta saakka ja vuonna 1913 hän oli huomannut saaneensa parantajan kyvyt. Näiden kykyjen käytöstä hän ei koskaan ottanut maksua, kertoivat useat todistajat oikeudessa. Sanomalehdet eivät Kallion kykyihin uskoneet, mutta ilmeisesti hänen mystisiin voimiinsa uskovia kansalaisia kuitenkin löytyi melko runsaasti, koska heitä oli oikeuteenkin todistajiksi saatu useita. Aikuisena hän oli elättänyt itsensä räätälinä sekä työ- ja ajomiehenä. Naimisissakin Kallio oli ollut, mutta asunut viime vuodet erossa vaimostaan. Kallion hallussa oli hänen saamansa hädön yhteydessä nähty jo 1910 pääkallo ja muita luita. Niiden alkuperä ei oikeudessa tullut esiin, mutta ruumiiden silpomiset hän vakuutti aloittaneensa vasta 1930 ensimmäisen Tattarisuon löydön aikaan. Muista lehdistä poiketen Uusi Suomi mainitsi Kallionkin olleen punakaartilainen.²⁶⁵

Ida Maria Videnkin oli käynyt vain kaksi vuotta koulua jonka jälkeen oli työskennellyt tehtaassa. Myöhemmin hän oli käynyt ompelukurssin ja talouskoulun. Viden kuvattiin tanakkana ja kypsyneestä keski-ikästään huolimatta punaposkisenä naisena. Viden oli yrittänyt julistaa poikansa Johan Hedmanin ja jo edesmenneen tyttärensä helsinkiläisen tohtori Parviaisen rintaperillisiksi, saadakseen näille osan tohtorin perinnöstä tämän kuoleman jälkeen. Sen arvoksi arvioitiin noin 20 miljoonaa markkaa, eli kyseessä oli valtava omaisuus. Viden hävisi jutun ja tuomittiin kuukaudeksi vankilaan perättömästä ilmiannosta. Hänen toisen aviomiehensä kerrottiin myös menettäneen huomattavan omaisuuden tätä riitajuttua ajaessaan ja tulleen sen vuoksi mielisairaaksi. Vankilassa Viden oli katkeroituneena alkanut nähdä aiempaa enemmän näkyjä. Kallioon Viden oli tutustunut vasta 1931, kun häntä oli kehoitettu hakemaan Kalliolta apua perintöasiassa.²⁶⁶

²⁶⁴HS ja US 29.9.1932.

²⁶⁵HS, US ja SSd 29.9.1932. Syytettyjen kertomuksissa mainitaan usein Saaren osallistuneen maailmansotaan, mutta oikeudenkäyntiä selostavassa jutussaan SSd 29.9.1932 väittää Kallion olleen Venäjällä ja maailmansodassa. Ilmeisesti toimittajalla ovat menneet Saaren ja Kallion kertomukset sekaisin.

²⁶⁶HS, US ja SSd 29.9.1932. Videnin ikää ei tutkitussa aineistossa mainita.

Videnin avioton poika Johan Ilmari Hedman (s. 1907) antoi lehdille kuvan itsestään siistinä ja suhteellisen normaalin oloisena nuorena miehenä. Oikeudenkäynnissä hänellä ei ollut juuri muuta sanottavaa, kuin ettei hänen äitinsä ole syylistynyt mihinkään. Olihan hän vain korkeammilta voimilta saamiensa näkyjen välittäjä. Kallio ja Saari olivat suorittaneet varsinaiset silpomiset Hedmanin avustaessa näitä.²⁶⁷

Hilda Friman (s. 1886) oli kellosepän leski ja hänen kerrottiin toimineen Kallion taloudenhoitajana jo seitsemän vuotta. Koska oikeus katsoi Frimanin syyttömäksi, ei hänen taustaansa tai suhdettaan ruumiinsilpojiin käsitelty juuri lainkaan. Frimanin ”mätiin hampaisiin” mainittiin kuitenkin haetun helpotusta hautausmaalla luetuilla loitsuilla. Hän oli joukosta ainoa, jolla oli vakituinen työ. Friman toimi kansakoulun siivoojana, kunnes alkoi uskoa Videnin saavan järjestettyä taikomisen avulla perinnön pojalleen. Perinnön saamisen edellytys oli kuitenkin kaiken vanhan omaisuuden hävittäminen uuden tieltä. Perinnön saamisen turvaamiseksi Friman irtisanoutui lehtien hyvin palkatuksi kuvaamasta työstään.²⁶⁸

Hilma Sundberg oli osallistunut rikokseen ainoastaan elokuussa 1930 olemalla mukana Kallion ensimmäistä kertaa käydessä Malmin hautausmaalla ja Tattarisuon lähteellä. Hän vaikutti Uuden Suomen mukaan ”tavattoman yksinkertaiselta naiselta”. Oikeudessa Sundberg kertoi ”tulleensa hulluksi” 1921 ja olleensa hoidossakin sen vuoksi. Hän turvautui Kallion apuun parantuakseen ja näin joutui hänen vaikutuspiiriinsä. Ylemmän kansakoulun ja talouskoulun käynyt Sundberg oli työskennellyt piikana ja ollut naimisissa, kunnes hänen miehensä kyllästyi Sundbergin okkultistisiin harrastuksiin. Saadakseen miehensä takaisin, hän oli turvautunut jälleen Kallioon, joka ei kuitenkaan onnistunut loitsuillaan saamaan aviomiestä palaamaan takaisin.²⁶⁹

²⁶⁷HS, US ja SSd 29.9.1932. Hedmanin ammatiksi US 14.8.1932 mainitsee lämmittäjän, mutta se on ainoa kerta kun hänelle mitään ammattia annetaan.

²⁶⁸HS, US ja SSd 29.9.1932 ja Frimanin työstä HS 24.8.1932. Hänen palkkansa oli ollut 1250 mk/kk. Vuoden 2011 rahassa se olisi ollut 410,80€ Suomen Pankin internetsivut http://www.rahamuseo.fi/multimediat_ja_oppimateriaalit_rahanarvolaskuri.html. Luettu 4.5.2013.

²⁶⁹HS, US ja SSd 29.9.1932. Sundberg oli joukosta ainoa joka oli ehkä saanut lainopillista apua oikeudenkäyntiin. Hän nimittäin jätti oikeudelle kirjeen, jota US epäili asianajajan laatimaksi. SSd:n mukaan kirje oli Sundbergin itsensä laatima ja tavattoman sekava. HS puolestaan kertoi siinä ainakin viitatus rikoslain oppikirjaan.

5.1.2. Tuomittujen yhteiskunnallinen asema

Kallion ja kumppanien viimeinen asunto oli vaatimattoman puutalon toisessa kerroksessa sijainnut huone. Sen yksinkertainen kalustus antoi Helsingin Sanomien toimittajalle resuisen kuvan asunnosta ja mainittiinpa lehdessä myös sen mutaisen takapihan haisseen pahalta. Kallio kumppaneineen oli asunut Tattarisuon jutun aikana ainakin kolmessa eri osoitteessa ja ainakin yhdestä niistä heidät oli häädetty vuokratien takia. Sundberg ei ollut missään vaiheessa asunut muiden syytettyjen kanssa, mutta ainakin osan aikaa muut viisi olivat jakaneet yhden huoneen asunnon.²⁷⁰

Asuntopulan riivaamassa pääkaupungissa viiden ihmisen asuminen yhdessä huoneessa ei ollut mitenkään poikkeuksellista. Laman aikana 1930-luvun alussa asuntorakentaminen väheni Suomessa jyrkästi, eikä Kallion ja kumppanien tapaisilla avustusten varassa elävillä köyhillä tietenkään olisi ollut uuteen asuntoon varaa, vaikka sellaisia olisi ollut tarjollakin. Vasta toisen maailmansodan jälkeisen rakennusbuumin aikana asumisolot alkoivat hitaasti parantua ja juoksevan veden ja sisävessan kaltaiset ylellisyydet levitä myös köyhempien väestönosien keskuuteen. Asumismukavuuden lisäksi asumishygienia parani tällöin huomattavasti.²⁷¹ Vuoden 1930 väestölaskennan mukaan vain kolmannes pääkaupungin asukkaista oli syntynyt Helsingissä.²⁷²

Kaupunkien työväestö ja köyhälistö elivät toimeentulonsa kannalta jatkuvan epävarmuuden tilassa normaalioloissakin ja laman aikana tilanne vain paheni. Vaikka kaupungistuminen ja teollistuminen tarjosivat työtä, olivat työt usein kausiluontoisia ja työntekijöistä oli ylitarjontaa. Sosiaaliturvan heikkous teki sairastumisesta tai työttömyydestä vakavan uhan toimeentulolle. Vuonna 1922 hyväksytty köyhäinhuoltolaki pyrki kyllä vähentämään laitoshoidtoa lisäämällä suoraa raha-apua köyhille ja kunnat velvoitettiin huolehtimaan myös työttömistä ja heidän perheistään. Monien muiden aikakauden uudistusten tavoin tämäkin laki jäi vaikutuksiltaan vähäiseksi. Heikon sosiaaliturvan vuoksi työttömyys aiheutti todellista eikä vain suhteellista kurjuutta. Lama alkoi Suomessa 1928, eli jo hieman ennen Wall Streetin pörssiromahdusta ja aiheutti suuria taloudellisia

²⁷⁰ HS 13.8.1932 ja 29.9.1932.

²⁷¹ Saarikangas 2010 s. 103–117.

²⁷² Waltari 2011 s. 59. Oikeudenkäyntiä selostaneiden lehtien mukaan myös Kallio kumppaneineen oli muualta, pääosin Itä-Suomesta pääkaupunkiin muuttaneita. Vain Hedman oli syntynyt Helsingissä. Katso esim. SSd 29.9.1932.

ongelmia ja massatyöttömyyttä. Ihmisten reaaliensiot laskivat selvästi ja kaupungeissa lama iski erityisesti seka- ja kausityöläisiin, jollaisia Tattarisuon silpojatkin olivat. Heidän asemaansa hankaloittivat vielä palkanalennukset, lyhennetyt työviikot ja pitkäaikaiset tuotantokatkot ja -seisokit. Köyhäinavustusta saaneiden määrä kolminkertaistui ja Helsingissäkin oli alueita, joilla työikäisistä miehistä jopa puolet oli työttömänä. Lama vähensi myös mahdollisuuksia ansaita epävirallisen talouden keinoin.²⁷³

Tattarisuon juttuun syyllisten kohdalla tällaisia epävirallisen talouden ansaintamahdollisuuksia olisivat voineet olla ainakin Kallion toiminen parantajana ja Videnin ennustaminen. Oikeudenkäynnissä kuitenkin selvisi, ettei Kallio koskaan ottanut maksua parantamisestaan. Ottiko Viden maksun ennustuksistaan ei selviä tutkitusta sanomalehtiaineistosta. Susitaipaleelle antamistaan tiedoista hänen mainitaan tienanneen 50 markkaa, mutta ansaitsemistarkoituksessa hän tuskin paljastuksiaan teki, olihan hän tarjonnut apuaan poliisillekin. Kallion ja kumppaneiden naapurit kertoivat kuulleensa öisin ompelukoneen ääntä näiden asunnosta²⁷⁴. Ida Videnin ammatiksi mainitaan ompelija ja hänen toisen aviomiehensä kerrottiin menettäneen suurehkon omaisuuden oikeusjutussa, jossa Viden yritti saada miljoonaperinnön lapsilleen. On siis mahdollista, että hänellä oli edelleen ompelukone, jonka avulla oli mahdollista saada lisätuloja. Toisaalta kertomukset öisestä ompelemisesta liittyivät naapurien levittämiin huhuihin, joiden mukaan ompelukoneen äänellä yritettiin peittää asunnossa öisin harjoitetusta ruumiiden pilkkomisesta syntyneitä ääniä. Tällaisia silpomisia ei kuitenkaan todellisuudessa tapahtunut, koska kaikki ruumiit oli silvottu hautausmaalla. Videnin näkyjen määrääminä ainakin osa syytetyistä oli hävittänyt olemassa olleen omaisuutensa ja hänen itsensä kerrottiin hävittäneen valokuvansa, vaatteensa ja jopa panttilippunsa²⁷⁵.

Laman tai muiden ongelmien aiheuttaman työttömyyden ja köyhyyden lisäksi Kalliota ja kumppaneja vaivasivat mielenterveyden ongelmat. Saari ja Kallio tunnettiin ”*omituisina*” ja ainakin Saari oli tuomittu kapinallinen ja Venäjän kävijä, Sundberg oli ollut mielisairaalassa, Viden leimattiin lehdissä ”*kaistapääksi*”, hänen toisen aviomiehensä kerrottiin tulleen mielisairaaksi ja Viden itse oli istunut vankilassa. Hedmankin oli vakuuttunut äitinsä näkyjen jumalallisesta alkuperästä, joten hänenkin mielenterveyttään on aiheellista ainakin epäillä. Friman oli joukosta ainoa jonka yhteydessä mielenterveysongelmat eivät nousseet lainkaan esiin. Hän oli asunut Kallion

²⁷³ Häkkinen & Peltola 2006 s. 45–62 ja Kuisma 2009 s. 169–177.

²⁷⁴ HS 13.8.1932.

²⁷⁵ HS 24.9.1932. Videnin mahdollinen ompelukone olisi varmasti panttilainamollekin kelvannut.

kanssa jo seitsemän vuotta, josta osan aikaa myös muiden ruumiinsilpojen kanssa. Naiset ja Kallio olivat leskiä tai ainakin asuivat erossa puolisoistaan. Kaikki edellä mainittu oli varmasti omiaan stigmatisoimaan Kallion ja kumppanit, mikä osaltaan varmasti kiihdytti näiden yhteiskunnallista syrjäytymiskierrettä.

Syytetyt itse eivät oikeudenkäynnissä kuitenkaan vedonneet alentuneeseen syyntakeisuuteen, päinvastoin. Saari oli joukosta ainoa joka halusi mielentilatutkimukseen ja hänkin vain osoittaakseen olevansa täysissä järjissään. Sundbergin oikeudelle esittämässä kirjelmässä hän kiisti koskaan olleensa hullu, vaikka olikin mielisairaalaan joutunut. Videnin oikeudelle jättämässä itse kirjoittamassaan vastineessa hän kertoi mielenterveytensä tulleen joskus tutkituksi ja että siitä oli todisteena lääkärintodistuskin. Kirjelmä oli ilmeisen sekava, sillä lehdet eivät sen sisällöstä selvää saaneet. Myös Topra-Heikki ihmetteli syytettyjen tapaa auliisti myöntää kuulustelupöytäkirjat oikeiksi Suomen Sosialidemokraatissa julkaistussa pakinassaan²⁷⁶. Mielisairaaloiden erittäin huono maine ja sellaiseen joutumisen aiheuttama stigma selittävät varmasti osittain syytettyjen toimintaa, osittain puolestaan se, etteivät he kokeneet tehneensä mitään väärää. Hehän olivat noudattaneet vain korkeammilta voimilta saamiaan käskyjä.²⁷⁷

Varsinkin Uuden Suomen ja Helsingin Sanomien kirjoituksista tältä viimeiseltä jaksolta on aistittavissa pettymys syyllisiin. Syylliset eivät sopineet toimittajien topeliaaniseen kuvaan Suomen kansasta, jonka piti nöyrästi osaansa tyytyen hankkia elantonsa korvessa raataen. Syyllisten usko jo menneisyyteen kuuluvaksi oletettuun taikuuteen oli omiaan lisäämään pettymystä. Kyseessä ei siis ollutkaan mikään mielikuvitusta kiihottava kansainväliset mitat täyttävä salaliitto, vaan joukko avustusten varassa eläneitä henkisesti epävakaita ja yhteiskunnan marginaaliin sysättyjä syrjäytyneitä. Näiden aikaansaannoksia oli jaksettu uutisoida yli vuoden ajan, aikaa ja vaivaa säästämättä. Mainittujen lehtien kirjoituksista on mahdollista löytää myös häpeää siitä, että Suomesta vielä modernilla 1930-luvulla löytyi tällaista primitiivistä kansanuskoa, vieläpä maan pääkaupungista.²⁷⁸ Uusi Suomi kommentoi aihetta seuraavasti:

²⁷⁶ SSd 29.9.1932. Päivän peili. Käräjätuvan nurkasta Tattarisuota -Topra-Heikki. Pakina. Todennäköisesti hän viittaa pakinassaan Mäntsälän kapinasta syytettyjen tapaan järjestelmällisesti kiistää kuulustelupöytäkirjojen mukaiset sanomisensa. Aihe oli esillä paljon kaikissa lehdissä kesällä ja syksyllä 1932, katso esim. HS 16.9.1932.

²⁷⁷ Mielisairaaloiden oloista Suomessa 1900-luvun alussa katso esim. Nygård 1998 s. 197–204.

²⁷⁸ HS ja US 12.8.–16.10.1932. Jo US 29.9.1931 julkaisemassa mielipidekirjoituksessa kiistetään noitia Suomessa enää olevan. Jos sellaisia vielä 1930-luvulla olisikin, ei heitä ainakaan Helsingin liepeillä voi majailla. Lähetettyjä kirjoituksia: Humpuukia tieteen nimissä -I.M.

”syytetyt osoittautuivat suorastaan peloittavassa määrässä henkisesti alamittaisiksi, mitä raaimman taikauskon ja merkillisten kuvitelmien vallassa oleviksi, pimeimpään keskiaikaan kuuluviksi henkilöiksi. Heidän käsityksensä ja uskomuksensa ovat yhtä alkeellisia ja karkeita kuin joidenkin Länsi-Indian woodoa [sic] palvovien neekereitten”²⁷⁹

Suomen Sosialidemokraatin porvarilehdistä eroavan suhtautumisen tuomittuihin kiteytti jo edellä mainitussa pakinassaan Topra-Heikki. Hänen kuvaukseensa Tattarisuon silpomisten perimmäisestä syystä on helppo yhtyä.

”Syytetyt ovat kaikki saaneet elää varjossa. Heidän lapsuutensa on ollut puutteen ja nälän ahdistama. Nuoruusvuodet ovat kuluneet alituksessa työvoiman kauppaamisessa, työvoiman, joka on markkinoilla noteerattu kaikkein halvimpaan hintaan..[...] Kuin takertuen pettuleipään, ovat he sitten takertuneet Mustaan-Raamattuun, [sic] tutkineet Mooseksen 6 ja 7 kirjan lukuja, saaneet päähänsä keskiaikaisen noituusvimman, nähneet kuolleen ja siunatun ihmisen ruumiissa taikavoimaista eloa ja katkaisset hautojen syvyyksissä kesä- ja syysöinä `sinettejä`”²⁸⁰

5.2. Sanomalehtien arvioita viranomaistoiminnasta

Tähän lukuun on koottu koko tarkastelujakson aikana lehdissä esiintyneitä arvioita poliisin ja oikeuslaitoksen sekä seurakuntien toiminnasta. Tattarisuon mysteerin ratkaisun pitkittyminen turhautti lehtiä, mutta lopulta ne olivat valmiita antamaan myös tunnustusta poliisin toiminnasta, olihan tapaus osoittautunut monimutkaiseksi ja erittäin vaikeaksi selvittää. Oikeuslaitoksen toiminnan arviointi keskittyi tapauksen viimeiseen vaiheeseen, mutta pohdittaessa millainen rikos oli kyseessä ja millaisen rangaistuksen siitä mahdollisesti voisi saada, esiintyy muutamia

²⁷⁹US 29.9.1932.

²⁸⁰SSd 29.9.1932. Päivän peili. Käräjätuvan nurkasta Tattarisuota -Topra-Heikki. Pakina. HS 26.8.1932. Lähteeseen upotetut ruumiin kappaleet olivat Videnin näkyjen mukaan ”sinettejä”, joita piti sinne heittää 70, jotta aarre nousisi vedestä. Sinettejä ehdittiin sinne upottaa vain 51, joten rituaali jäi kesken Tattarisuon tultua julkisen kiinnostuksen kohteeksi. Ainakin yksi sinetiksi lähteeseen heitetty pää on aarteen tavoin edelleen kateissa.

kommentteja oikeuslaitoksesta jo aiemminkin. Kirkon ja seurakunnan osuutta asiaan käsiteltiin pääasiassa toisessa ja viimeisessä jaksossa, polttohautauksen aseman noustessa esiin muutamissa kirjoituksissa.

5.2.1. Poliisin toiminta ja sen herättämät reaktiot lehdissä

Jo tapauksen toisen vaiheen alussa syyskuussa 1931 Uusi Suomi arvioi tapauksen ratkaisun venyvän, sillä eihän edellisenäkään kesänä löytyneen käden arvoitusta ollut onnistuttu ratkaisemaan.²⁸¹ Tutkimuksia suoritettiin aluksi pääosin Malmin nimismiespiirin voimin ja tutkintaa johti apulaisnimismies A. Lindholm. Varsinaisen nimismiehen tehtäviin kuuluivat ulosotto- ja muut hallinnolliset asiat ja apulaisnimismiehelle varsinaiset rikosasiat.²⁸² Kun linjahautoja ryhdyttiin lopulta²⁸³ avaamaan Malmin hautausmaalla lokakuun alussa 1932, siirrettiin tutkimusten johto Helsinkiin, koska varsinainen silpominenkin näytti siellä tapahtuneen. Tässä vaiheessahan Harjun ruumishuonetta pidettiin lähes varmana rikospaikkana. Maaherra Jalanderin määräyksestä tutkimuksia johtamaan nimitettiin Helsingin etsivän poliisin päällikkö, varatuomari I.A. Hyvärinen. Sisäministeri von Bornin kerrottiin Uudessa Suomessa määränneen kaivaukset hautausmaalla keskeytettäväksi, mutta jo seuraavana päivänä lehti kertoi keskeytyksen syyksi Malmilla vietettyjen hautajaisten kunnioittamisen.²⁸⁴ Koska tutkimukset eivät edenneet ja Saarenheimon syyllisyydestä ei saatu pitäviä todisteita, turvauduttiin jutun selvittämiseksi myös ennen näkemättömiin keinoihin. Sisäministeri von Born määräsi maksettavaksi 10 000 markan palkkion tapauksen selvittämiseen johtavasta vihjeestä. Palkkio oli ensimmäinen viranomaisten toimesta Suomessa tarjottu, mutta yksityiset olivat jo aiemminkin luvanneet palkkioita rikosten selviämiseen johtavista vihjeistä.²⁸⁵

²⁸¹US 22.9. ja 29.9.1931.

²⁸²HS ja US 8.10.1931.

²⁸³SSd 6.10.1931. Lehdistö oli toimenpidettä vaatinut alusta asti, mutta ”poliisiteknisistä syistä” hautoja ei ollut voitu aiemmin ryhtyä avaamaan. Syitä ei selitetä tarkemmin.

²⁸⁴HS, US, SSd 7.10.–8.10.1931. Tutkimusten siirtoa Helsinkiin Jalander sai selitellä lehdissä muutamaankin kertaan, mikä saattoi toimia kimmokkeena Susitaipaleen ilmiannossa esiintyneeseen väitteeseen tutkimusten haittaamisesta. SSd 26.10.1931 mainitsee huhujen viittaavan poliisin haluttomuuteen seurata tiettyjä johtolankoja, koska ne johtavat yhteiskunnan huipulle.

²⁸⁵HS, SSd, US 25.10.1931. Koska Tattarisuon juttu aikanaan katsottiin selvitetyn poliisin normaalin viranhoidon yhteydessä, ei palkkiota koskaan maksettu. 10 000 markkaa on vuoden 2011 rahassa 3286 euroa. Suomen pankin rahamuseon internetsivut http://www.rahamuseo.fi/multimediait_ja_oppimateriaalit_rahamuseo.html. Luettu 12.3.2013. Aikaisemmin maksetuista palkkioista katso esim. SSd 21.8.1929, jonka mukaan helsinkiläiset taksikuskit lupasivat 5 000 mk palkkion murhatun virkaveljensä kiinniottajalle.

Korkeimpien poliisiviranomaisten pitämän kokouksen jälkeen tutkinnan hohto vaihtui jälleen, tällä kertaa toimeen tarttui ”*entinen rikoskomisari*”²⁸⁶ Axel Lindström. Hyvärisen mainitaan myöhemmin jääneen pois tutkimuksista terveydellisistä syistä. Kokouksessa myös päätettiin, että jatkossa kaikki poliisin tiedottaminen tapahtuisi Suomen Tietotoimiston (STT) kautta. Sisäministeri perusteli niukkaa tiedotusta sillä, että jutusta rangaistuksena on korkeintaan vuosi vankeutta ja se vanheneekin kahdessa vuodessa.²⁸⁷ Päätös tiedottamisen rajoittamisesta varmasti vaikeutti toimittajien työtä, mutta rikostoimittajilla oli henkilökohtaisia suhteita poliiseihin, joten he saivat tietoja epävirallisiakin kanavia pitkin²⁸⁸. Joulukuussa 1931 tehtiin useita pidätyksiä. Malmin apulaisnimismies Lindholm oli ulottanut tutkimuksensa maaseudulle ja pidättänyt mm. kurulaisen kansanparantajan Nikolai Stillin. Lindström puolestaan oli tehnyt pidätyksiä Helsingissä ja hänen haaviinsa oli tarttunut kaksi hautausmaan työntekijää. Kaikki pidätetyt kuitenkin vapautettiin.²⁸⁹

Everstiluutnantti Susitaipaleen ilmianto helmikuussa nosti jälleen poliisin toiminnan julkisuuden valokeilaan. Ilmiannossaanhan hän syytti sisäministeri von Bornia ja maaherra Jalanderia tutkimusten tahallisuudesta haittaamisesta. Ilmiannon mukaan jutun tutkintaa johtaneet Lindström ja Hyvärinen eivät olleet puolueettomia tutkimaan sisäministerin ja maaherran osuutta asiaan, mutta oikeuskansleri Makkonen ja apulaisnimismies Lindholm hänelle olisivat kelvanneet. Oikeuskansleri vaatikin edellä nimetyiltä poliiseilta selvityksen tutkimusten etenemisestä ja varsinkin ylimpien viranomaisten ja vapaamuurarien väitetystä osuudesta tapauksen tutkintaan. Selvityksistä ei löytynyt mitään ilmiantoa tukevaa. Selvitykset jätettiin Mäntsälän kapinaviikolla, mikä hidasti niiden käsittelyä huomattavasti.²⁹⁰ Samoihin aikoihin maaliskuun alussa apulaisnimismies Lindholmin omastakin käytöksestä saatiin uutinen aikaiseksi. Hänet oli nimittäin tavattu voimakkaasti päihtyneenä ravintolasta, jossa hän oli leivellyt mukanaan olleella rahasalkulla. Paikalle hälytetyt poliisit vaativat apulaisnimismiestä tulemaan seuraavana aamuna selvittyään tekemään poliisilaitokselle selkoa rahojen alkuperästä. Lindholm kuitenkin lähti karkuteille ja hänet etsintäkuulutettiin. Malmin nimismiespiirin rahoja huomattiin olevan kateissa ainakin 20 000 markkaa ja takavarikoitua alkoholiakin puuttui. Lindholmin lopulta antauduttua huhtikuun puolessa

²⁸⁶Tutkielmaa tehdessä ei selvinnyt mitä entinen tarkoittaa tässä yhteydessä, mutta se esiintyy Lindströmin tittelin yhteydessä usein.

²⁸⁷US ja HS 14.12.1932.

²⁸⁸Rantakari (toim.) 1946 s. 253 Kuha kutsuu nimismiestä ystäväkseen. Kertomuksesta saa muutoinkin kuvan poliisiin ja rikostoimittajan lämpimistä väleistä.

²⁸⁹US ja SSd 14.12.1932.

²⁹⁰HS, US ja SSd 17.2.–13.3.1932.

välissä, sai hän syytteen kavalluksesta.²⁹¹

Vaikka lehdet eivät keväällä ja alkukesällä juuri poliisin toimista raportoineetkaan, jatkuivat tutkimukset kaikessa hiljaisuudessa. Osa poliiseista siirrettiin muihin tehtäviin, mm. Mäntsälän kapinan lopuksi murhatun Minna Craucherin murhaa tutkimaan.²⁹² Elokuussa 1932 Vilho Kallion ja hänen rikostoveriensä jäätyä kiinni, kerrottiin myös ensimmäistä kertaa erityisestä tiedemieskomissiosta, joka oli auttanut poliisia tutkimuksissa helmikuun alusta asti. Kolmimiehistä ”*tiedemieskomissionia*” oli johtanut professori Väinö Lassila ja sen muita jäseniä olivat olleet valtionarkeologi Juhani Rinne ja Turun yliopiston sosiologian professori Uno Harva. Lassilan mukaan poliisin toiminta Tattarisuon jutussa oli ollut moitteetonta.²⁹³

Jo lokakuun alussa 1931 nimimerkki Tiera pyysi Helsingin Sanomissa lukijoitaan antamaan poliisille työrauhan, sillä hän epäili yleisön suuren mielenkiinnon tapaukseen vain ruokkivan huhuja joiden tarkistamiseen poliisin aika tuhlaantui. Myös poliisin toiminnasta hän löysi parantamisen varaa. Tapauksen tutkimusten etenemisestä olisi Tieran mukaan pitänyt tiedottaa selkeämmin, koska turha salaperäisyys vain ruokki huhumyllyä ja johti perättömien uutisten julkaisemiseen ulkomailla asti. Koko suomalaisen yhteiskunnan arvon takia tapaus oli selvitettävä, päätti Tiera kirjoituksensa.²⁹⁴ Muut lehdet -palstallaan Helsingin sanomat lainasi Turunmaan (ml) kirjoitusta, jossa vaadittiin rangaistusten koventamista ”*petomaisten*” rikosten osalta.²⁹⁵ Salakielistä postikorttia käsitelleessä pakinassaan Helsingin Sanomien Tiitus pyysi lähettämään vihjeet suoraan poliisille, sillä hän ei niistä palkkiota maksaisi.²⁹⁶

Lokakuun lopussa 1931 Suomen Sosialidemokraatti raportoi osana uutistekstiään pääkaupungissa liikkuvan huhuja, joiden mukaan poliisi ei halua seurata kaikkia jutun johtolankoja, koska niiden pelättiin johtavan yhteiskunnan korkeimpiin kerroksiin asti. Lehden mukaan juttu oli joka

²⁹¹HS, US ja SSd 17.2.–13.3.1932 ja HS 12.4.1932. Häkkinen & Similä 2010. Ainakin osa kadonneesta alkoholista oli saattanut päätyä poliisilaitoksella hyvin viihtyneiden toimittajien kesittämiseen. Artikkelin mukaan Kuha ja muut toimittajat olivat usein juopotelleet poliisien kanssa ja viinaa oli tarjottu kannustimeksi myös hautoja auki kaivaneille työmiehillekin. Juopottelu poliisilaitoksella kuulostaa erikoiselta toiminnalta, olihan kieltolaki edelleen voimassa.

²⁹²HS 17.3.1932, 21.3.1932 ja 31.7.1932. Craucherin murhasta ja siihen johtaneista syistä tarkemmin Selen 1991.

²⁹³HS 11.8.1932 ja 14.8.1932.

²⁹⁴HS 4.10.1931 Pirstaleita -Tiera. Pakina.

²⁹⁵HS 11.10.1932. Muut lehdet. Mihin jatkuvat raakalaisteot velvoittavat.

²⁹⁶HS 30.10.1931. Kirjeenvaihtoa -Tiitus. Pakina.

tapauksessa saatava selvitettyä, johtivat jäljet mihin tahansa.²⁹⁷ Kahta päivää myöhemmin lehden pakinoitsija Pilatus ihmetteli miksi juuri Tattarisuon mysteerille uhrattiin niin paljon poliisin resursseja ja lehdistön palstamillimetrejä, kun kyyditysten yhteydessä tapahtuneita tappojakaan ei saatu selville. Tattarisuollahan ei ollut sentään ketään kuollut.²⁹⁸

Toukokuussa 1932 pidätetyn ”*auringonpalvojan*” tapausta käsitellessään Helsingin Sanomien Tolari ilmaisi selkeästi lehtien turhautumisen jutun pitkittymiseen. Suomi esiintyi hänen mukaansa ulkomaiden silmissä ”*saamattomana järjestysvaltiona*,” koska näin törkeää rikosta ei onnistuttu selvittämään.

*Siksi on pettymys entistä suurempi joka kerta, jolloin on toivottu jollekin tosiasialliselle jäljelle joudutun ja kun toivo sitten osoittautuikin pettäväksi. Siksi myös kasvaa yhteiskunnassa, joka ei Tattarisuota voi unohtaa yhä suuremmaksi kaipuu vihdoinkin saada jotakin selvyyttä tuohon roskaiseen ruumiinsilpomisjuttuun, vaikkapa se sitten osoittautuisi jonkun `hullun työksi`”.*²⁹⁹

Poliisin toimintaa kilpailijoitaan vähemmän kommentoinut Uusi Suomi antoi poliisille sekä kritiikkiä, että kehuja jutun lopulta ratkettua elokuussa 1932. Sen pakinoitsija Henrikin mukaan tapaus:

*”[...] oli vähällä muodostua poliisikunnallemme vähemmän kunniakkaaksi. Ehkäpä jo olikin muodostunut, sillä tuntuihan ihmeelliseltä, että kaupungin laidassa olevalla hautausmaalla on voitu harjoittaa suuressa määrin silpomista poliisiviranomaisten pääsemättä syyllisten jäljille. Jääköön tässä arvioimatta missä määrin nyttemmin saavutetuilla voidaan korjata ne kolahdukset, joita poliisin maine on saanut arvostelijoilta selvityksen viipymisen vuoksi [...] Ja viranomaisia on onniteltava siitä, että lopultakin ryhtyivät tarpeeksi ponteviin toimenpiteisiin.”*³⁰⁰

²⁹⁷SSd 26.10.1931.

²⁹⁸SSd 28.10.1931. Aamulla -Pilatus. Pakina.

²⁹⁹HS 7.5.1932. Kirje Helsingistä -Tolari. Pakina. Vappuna Tattarisuon lähteeltä oli pidätetty alaston mies, joka oli oman kertomuksensa mukaan ottamassa aurinkoa.

³⁰⁰US 13.8.1932. Viikon varrelta -Henrikki. Pakina.

Tattarisuon jutun syyllisten selvittyä lehdet pääasiassa kiittelivät poliisin väsymätöntä toimintaa tapauksen ratkaisemiseksi ja erityisesti sisäministeri von Born sai kehuja sekä Suomen Sosialidemokratilta, että Helsingin Sanomilta. Juttua tutkineita poliiseja ei missään vaiheessa varsinaisesti syytetty laiminlyönneistä ja ratkaistuaan jutun he saivat lehdissä sankarin vastaanoton ja jopa kuvansa etusivulle.³⁰¹

5.2.2. Oikeuslaitosta koskeva kirjoittelu Tattarisuon jutun yhteydessä

Oikeuslaitos ja sen toiminta ilmestyy tutkittuun aineistoon varsinaisesti vasta jutun viimeisessä vaiheessa. Aiemminhan ei ollut tiedossa millaiset tuomiot syylliset saisivat, eikä alkuun edes millaisesta rikoksesta oli kyse. Kirjoituksia ei ole kuin muutama. Ensimmäisessä vaiheessa ei pohdittu millaisen rangaistuksen rikollinen saisi, koska ei tiedetty mistä oli kyse. Toisessa vaiheessa lehdet yrittivät selvittää millaisen rangaistuksen mahdolliset syylliset saisivat kiinni jäädessään. Helsingin Sanomien lokakuussa tiedustellessa rikosoikeuden professorilta mahdollista rangaistusta Tattarisuon rikoksesta, ei tämä suostunut vielä silloisin tiedoin mielipidettään antamaan. Joulukuussa lehden saaman tiedon mukaan rangaistus oli korkeintaan vuosi vankeutta ja rikos vanheni, jos siitä ei kahden vuoden kuluessa nostettu syytettä.³⁰²

Oikeuteen syksyn 1930 käsilöytö pääsi 22.8.1932, mutta silloin juttua tyydyttiin vain lykkäämään. Syytettyinä olivat tällöin vain ensimmäisellä kertaa mukana olleet Vilho Kallio ja Hilma Sundberg, mutta edes heidän kuulustelupöytäkirjojaan ei oltu vielä tällöin saatu valmiiksi. Nopealle käsittely aloittamiselle oli syynä rikoksen vanheneminen kahdessa vuodessa. Jos syytteen nostamisessa olisi viivytelty, ei elokuun 1930 käsilöytöä olisi voitu oikeudessa käsitellä lainkaan, koska sen kohdalla syyteoikeus olisi vanhentunut. Tätä silmällä pitäen syyte Kalliota ja Sundbergiä vastaan oli varmuuden vuoksi merkitty nostetuksi jo heidän pidätyspäivänään. Helsingin Sanomien uutisessa aiheesta on menettelyn huijauksena tuomitseva sävy, mutta suoraan sitä ei sanota.³⁰³ Koska rangaistus ruumiinsilpomisesta oli lievä, olisi kaikki siihen syyllistyneet pitänyt päästää vapaina

³⁰¹HS, US, SSd 12.8.–29.9.1932. Lehtien kritiikkiä poliisia kohtaan ei yleensä henkilöity ja tulkintani mukaan se kohdistui lähinnä ylimpään poliisijohtoon.

³⁰²HS 11.10.1931 ja 14.12.1932.

³⁰³HS 22.8.1932.

odottamaan oikeudenkäyntiä. Rikos oli kuitenkin herättänyt niin suurta yhteiskunnallista kohua, että tähän ei haluttu ryhtyä. Jotta syytettyjä ei olisi tarvinnut vapauttaa, nostettiin heitä vastaan syyte varkaudesta heidän hallustaan löytyneiden ristinmuotoisten ruuvien vuoksi. Niitä käytettiin arkkujen sulkemiseen. Kyseessä oli lakitekninen temppu, eikä Helsingin Sanomatkaan uutisessaan uskonut varkaussyytteiden lopulta johtavan tuomioon.³⁰⁴

Helsingin pitäjän kihlakunnanoikeuden välikäräjillä annettiin tuomiot Tattarisuon jutussa 28.9.1932. Hilma Sundbergin kohdalla rikoksen katsottiin vanhentuneen edellä kerrotusta lakiteknisestä temppuilusta huolimatta ja Hilda Frimanille syyttäjä ei vaatinut rangaistusta, vaikka hän olikin ollut silpomisista tietoinen ja kerran mukana Tattarisuollakin. He jäivät ilman tuomiota. Ville Edvard Saari sai 18 eri ruumiinsilpomisesta yhteensä kolme vuotta vankeutta. Vilho Kallio sai 13 ruumiinsilpomisesta kaksi vuotta ja neljä kuukautta vankeutta. Ida Maria Viden tuomittiin 18 ruumiinsilpomiseen yllyttämisestä kahdeksi vuodeksi vankeuteen. Hänen poikansa Johan Ilmari Hedman tuomittiin avunannosta kahdeksaan ruumiinsilpomiseen viideksi kuukaudeksi vankeuteen, joka muutettiin ehdolliseksi viiden vuoden koeajalla. Syytteet törkeästä varkaudesta hylättiin kaikkien osalta. Kaikki syytetyt kiistivät olevansa hulluja, eivätkä omasta mielestään olleet tehneet mitään väärää. Syytetyt edustivat oikeudenkäynnissä itseään, eli oikeusavustajan apuun kukaan heistä ei turvautunut. Tuomitut velvoitettiin maksamaan yhteisvastuullisesti 2484 markkaa todistajanpalkkioita valtiolle. Syytettyjen katsottiin olleen syyntakeisia, sillä mielentilatutkimuksiin heitä ei määrätty ja he saivat rangaistukset. Kaikki vastaajat päästettiin vapaaksi odottamaan tuomioiden täytäntöönpanoa.³⁰⁵

Tuomioita kommentoivia kirjoituksia tutkitusta materiaalista ei löydy oikeuspsykiatrian tohtori Akseli Nikulan haastattelua lukuun ottamatta. Hänen mukaansa oikeus oli saattanut ottaa tuomioissaan huomioon tuomittujen ”*sielullisen sairaalloisuuden taikka henkisen kehitysvajavuuden*” ja että heidät olisi hänen henkilökohtaisen mielipiteensä mukaan pitänyt määrätä mielentilatutkimuksiin. Nikula korosti olevansa oikeudenkäynnin suhteen kuitenkin vain lehtitietojen varassa.³⁰⁶

³⁰⁴HS 30.8.1932. Syytteet varkaudesta hylättiinkin aikanaan kaikkien syytettyjen osalta.

³⁰⁵HS, SSd ja US 29.9.1932. Juttu käsiteltiin siis maalaiskunnan puolella, koska silpomiset olivat tapahtuneet Malmilla, eivät Helsingin kaupungin alueella. Jutusta ajan kriminaalipsykologisen näkemyksen kannalta tarkemmin HS 2.10.1932. Ahtokari 2000 s. 143. Turun hovioikeudessa tuomiot vahvistettiin 18.18.1933 ja Korkeimmassa oikeudessa 11.6.1934.

³⁰⁶HS 2.10.1932.

5.2.3. Kritiikki seurakuntia ja kirkkoa kohtaan

Koska silpomiset olivat tapahtuneet Malmin hautausmaalla, sai kirkko hautausmaista vastaavana organisaationa osansa sanomalehtien esittämästä kritiikistä. Koska Tattarisuo sijaitsi hautausmaan lähellä, oli jo elokuussa 1930 lehdissä epäilty lähteestä löytyneen käden olevan sieltä peräisin. Tällöin kuitenkin tyydyttiin seurakuntien selityksiin hautausmaan riittävästä vartioinnista. Seuraavan vuoden sensaatiolöydön yhteydessä katseet käännettiin alusta asti hautausmaalle. Jo ensimmäiset uudesta löydöstä raportoineet uutiset epäilivät silvottujen ruumiiden lepäävän linjahaudoissa. Kirkon viranomaiset kuitenkin kiistivät jyrkästi väitteet, eikä poliisikaan virallisissa lausunnoissaan vahvistanut teoriaan uskovansa. Tapauksen uutisoinnin toisessa vaiheessa seurakuntien roolia käsiteltiin eniten varsinaisten uutisten yhteydessä, kommentoivia kirjoituksia esiintyi myöhemminkin.

Lokakuun alussa Malmin hautausmaalla aloitettiin hautojen avaaminen. Suomen Sosialidemokraatin otsikon mukaan ”*verho alkaa nousta, arkut puhuvat*”³⁰⁷. Kun samaan aikaan oli tehty ensimmäinen pidätys jutussa ja kyseessä oli seurakunnan työntekijä Saarenheimo, kiinnostuivat lehdet luonnollisesti hautausmaiden ja ruumishuoneiden vartioinnista. Ruumiit tulivat Harjun ruumishuoneelle joko laitoksista, kuten vankiloista ja sairaaloista tai yksityisten ihmisten lähettäessä kuolleet omaisensa sinne hautaustoimistojen kautta. Ruumishuoneella vainaja valmisteltiin viimeiselle matkalleen ja siirrettiin hautausmaalle rautateitse erityisen ruumisjunan kyydissä. Koska nopeasti selvisi, etteivät kaikki silvotut olleet käyneet Harjun ruumishuoneella, pohtivat lehdet missä vaiheessa tätä ketjua ne oli silvottu. Saarenheimon syyllisyyttä ei kyseenalaistettu, ainoastaan hänen rikoskumppaniensa määrää ja laatua pohdittiin. Uuden Suomen pääkirjoitus ”*Harjun ruumishuoneen kauheudet*” pohti 9.10.1931 minne lankeaa vastuu tapahtumista. ”*Häväistyt vainajat, samoin kuin heidän omaisensa, ovat Helsingin luterilaisten seurakuntien jäseniä ja pidätetty pääsyyllinen on jotenkin huomattavalla paikalla toiminut seurakunnallinen palvelusmies*”. Seuraavaksi pääkirjoitus ihmettelee miten Saarenheimon kaltainen tuomittu kapinallinen on voinut päätyä seurakunnan palvelukseen, kun hänet on jo kerran siitä erotettu. Oliko sääntöjä rikottu, vai olivatko ne puutteelliset? Lopuksi kirjoitus vaati seurakuntaa varmistamaan, ettei mitään vastaavaa voinut enää koskaan tapahtua. Se saattoi vaatia sääntöjen

³⁰⁷SSd 4.10.1931.

muuttamista ja valvonnan kiristämistä jatkossa.³⁰⁸ Suomen Sosialidemokraatti vastasi kirjoitukseen osana muuta uutisointiaan väittämällä, että Saarenheimo oli alkanut harrastaa vastenmielisiä puuhiaan vasta jouduttuaan ”*kirkonmiesten*” vaikutuspiiriin.³⁰⁹

Suomen Sosialidemokraatti otti myös kantaa vastuukysymykseen, mutta sen painotukset olivat toiset. Sen mukaan hautausoloissamme oli ylipäättään vikaa, kun köyhimpien arkkuja ei enää ruumishuoneelta lähdön jälkeen tarkasteta hautausmaalla ennen hautaan laskemista. Sen syyttävä sormi osoitti Kirkkokonttoriin, joka vastasi hautausmaista. Saarenheimohan olisi voinut lähettää ruumishuoneelta haudattaviksi sellaisiakin arkkuja, joissa oli sisällä vain kiviä tai sellaisia, jotka sisälsivät osia useammastakin vainajasta. Lehden mukaan maamme ”*kiihkouskonnollisimmat piirit*” olivat vastustaneet polttohautausta rovasti Kareksen johdolla, perusteenaan viimeisellä tuomiolla tarvittava kokonainen ruumis. ”*Mistä nämä köyhät saavat jäsenensä, jotka niiltä on kirkon valvonnan alaisessa laitoksessa viety?*” Lopuksi lehti toivoi polttohautaukselle ruumishautaukseen rinnastettavaa asemaa, mätänevähän ruumiit haudoissaan joka tapauksessa.³¹⁰ Polttohautauksen puolesta kantaa otti myös kirjailija Urho Karhumäki Helsingin Sanomissa julkaistussa kirjeessään. Hänen tulkintansa mukaan Tattarisuosta oli noussut suhteettoman suuri kohu, eihän ketään ollut tapettukaan, mutta mistään muusta ei enää kaupungilla puhuttu. Hänen tulkintansa mukaan silpomisista noussut kohu oli suhteettoman suuri tapahtuneeseen rikokseen nähden. Uskovaiset uskoivat ruumiinsa olevan jälleen kokonainen viimeisen päivän koittaessa, vaikka sitä olisikin silvottu ja uskonnottomia ei kiinnostanut, mitä heidän ruumiilleen tapahtuu kuoleman jälkeen. Itselleen hän toivoi tuhkausta.³¹¹ Helsingin Sanomissa 9.10.1931 julkaistu mielipidekirjoitus ”*Vainajien häpäisyn johdosta*” oli kuin synteesi kahden muun lehden kannanotoista aiheeseen. Siinäkin vaadittiin valvonnan parantamista ja mahdollisesti virkavelvollisuutensa laiminlyöneitä tilille, sekä oltiin huolissaan erityisesti ilman omaisten suorittamaa valvontaa linjahautoihin haudattavien puolesta.³¹²

³⁰⁸US 9.10.1931. Harjun ruumishuoneen kauheudet. Pääkirjoitus. Kirjoitusta lainattiin myös HS 10.10.1931 muut lehdet -palstalla.

³⁰⁹SSd 26.10.1931.

³¹⁰SSd 9.10.1931. Kantaaottavuudestaan huolimatta kirjoitus on osa uutistekstiä. Rovasti Kares oli SSd:n pakinoitsijoiden suosikkiaiheita, sillä hänen räväkkä kielenkäyttönsä antoi helposti aihetta teksteihin. Olihan Kares mm. julistanut Vihtori Kosolan Jumalan valitsemaksi johtajaksi Suomen kansalle. Kares kansallisbiografiassa Sulamaa 1998 [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/3043/>]. Luettu 2.4.2013.

³¹¹HS 11.10.1932. Tattarisuon salaisuus -Urho Karhumäki. Mielipidekirjoitus. Kirjoitusta ei ole sijoitettu Yleisöltä -palstalle, vaikka se on selkeästi lehteen lähetetty mielipidekirjoitus. Karhumäki voitti 1936 Berliinin olympialaisten taidekilpailussa kultamitalin. Karhumäki kansallisbiografiassa Koskela 2004 [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/7489/>]. Luettu 5.5.2013.

³¹²HS 9.10.1932. Yleisöltä. Vainajien häpäisyn johdosta -M.F. Mielipidekirjoitus. Polttohautaukseen kirjoituksessa ei oteta kantaa.

Helsingin evankelis-luterilaisten seurakuntain kirkkohallintokuntakin oli pakotettu ottamaan aiheeseen kantaa. Sen lehdille antaman selvityksen mukaan Saarenheimo oli toiminut lähes 20 vuotta Nikolainkirkon ovenvartijana, mutta tullut erotetuksi punakaartiin kuulumisen vuoksi. Kun muutkin, niin yksityiset, kuin valtio ja kunnatkin olivat alkaneet ottaa kapinasta rangaistuja töihin, oli nuhteettomasti elänyt Saarenheimo otettu takaisin seurakunnan palvelukseen ja tehnyt työnsä ahkerasti ja moitteetta. Malmin hautausmaan silmälläpito oli päivisin siellä työskentelevien vastuulla ja öisin järjestyspoliisin, kuten muunkin kaupungin. Koskaan aiemmin ei lisävartioinnille oltu nähty mitään tarvetta, eikä sellaista ollut katsottu tarpeelliseksi muuallakaan Suomessa. Hautausmailla oli päätetty kuitenkin lisätä öistä vartiointia, Harjun ruumishuoneelle oli asennettu uudet lukot ja palkattu kaksi vahtimestaria. Ketään seurakunnan viranomaista ei voitu selostuksen mukaan syyttää laiminlyönneistä.³¹³ Kirkkovaltuusto asetti kokouksessaan 22.10.1931 erityisen tutkimuskommission teologian tohtori Paavo Virkkusen johdolla selvittämään silpomisten vaatimia toimenpiteitä seurakuntien taholta.³¹⁴ Vanhaan työhönsä seurakunta ei Saarenheimoa ottanut tämän vapautumisen jälkeen. Perustelut olivat epämääräisiä ja viittasivat ”yleisöön” ja työsuhteen määräaikaaisuuteen. Ilmeisesti hänelle kuitenkin oli löytynyt seurakunnalta muita töitä, kunnes toisen pidätyksensä jälkeen helmikuussa 1932 Saarenheimo sai lähteä lopullisesti.³¹⁵ Kirkkohallintokunta ei katsonut hyvällä miellä kuohuttaneen rikoksen tutkimusten paikalleen juuttumista. Se myönsi käyttövaroistaan yksityisetsivä Eero Enbergille kymmeneksi päiväksi rahoituksen tapauksen selvittämistä varten 26.11.1931 alkaen. Hänenkään tutkimuksensa eivät rikosta ratkaisseet, vaikka yksityisetsivä jatkoi omin päin tapauksen tutkimista vielä rahoituksen loppumisen jälkeenkin.³¹⁶

Sasu Punanen muistutti pakinassaan, että hautojen häpäisemistä oli meillä tapahtunut ennenkin ja vieläpä suuressa määrin. Tällä hän viittasi vuoden 1918 punaisten puolella kaatuneiden ja heidän hautojensa kohteluun. Hänen mukaansa se kertoi karua kieltä kansamme yleisestä sivistystasosta. Tälläkin kertaa Sasun pakinan päähuomio oli toisaalla, eli oikeiston arvostelussa.³¹⁷ Hautojen häpäisy jo ennen Tattarisuon tapausta esiintyy muutamia kertoja muussakin kuin vuoden 1918 yhteydessä. Mustalaisten osuutta silpomisiin epäillyt nimimerkki Hakoniska muisteli lapsuuden naapurinsa varastaneen ihmisen jäänteitä hautausmaalta taikakaluikseen³¹⁸. Helsingin Sanomat

³¹³HS, US ja SSd 11.10.1931.

³¹⁴HS 24.10.1931.

³¹⁵HS 25.10.1931 ja US 28.10.1931, sekä ainoa maininta Saarenheimon uudesta työstä SSd 2.2.1932.

³¹⁶HS 19.12.1931.

³¹⁷SSd 28.10.1931. Mitä Sasulle kuuluu? – Sasu Punanen. Pakina.

³¹⁸SSd 22.9.1931. Päivän peili -Hakoniska. Pakina.

yhdisti Tattarisuon jutun kuulopuheiden mukaan 70 vuotta aiemmin Kerimäellä sattuneeseen tapaukseen, jossa haudankaivaja oli varastanut vainajien vaatteet ja myynyt eteenpäin.³¹⁹

Uutisoinnin kolmannessa vaiheessa seurakuntien roolista ei kirjoituksia ollut, mutta tapauksen ratkettua niitä ilmestyi vielä muutamia. Pääasiassa ne olivat kommentoiviin luettavia. Ensimmäinen niistä oli Tolarin pakina Helsingin Sanomissa, jossa hän syytti kirkollisviranomaisia hautausmaiden valvonnan laiminlyönnistä, mitä ilman koko rikosta ei olisi voinut tapahtua.³²⁰ Oikeudenkäynnin yhteydessä Suomen Sosialidemokraatin nimimerkki Topra-Heikki nosti jälleen esiin köyhien kohtelun hautausmailla, paheksumalla linjahautoja. Kirkko ei hänen mukaansa suostunut tarjoamaan niihin haudattaville edes riittävästi siunattua maata peitteeksi.³²¹ Saituudesta kirkkoa köyhien hautaamisessa syyttää myös Ev. luth. seurakunnan köyhä jäsen mielipidekirjoituksessaan, jossa hän katkeran oloisena kysyy olisiko köyhän ruumiille sittenkin parempi tulla poltetuksi.³²² Pakinassaan Ernst Iso-Keisari epäili, että jos kirkko vielä huseeraisi yksinvaltiaana Suomessa, joutuisivat Noita-Kallio ja kumppanit roviolle. Rovion sytyttäisi rovasti Kares, arkkipiispa Ingmanin annettua tuomituille viimeisen ehtoollisen ja lapualaisten muodostaessa kunniavartion rovioiden ympärille. Hänen mukaansa oli ollut Kallion ja kumppanien onni syntyä näin sivistyneeseen aikaan, jossa he saivat rikoksestaan vain hiukan kovemmat rangaistukset kuin Mäntsälän kapinalliset tulisivat aikanaan saamaan. Oman ruumiinsa hän halusi poltettavan, mutta vasta kuolemansa jälkeen ja suosittelee samaa kaikille lukijoilleenkin.³²³

Polttohautausta tavalla tai toisella sivuavia tekstejä tutkitussa materiaalissa oli useita. Suomessa se oli tullut mahdolliseksi pitkällisen kamppailun jälkeen, kun maamme ensimmäinen ja pitkään myös ainoa krematorio valmistui Helsingin Hietaniemeen 1926. Maailman ensimmäinen krematorio oli otettu käyttöön Milanossa 1876. Tämän hautaustavan puolesta oli jo 1800-luvun lopulta taistellut Suomen Ruumiinpolttoyhdistys, joka 1920-luvulla vaihtoi nimensä Krematorioyhdistykseksi. Vastustusta se oli kohdannut pääasiassa kirkon piiristä. Saksassa ja Ruotsissa luterilaiset kirkot olivat suhtautuneet polttohautaukseen vähemmän vihamielisesti ja 1900-luvun alussa molemmissa ruumiin tuhkaaminen yleistyikin nopeasti. Suomessa aiheeseen kuitenkin kytkeytyi muun muassa kielikysymys, mikä hidastikin krematorion saamista Suomeen. Ruotsinkielinen yläluokka suhtautui

³¹⁹HS 7.11.1931.

³²⁰HS 20.8.1932. Kirje Helsingistä -Tolari. Pakina.

³²¹SSd 29.9.1932. Päivän peili. Käräjätuvan nurkasta Tattarisuota -Topra-Heikki. Pakina.

³²²SSd 1.10.1931. Lähetettyjä. Kirkollisviranomaisille? – Ev. luth. seurakunnan köyhä jäsen. Mielipidekirjoitus.

³²³SSd 30.9.1932. Yksiä pulliaisia -Ernst Iso-Keisari. Pakina. Ernst Iso-Keisari lienee nimimerkki. Myös AS 14.10.1931 käsitteli polttohautausta, joskaan se ei sitä suoraan Tattarisuohon yhdistäkään.

polttohautaukseen sallivasti, joten suomenkielinen konservatiivis-vanhoillinen papisto sai tästä yhden lisäsyyn vastustaa tällaista pakanalliseksi miellettyä hautaustapaa. Polttohautauksen historiaa Suomessa tutkineen Tuomo Lahtisen mukaan lehdistö suhtautui kautta linjan aiheeseen myönteisemmin kuin niiden lukijat ja kirkon vastustus sitä kohtaan jarrutti myös rahvaan kiinnostusta hautaustapaa kohtaan. Lakikin teki vainajan polttamisen erittäin vaikeaksi. Polttohautaukseen piti anoa erikseen lupaa lääninhallituksesta ja lupahakemukseen oli liitettävä kahden henkilön todistus vainajan halusta tulla tuhkatuksi. Polttohautausta koskenutta lainsäädäntöä helpotettiin 1930-luvun kuluessa muutamaan kertaan. Kuten myös tämän tutkielman lähteistä käy ilmi, oli lehdillä kiinnostusta polttohautaukseen, mutta se oli edelleen erittäin harvinaista. Vuonna 1931 Suomessa suoritettiin vain 206 ruumiin tuhkausta.³²⁴

Seurankuntien saama voimakas kritiikki Tattarisuon jutun yhteydessä voi tuntua perusteettomalta, ainakin jos sitä tarkastellaan asiayhteydestään irrotettuna. Pääosa niiden saamasta kritiikistä kuitenkin osuu vaiheeseen, jossa pidettiin selvänä, että ruumiiden silpomiset olivat tapahtuneet Harjun ruumishuoneella ja vieläpä seurakuntien oman työntekijän toimesta. Helsingin evankelis-luterilaisten seurakuntain kirkkohallintokuntakin piti Saarenheimon syyllisyyttä itsestään selvänä omassa tiedonannossaan. Saarenheimon päästyä vapauteen kritiikki vaimeni nopeasti, alkaakseen uudelleen oikeastaan vain oikeudenkäynnin yhteydessä Suomen Sosialidemokraatissa. Lehdellä oli omat syynsä pilkata kirkkoa ja varsinkin sen Lapuan liikkeen kanssa veljeilyttä siipeä, ja erityisesti antikristillisyyden vastustamisessa³²⁵ kunnostautunutta Lapuan kirkkoherra Karesta.

³²⁴Lahtinen 1989 s. 17, 70–79 ja 85–99. Tattarisuota koskevissa lehtijutuissa viitattiin usein ns. krematoriomysteeriin, jonka ne ilmeisesti olettivat lukijan tuntevan, koska eivät koskaan mainintojaan taustoita millään tavalla. Siitä katso Lehtinen 1989 s. 96–97.

³²⁵Antikristillisyyden vastustaminen tarkoitti käytännössä sosialismin vastustamista kristillisyyden varjolla. Sen tiimoilta järjestettiin Suomessa 1930-luvun alussa useita joukkokokouksia, joista tutkituista lehdistä vain AS ja US raportoivat säännöllisesti. Tarkemmin antikristillisyyden vastustamisesta katso esim. AS 5.10.1931.

6. LOPUKSI

Tämän tutkielman tutkimuskysymykseksi määriteltiin mitä yhteiskunnallisia merkityksiä Tattarisuon jutulle annettiin oman aikansa sanomalehdissä. Tähän on edellä vastattu jakamalla sekä kysymys, että tutkielma alakysymyksiin, joihin on haettu vastausta aina yhden teeman mukaiset kirjoitukset sisältävien alalukujen avulla. Näiden lukujen sisällä on kirjoitusten sisältö esitelty, analysoitu ja vertailtu tutkittujen lehtien kannanottoja aiheeseen. Tutkitut yhteiskunnalliset teemat päätettiin alustavan aineistoon tutustumisen perusteella, mutta esimerkiksi kieltolaki jäi lopulta ilman omaa lukua, koska sitä ja Tattarisuota sivuavia kirjoituksia oli vain muutamia.

Elokuun 1930 yksittäinen käsilöytö pysyi vielä normaalin rikos- tai onnettomuus uutisen käsittelyn rajoissa. Uteliaisuutta tapaus lehdissä herätti, mutta ilman myöhempiä löytöjä se olisi jäänyt merkilleksi, mutta ratkaisemattomaksi rikokseksi ja unohtunut nopeasti. Yhteiskunnallisia merkityksiä lehdet eivät siihen vielä liittäneet ja niiden kirjoittelusta ei ole suuria eroja löydettävissä.

Seuraavana syksynä lehtien suhtautuminen tapaukseen muuttui, kun lähteestä löytyi suuri joukko irrotettuja ruumiinosia. Tällöin Tattarisuon rikos muuttui tapaukseksi, johon liitettiin paljon tavalliseen rikosjuttuun kuulumattomia yhteiskunnallisia merkityksiä. Koska löydön mittakaava poikkesi kaikesta aiemmasta, innostuivat lehdet ja niiden lukijat aiheesta poikkeuksellisen paljon. Kun poliisilla ei ollut osoittaa syyllistä tai motiivia, ryhtyivät lehdet yleisön avustuksella ratkomaan tapausta omin päin. Tulkintani mukaan sanomalehdet ainakin osittain loivat itse tämän skandaalin, ryhtymällä innokkaasti levittämään kansan parissa kierteleviä huhuja. Anatomian laitos tai ainakin sen opiskelijat olivat yleisön parissa suosittu syntipukki, mutta tutkitut lehdet pyrkivät alusta asti kiistämään tämän teorian. Kiistämiseensä huolimatta lehdet pitivät väitettä kuitenkin jutun alkuvaiheessa paljon esillä. Tätä eroa suhtautumisessa huhuun voi selittää toimittajien ja lukijoiden yhteiskunnallisten verkostojen eroavaisuus. Lukijoista valtaosalla ei ollut mitään yhteyttä yliopistoon, mutta toimittajilla oli kontakteja sinne. Useimmat suomalaiset toimittajat olivat 1930-luvun alussa vailla muodollista koulutusta, mutta he liikkuvat samoissa tilaisuuksissa yliopiston henkilökunnan ja opiskelijoiden kanssa. Toimittajilla oli myös mahdollisuus tutustua laitokseen työnsä puolesta ja vakuuttua sen viattomuudesta. Edes Suomen Sosialidemokraatti ei tästä teoriasta tehnyt asetta luokkataisteluun, vaikka mahdollisuus siihen olisi ollut.

Samaan aikaan anatomian laitoksen syyllistäneiden huhujen kanssa syytettiin helposti erottuvaa etnistä vähemmistöä, mustalaisia. Tätäkään teoriaa lehdet eivät hyväksyneet, ei edes Ajan Sana. Lehtien suhtautumista tähän huhuun on hankalampi selittää. Ehkä toimitusten kontaktit romaneihinkin olivat paremmat kuin lukijoilla ja toimittajat lukijoitaan vähemmän ennakkoluuloisia vähemmistöä kohtaan. Kontakteista esimerkkinä sekä Helsingin Sanomat, että Suomen Sosialidemokraatti kysyivät mustalaisten omaa näkemystä tapauksesta. Uuden Suomen julkaisemat asiantuntijoiden lausunnot tukivat myös romanien syyttömyyttä. Kaikki lehdet turvautuivat Tattarisuon jutussa usein professori Väinö Lassilan asiantuntemukseen ja kun tämäkin kiisti teorian mahdottomana, oli niiden kanta lukkoon lyöty. Mustalaisten maine ennustajina, rikollisina ja markkinahuijareina varmasti helpotti tapauksen sysäämistä heidän vastuulleen. Vaikka tutkituista lehdistä vain Suomen Sosialidemokraatti esitti mustalaisteorian edes mahdollisena, oli kaikissa lehdissä mainintoja mustalaisten väitetystä rikollisesta luonteesta. Malmin maine mustalaisten asuinpaikkana ja jo yksin Tattarisuon nimikin varmasti lisäsi houkutusta syyttää mustalaisia. Mustalaisten osuutta käsitelleissä kirjoituksissa kerrottiin Malmin olevan muunkin epämääräisen aineksen suosiossa olevaa rikollista ja pahamaineista seutua.

Suomen maine ulkomailla huolestutti lehtiä alusta asti. Niin rikokseen syyllisiä, kuin sen uhrejakin haettiin maamme rajojen ulkopuolelta. Helsingin Sanomat myös esitteli lukijoilleen miten ulkomailla tapauksesta kirjoitetaan. Maan vahingoittuneen maineen esittelyssä saattoi olla taustalla halu painostaa viranomaisia toimimaan ennen kuin korjaamatonta vahinkoa pääsisi syntymään. Jutun selvittyä uskottiin, ettei peruuttamatonta tahraa Suomen maineelle kuitenkaan ollut tullut. Syylliset oli lopulta saatu kiinni ja jäljet eivät lehden helpotukseksi johtaneetkaan yhteiskunnan ylimpiin kerroksiin, kuten ulkomaalaisissakin lehdissä oli epäilty.

Järkyttävä rikos oli varmasti helpompaa selittää ”niiden” kuin ”meidän” tekemäksi. Omituinen tapaus yritettiin työntää ”muiden”, eli mustalaisten tai ulkomaalaisten primitiivisinä pidettyjen tapojen syyksi. Tällöin vastuuta tapahtuneesta ei olisi tarvinnut etsiä omasta yhteisöstä. Moderniksi mielletyllä 1930-luvulla ja vieläpä pääkaupungin liepeillä tapahtunut mieliä kuohuttanut vainajien häpäisy sysättiin oman yhteisön ulkopuolelle syyttämällä mustalaisia ja etsimällä tarkasti mahdollisia tutkimukset ulkomaille ohjaavia johtolankoja. Useissa mustalaisten osuuden tapaukseen kiistäneissä kirjoituksissa nousi esiin myös valtaväestön harjoittama noituus, joka lopulta osoittautuikin syyksi Tattarisuon arvoitukseen. Syylliset siis lopulta löytyivätkin ”meidän”, eivätkä ”niiden” joukosta.

Ajan Sanan syytös ihmislihaa raaka-aineena käyttäneestä syltityhteasta osoitti, mitä perättömien huhujen ja vihjailujen levittämisellä sanomalehdessä voi saada aikaan. Se oli kuitenkin vasta esimakua tulevasta lehdistön mahalaskusta Saarenheimon leimaamisessa. Huhu kannibalismista oli olemassa jo ennen kirjoitusta, kuten salakielisen postikortin tekstikin todistaa, mutta Ajan Sana teki siitä koko kansan puheenaiheen. Uskoakseni yleisökään ei ottanut teoriaa erityisen tosissaan, mutta se toimi hyvänä kauhuviihteen korvikkeena, joten siitä sai mielikuvitusta kiihottavan jutun aiheen. Edellä mainittu varmasti pätee myös Tattarisuon juttuun kokonaisuudessaan, ainakin minulle se on sellaisena toiminut. Väitteen silvottujen ruumiiden päätyemisestä syltityhtealle saamaa suosiota voi yrittää selittää myös siten, että liittämällä järjettömältä tuntuneeseen rikokseen järjellinen motiivi, eli taloudellinen hyöty, muuttui rikos helpommin ymmärrettäväksi ja hyväksyttäväksi. Vaikka Ajan Sana yrittikin perua kirjoituksensa jo seuraavana päivänä, elää sanonta syltityhteasta edelleen. Suomen Sosialidemokraatti teki kaikkensa, ettei se olisi heti unohtumaan päässytäkään. Lehden motiivina oli pilata lopullisesti Lapuan liikkeen maine lukijoidensa silmissä vertaamalla syltityhtedas-kohua kaikkeen muuhunkin lapualaisten sanomaan. Tämä yksittäinen kirjoitus todisti sen mukaan kaiken muunkin lapualaisten sanoman valeeksi. Everstiluutnantti Susitaipaleen perätön ilmianto vain vahvisti tätä väittämää.

Vahtimestari Saarenheimon tapaus on vertaansa vailla oleva osoitus median vallasta yksilön elämään. Perättömillä väittämällä pilattiin syyttömän miehen ja hänen läheistensä koko elämä. Suurilla otsikoilla saatiin lukijoita ja koska lukijat vaativat lisää Saarenheimoa ja Tattarisuota, oli uusia kohuotsikoita julkaistava, vaikka niihin ei todellista aihetta olisi ollutkaan. Lehtien palstat täytettiin siis erilaisilla spekulatioilla ja huhuilla, joilla varmistettiin irtonumeroiden saaminen kaupaksi. Lehdillä oli myös keskenään kova kilpailu skuupeista ja niiden mukana saatavista lukijoista. Näin syntyi kierre, jonka katkaiseminen osoittautui lähes mahdottomaksi. Lehdistön saatua itsensä kiihdytettyä skandaalin vaatimille kierroksille, jarruttaminenkin oli todella vaikeaa. Tutkielman aikarajauksen puitteissa Uusi Suomi onnistui tämän kierteen katkaisemaan parhaiten, mutta sekin vasta keväällä 1932, jolloin sillä oli jo omat syynsä olla muistuttamatta lukijoita Tattarisuosta. Nämä syyt olivat tietysti Mäntsälän kapinallisten yhteydet Tattarisuon juttuun, niin todelliset kuin keksitytkin. Erikoisimpana piirteenä tutkittujen lehtien suhtautumisessa Saarenheimoon pidän kuitenkin sitä, että vain Helsingin Sanomien pakinoitsija Eerossa oli miestä pyytämään syyttömältä vahtimestarilta anteeksi. Hänenkin anteeksi-pyyntönsä jäi vain puolittaiseksi ja oli henkilökohtainen, edustamatta lehden virallista linjaa. Tämä kuitenkin oli enemmän kuin muista tutkitusta lehdistä löytyi.

Pääkirjoituksissaan Uusi Suomi hurskasteli lehdistön vastuusta rikosuutisoinnin yhteydessä, mutta sekään ei katunut omaa kirjoitteluaan, vaan syytti Helsingin Sanomia viattoman vahtimestarin riepottelusta. Lehdellä oli kuitenkin omatkin syynsä puolustaa pidätettyjen oikeuksia ja suojella heitä lehdistöltä, eivätkä nämä syyt liittyneet Saarenheimoon mitenkään. Mainitut pääkirjoitukset ilmestyivät vasta lehden johdon vaihduttua kesällä 1932 lapualaismielisempään. Mäntsälän kapinan johtajat olivat vielä tässä vaiheessa vangittuina ja pääkirjoitusten tarkoitus oli Saarenheimoon vedoten ajaa heidän asiaansa. Uuden Suomen syytteet Helsingin Sanomia kohtaan eivät olleet täysin vailla perää, sillä jälkimmäinen käytti tutkituista lehdistä eniten tapausta hyväksi levikkensä kasvattamisessa. Lehdessä jopa julkaistiin valokuva lähteestä löytyneestä päästä. Kuvatekstin mukaan se oli tosin julkaistu vain neuvottoman poliisin auttamiseksi, eikä suinkaan lukijoiden kauhistuttamiseksi. Suomen Sosialidemokraatti ei osallistunut tähän johtavien porvarilehtien väliseen kiistaan lainkaan, vaikka se ei yleensä jättänyt käyttämättä tilaisuutta hyökätä kokoomusta ja Uutta Suomea vastaan.

Politiikan tapaukseen toi varsinaisesti Paavo Susitaipaleen perätön ilmianto. Jo aiemmin Suomen Sosialidemokraatti oli syyttänyt oikeistoa politiikan tekemisestä tapauksen varjolla, mutta tutkituista lehdistä nimenomaan se syyllistyi mainittuun syntiin kilpailijoitaan enemmän alusta lähtien. Lehdistä edes Ajan Sana ei tutkimushypoteesini vastaisesti innostunut ilmiannosta. Ilmiannon tarkoitus oli leimata Lapuan liikkeen tunnetuimmat ja vaikutusvaltaisimmat vastustajat, mutta ilmianto kääntyikin aseeksi lapualaisia itseään vastaan. Ilmeisesti tutkielman lähteet toisin valitsemalla eroja suhtautumisessa ilmiantoon olisi kuitenkin ollut löydettävissä, sillä ainakin tutkimuskirjallisuuden mukaan rovasti Kareksen Herättäjä -lehti ja Aktivistit ainakin puolittain uskoivat ilmiantoon. Vapaamuurareihin ilmianto herätti Helsingin Sanomien ja Suomen Sosialidemokraatin kiinnostuksen ja jälkimmäinen sai hieman luokkataistelun kipinöitä aikaiseksi herrojen salaseurasta. Sekin kuitenkin pilkkasi järjestön yksittäisiä, lapualaisiksi tunnettuja jäseniä, ei järjestöä sinänsä. Vapaamuurareista tutkimusjakson aikana ainoana lehtenä ennen ilmiantoa kirjoittanut Uusi Suomi vaikeni heistä sen jälkeen visusti.

Tattarisuon uhrittoman rikoksen syylliset jäivät kiinni ja tunnustivat vasta elokuussa 1932. Aluksi lehdistö revitteli tuttuun tapaansa heillä ja heidän uskomuksillaan, mutta jo syyskuun lopussa oikeudenkäynnin yhteydessä se oli rauhoittunut. Varsinkin Uusi Suomi ja Helsingin Sanomat tuntuivat pettyneiltä jutun lopputulokseen. Syylliset eivät vastanneet lehtien kuvaa suomalaisista sivistyskansana, vaan päinvastoin osoittivat taikauskon olevan vielä yleistä myös pääkaupungissa.

Suomen Sosialidemokraatilla ei ehkä ollut yhtä ylevää kuvaa suomalaisten sivistyksen tasosta ja lehden kommentteissa onkin nähtävissä jopa ymmärrystä tai sääliä syyllisiä, joskaan ei itse rikosta kohtaan. Tulkintani mukaan Tattarisuon rikoksen tärkein yksittäinen syy olikin mielenterveysongelmien lisäksi siihen syyllistyneiden koko elämän kestänyt kaikkalainen kurjuus. Taikominen mahdollisti edes haaveilemisen äkkirikastumisesta, joka olisi lopulta muuttanut kaiken paremmaksi, lopettanut ainaisen huolen toimeentulosta ja mahdollistanut yhteiskunnallisen aseman paranemisen. Lotto on sanonnan mukaan köyhän rukous ja tietynlaisesta lottoamisesta Tattarisuon rikoksessakin oli kyse. Molemmissa pyritään äkkirikastumiseen erilaisten rituaalien ja rukousten avulla.

Lehdet turhautuivat keväällä 1932 poliisin paikalleen juuttuneiden tutkimusten vuoksi, mutta lopulta hekin saivat kiitosta monimutkaisen jutun loppuun saattamisesta. Oikeuslaitos selvisi vähällä arvostelulla, joskaan ei sitä juuri kiiteltykään. Rangaistusten koventamista tämän kaltaisista koko yhteiskuntaa kuohuttaneista rikoksista vaadittiin vain satunnaisesti. Seurakuntia ja kirkkoa arvosteltiin paljon Saarenheimon pidätyksen yhteydessä, olihan hän ruumishuoneen vahtimestarina seurakunnalla töissä. Arvostelu kuitenkin vaimeni Saarenheimon osoittautuessa syyttömäksi ja vaihtui polttohautauksen puolustamiseen varsinkin Suomen Sosialidemokraatissa. Ruumiin tuhkaus oli sen mukaan paras suoja haudan häpäisijöitä vastaan, koska poltettua ruumista ei voi enää silpoa. Seurakunnan päätöstä irtisanoa viattomaksi osoittautunut Saarenheimo eivät lehdet kyseenalaistaneet kertaakaan.

Tattarisuon poikkeuksellinen rikos sai mediavälitteisessä julkisuudessa myös poikkeuksellisen paljon yhteiskunnallisia merkityksiä. Jutun ratkaiseminen kesti kauan, mikä osaltaan johti erilaisten spekulatioiden ja teorioiden syntyyn. Näistä lehdet raportoivat ahkerasti, liittäen kirjoituksiinsa myös paljon yhteiskunnalliseksi tulkitsemieni merkityksiä. Syyllisten lopulta selvittyä, selvisi myös, ettei useimmilla näistä yhteiskunnallisista kytköksistä ollut todellisuudessa mitään tekemistä Tattarisuon rikoksen tai sen tekijöiden kanssa. Lehdet siis pitivät paljon melua, jos eivät nyt aivan tyhjistä, niin ainakin uhrittomasta ja lopulta vähäisestä rikoksesta jopa kahden vuoden ajan.

Tutkielman aloitti Helsingin Sanomien Tiitus, joten tasapuolisuuden vuoksi sen saa päättää Uuden Suomen Henrikki:

”Nyt juttu alkaa olla päättymisvaiheessaan ja ennen pitkää se kai unohdetaan, mahdollisesti unohdetaan perinpohjaisemmin kuin olisi syytäkään. Juttu on nimittäin, kaikkine sivuhaaroineen ja kasvannaisineen sen laatuinen, että minusta se olisi kyllä syytä säilyttää jonkinlaisena `mementona` Suomen kansalle tulevaisiin aikoihin.”³²⁶

³²⁶ US 1.10.1932. Viikon varrelta – Henrikki. Pakina.

LÄHDELUETTELO

Sanomalehdet

Ajan Sana (AS) 1931–1932. Luettu mikrofilmille kuvattuna.

Helsingin Sanomat (HS) 1930–1932.

Suomen Sosialidemokraatti (SSd) 1930–1932.

Uusi Suomi (US) 1930–1932.

Lähdekirjallisuus

Haapakoski, Aarne: *Mustalaissuon arvoitus*. Seaflower, Helsinki 1990. Alkuperäisteos ilmestynyt tekijän omakustanteena 1931.

Rantakari, K. N. (toim.): *Me neekerit. Alastonta totuutta lehtimiehistä ja toimitustyön piiristä*. Helsingin sanomalehtimiesyhdistys, Porvoo 1946.

Somersalo, Arne: *Totuus Mäntsälästä*. Ajan Sana, Helsinki 1932.

Suomen sanomalehdistön matrikkeli, Suomen Sanomalehtimiesten liitto, Helsinki 1937.

Tutkimuskirjallisuus

Ahtokari, Reijo: *Salat ja Valat. Vapaamuurarius suomalaisessa yhteiskunnassa ja julkisuudessa 1756–1996*. Väitöskirja, Tampereen yliopisto. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2000.

Alapuro, Risto: *Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890–1933*. Hanki ja jää Oy, Helsinki 1994.

Carlson, C.E.: *Sanomalehtimies Lassi Hiekkala*. Monila Oy, Helsinki 1990.

Davis, Netalie Zemon: *Martin Guerren paluu*. Gaudeamus, Helsinki 2001.

Ekman-Salokangas, Ulla & Aalto, Eeva-Liisa & Salokangas, Raimo (toim.): *Suomen lehdistön historia 5. Hakuteos Aamulehti – Kotka Nyheter*. Kustannuskiila Oy, Kuopio 1988.

Ekman-Salokangas, Ulla & Aalto, Eeva-Liisa & Salokangas, Raimo (toim.): *Suomen lehdistön historia 7. Hakuteos Savonlinna – Övermarks Tidning*. Kustannuskiila Oy, Kuopio 1988.

Ginzburg, Carlo: *Johtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista*. Gaudeamus kirja, Tampere 1996.

Hemanus, Pertti: *Helsingin sanomalehtien rikosaineisto. Tutkimus rikosaineiston funktionaalisesti merkitsevistä piirteistä ja niihin vaikuttavista tekijöistä*. Väitöskirja, Tampereen yliopisto, Tampere 1966.

Honkanen, Seppo: *Herrojen salaiset rituaalit*. Aviisi 10/2012, s.10–13.

Huttula, Tapio: *Nauloilla laadittu laki. Työväentalojen sulkemiset 1929–1932*. Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2000.

Häkkinen, Antti & Peltola, Jarmo: Suomalaisen ”alaluokan” historiaa: köyhyys ja työttömyys Suomessa 1860–2000. Teoksessa *Vieraat Kulkijat – tutut talot*. Näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa. Suomalaisen Kirjallisuuden seura, Helsinki 2005, s. 39–94..

Häkkinen, Perttu & Similä, Ville: *Lähteellä*. Helsingin Sanomien Kuukausiliite 11/2010, s. 61–68.

Junnonaho, Martti & Gullman Erik: *Ervast, Pekka (1875 – 1934)*. Kansallisbiografiaverkkojulkaisu, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2003 [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/2881/>]. Luettu 2.5.2013.

Jussila, Osmo & Hentilä, Seppo & Nevakivi, Jukka: *Suomen poliittinen historia 1809–1995*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo-Helsinki-Juva 1996.

Kalemaa, Kalevi: *Kilpi, Eino (1889–1963)*. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2001[A] [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/1659/>]. Luettu 15.4.2013.

Kalemaa, Kalevi: *Räisänen, Yrjö (1888–1948)*. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2001[B] [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/767/>]. Luettu 15.4.2013.

Kalemaa, Kalevi: *Ivalo, Santeri (1866 - 1937)*. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2004 [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/2819/>]. Luettu 15.4.2013.

Kettunen, Pauli: Yhteiskunta. Teoksessa *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Vastapaino, Tampere 2003, s. 167–255.

Koskela, Lasse: *Karhumäki, Urho (1891–1947)*. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2004 [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/7489/>]. Luettu 5.5.2013.

Kuisma, Markku: *Suomen poliittinen taloushistoria 1000–2000*. Kustannusosakeyhtiö Siltala, Helsinki 2009.

Kuisma, Markku: *Rosvoparonien paluu. Raha ja valta Suomen historiassa*. Kustannusosakeyhtiö Siltala, Helsinki 2010.

Kulha, Keijo K.: *Sanasotaa ja sovittelua. Helsingin Sanomien poliittinen linja itsenäistymisestä talvisotaan*. Helsingin Sanomat, Helsinki 1989.

Kulha, Keijo K.: *Erkko, Eljas (1895–1965)*. Kansallisbiografia-verkkójulkaisu, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1999 (päivitetty 2008) [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/747/>]. Luettu 11.3.2013.

Lahtinen, Tuomo: *Polttohaudaus Suomessa. Aatehistoria ja kehitys*. Religionsvetenskapliga skrifter nr 18, Åbo Akademi, Åbo 1989.

Landgren, Lars-Folke: *Born, Ernst von (1885–1956)*. Kansallisbiografia-verkkójulkaisu, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2003 [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/741/>]. Luettu 10.3.2013.

Larma, Risto: Tämän hautakiven alla maatuu Suomen verisin mysteeri! – Vapaamuurarit Tattarisuon ruumiissilppujen takana. *Ratto* 11/1978, s. 8-9 ja 74–75 [<http://www.murha.info/phpbb2/viewtopic.php?f=4&t=6126>]. Luettu 10.5.2013.

Leikola, Anto: *Lassila, Väinö (1896 – 1939)*. Kansallisbiografia-verkkójulkaisu, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2005 [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/1654/>]. Luettu 2.4.2013.

Lindfors, Patrik: *Solitander, Axel (1878 – 1944)*. Kansallisbiografia-verkkójulkaisu, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2007 [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/789/>]. Luettu 2.5.2013

Lyytinen, Eino & Vihavainen, Timo: *Yleisradion historia 1926–1949*. Osa 1. Yleisradio Oy, WSOY painolaitokset 1996.

Mattila, Markku: *Kansamme parhaaksi. Rotuhygieniä Suomessa vuoden 1935 sterilointilakiin asti*. Väitöskirja, Tampereen yliopisto. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1999.

Mylly, Juhani: *Hiekkala, Lassi (1888–1951)*. Kansallisbiografia-verkkójulkaisu, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2001 (päivitetty 2008) [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/1607/>]. Luettu 30.4.2013.

Niinistö, Jussi: *Lapuan liike. Kuvahistoria kansannoususta 1929–1932*. Nimox Ky, Helsinki 2003.

Niinistö, Jussi: *Susitaival, Paavo (1896–1993)*. Kansallisbiografia-verkkójulkaisu, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1998 [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/1654/>]. Luettu 10.3.2013.

Niinistö, L. J.: *Paavo Susitaival 1896–1993. Aktivismi elämänsenteena*. Väitöskirja, Helsingin yliopisto. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1998.

Nygård, Toivo: *Erilaisten historiaa. Marginaaliryhmät Suomessa 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa*. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä 1998.

Paavolainen, Jaakko: *Tanner, Väinö (1881–1961)*. Kansallisbiografia-verkkójulkaisu, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1997 [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/635/>]. Luettu 30.4.2013.

Palonen, Kari: Poliitikka. Teoksessa *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Vastapaino, Tampere 2003, s. 569-591.

Peltonen, Matti: *Kerta kiellon päälle. Suomalainen kieltolaki mentaliteetti. Vuoden 1733 juopumusasetuksesta kieltolain kumoamiseen 1932*. Hanki ja Jää, Kustannusosakeyhtiö Tammi, Hämeenlinna 1997.

Peltonen, Matti: *Lukkari Saxbergin rikos ja herännäispappilan etiikka*. Gaudeamus Helsinki University Press Oy Yliopistokustannus, HYY Yhtymä, Helsinki 2008.

Perälä, Reijo: *Lapuan liike ja sanan mahti*. Oulun yliopisto, Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys, Jyväskylä 1998.

Pietilä, Jyrki: *Aatetaistoa ja jymyuutisia. Tamperelaisia sanomalehti-ilmiöitä 1800-luvulta vuosituhannen vaihteeseen*. Mediapinta Oy 2010.

Pietilä, Jyrki: *Kirjoitus, juttu, tekstielementti. Suomalainen sanomalehtijournalismi juttutyyppeiden kehityksen valossa printtimedian vuosina 1771–2000*. Osa 1. Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2008.

Pulma, Panu: *Suljetut ovet. Pohjoismaiden romanipolitiikka 1500-luvulta EU aikaan*. Historiallisia tutkimuksia 230, Suomalaisuuden Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006.

Saarikangas, Kirsi: Rakennetun ympäristön muutos ja asumisen mullistus. Teoksessa *Suomalaisen arjen suuri tarina*. WSOY, Porvoo 2010, s102-127.

Sainio, Venla: *Huotari, Anton (1881–1931)*. Kansallisbiografia-verkkójulkaisu, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2001 (päivitetty 2008) [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/1610/>]. Luettu 15.4.2013.

Salokangas, Raimo: Puoluepolitiikka ja uutisjournalismi muuttuvilla lehtimarkkinoilla. Teoksessa *Suomen lehdistön historia 2. Sanomalehdistö suurlakosta talvisotaan*. Kustannuskiila Oy, Kuopio 1988, s. 167–412.

Selen, Kari: *Madame. Minna Craucherin levoton elämä*. WSOY, Juva 1991.

Selen, Kari: *Sarkatakkien maa. Suojeluskuntajärjestö ja yhteiskunta 1918-1944*. Werner Söderström Oy, Helsinki 2001.

Seppinen, Ilkka: *Kivinen, Ilmari (1883–1940)*. Kansallisbiografia-verkkójulkaisu, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2001 [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/1624/>]. Luettu 11.3.2013.

Siltala, Juha: *Lapuan liike ja kyyditykset 1930*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 1985.

Sulamaa, Kaarle: *Kares, Kaarlo Rietrikki (1873–1942)*. Kansallisbiografia-verkkójulkaisu, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1998 [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/3043/>]. Luettu 2.4.2013.

Sulamaa, Kaarle: *Salmiala, Bruno Aleksander (1890 – 1981)*. Kansallisbiografia-verkkójulkaisu, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1998 [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/2074/>]. Luettu 2.4.2013.

Sulamaa, Kaarle: *Somersalo, Arne (1891–1941)*. Kansallisbiografia-verkkójulkaisu, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2007 [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/1654/>]. Luettu 11.3.2013.

Sulkunen, Pekka: *Johdatus sosiologiaan - Käsitteitä ja näkökulmia*. WSOY, Porvoo-Helsinki-Juva 1998.

Susitaival, Paavo: *Aktivisti ei hellitä. Tapahtumia, muistelmia, mielipiteitä 1917–1939*. Arvi A. Karisto Oy, Hämeenlinna 1981.

Tervonen, Miika: Kiertolaisia, silmätikkuja ja rajojen ylittäjiä: 1800-luvun lopulta toiseen maailmansotaan. Teoksessa *Suomen romanien historia*. Toimittanut Panu Pulma. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2012, s. 84–142.

Tikka, Marko: *Valkoisen hämärän maa? Suojeluskuntalaiset, virkavalta ja kansa 1918–1921*. Historiallisia tutkimuksia 230. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi, Helsinki 2002.

Uola, Mikko: *Haarla, Rafael (1876–1938)*. Kansallisbiografia-verkkajulkaisu, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2004 (päivitetty 2009) [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/789/>]. Luettu 11.3.2013.

Uola, Mikko: *Jalander, Bruno (1872–1966)*. Kansallisbiografia-verkkajulkaisu, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2004 [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/1654/>]. Luettu 10.3.2013.

Waltari, Pyry: *Kun kansa ratkaisee arvoituksen. Tattarisuon tapauksen määrittely käytännöllisessä diskurssissa*. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto, Helsinki 2011.

Vares, Vesa: *Hakaristin kuva. Kansallissosialistinen Saksa Suomen johtavassa puoluelehdistössä sisä- ja ulkopoliittisena tekijänä 1933–1939*. Turun yliopisto. Poliittisen historian julkaisuja E:2/1986.[A]

Vares, Vesa: *Kevätvirroista vastavirtaan. Uuden Suomen poliittinen piirin toiminta ja linja Mäntsälän kapinasta välirauhaan*. Turun yliopisto. Poliittisen historian julkaisuja F:3/1986. [B]

Vares, Vesa: *Rantakari, Kaarle Nestor (1877–1948)*. Kansallisbiografia-verkkajulkaisu, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2000. [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/1654/>]. Luettu 11.3.2013.

Vuorio, Kaija: *Sanoma, lähettäjä, kulttuuri. Lehdistöhistorian tutkimustraditiot. Suomessa ja median rakennemuutos*. Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2009.

Internetlähteet

Odd fellow – järjestön internetsivut ”Tervetuloa”,

www.oddfellow.fi. Luettu 9.3.2013.

Oxford Dictionary of National Biography internetsivut “Southcott, Joanna”,

<http://www.oxforddnb.com/view/printable/26050>. Luettu 12.3.2013.

Suomen Pankin rahamuseon internetsivut,

http://www.rahamuseo.fi/multimediat_ja_oppimateriaalit_rahanarvolaskuri.html. Luettu 12.3.2013.

Valtioneuvoston internetsivut, Sunila II

http://valtioneuvosto.fi/tietoa-valtioneuvostosta/hallitukset/vuodesta-1917/tulokset/fi.jsp?report_id=M1&multivalue.selectedCriterion.hallitus_id=19#statsAnchor.

Luettu 13.3.2013.

Käytetyt lyhenteet

AKS = Akateeminen Karjalaseura

ED = Edistyspuolue

HS = Helsingin Sanomat

IKL = Isänmaallinen Kansanpuolue

KOK = Kokoomuspuolue

ML = Maalaisliitto

RKP = Ruotsalainen kansanpuolue

SDP = Sosialidemokraattinen puolue

SSd = Suomen Sosialidemokraatti

STT = Suomen Tietotoimisto

US = Uusi Suomi

LIITE 1.

Tärkeimpien uutistapahtumien kronologia

Jakso 1. 22.8.–30.9.1930.

19.8.1930. Tattarisuon lähteestä kellumasta löytyy naisen käsi. Anatomian laitos liitetään huhuissa tapaukseen, lehdet kiistävät teorian.

Jakso 2. 19.9.1931 – 16.2.1932

18.9.1931. Tattarisuon lähteestä löytyy pää, kahdeksan kättä ja yhdeksän jalkaa, sekä nippu sormia ja tukko mustia hiuksia. Ruumiinosat on leikattu jo kuolleilta henkilöiltä.

19.9.1931. Professori Lassilaa kiistää ruumiinosien olevan peräisin anatomian laitokselta.

3.10.1931. Poliisi ryhtyy avaamaan hautoja Malmin hautausmaalla.

5.10.1931. Harjun ruumishuoneen vahtimestari Saarenheimo pidätetään.

6.10.1931. Lehdet julkaisevat poliisin saaman salakirjoitusviestin.

8.10.1931. Ajan Sana julkaisee uutisensa syytöstehtaasta. Rikoksen tutkimukset siirtyvät Malmilta Helsingin etsivälle poliisille, koska rikos näyttää tapahtuneen pääkaupungissa.

12.10.1931. Poliisiin kerrotaan pyytäneen virka-apua Englannista. Saarenheimon hallusta löydetty kirjallisuus viittaa siihen suuntaan.

25.10.1931. Poliisi turvautuu epätavalliseen keinoon ja lupaa 10 000 mk syyllisen kiinnisaamiseen johtavasta vihjeestä. Poliisi on saanut paljon yleisövihjeitä, mutta ne eivät ole tapausta selvittäneet.

26.10.1931. Saarenheimo vapautetaan ensimmäisen kerran. Häntä ei huolita takaisin vanhaan työhönsä.

19.11.1931. Lehdet kertovan tutkimusten johtoon määrätyn Lindströmin tiukentavan poliisin tiedotusta. Jatkossa kaikki tiedot STT:n kautta.

14.12.1931. HS kertoo Ville S[aaren] ja Hilda F[rimanin] tulleen pidätetyiksi. Myös kurulainen kansanparantaja Still ja muutamia muita on pidätetty maaseudulla. Kaikki vapautetaan pitävän näytön puutteessa.

2.2.1932. HS kertoo Saarenheimon tulleen jälleen pidätetyksi.

Jakso 3. 17.2.1932–11.8.1932

17.2.1932 Omituinen syytös. Lehdet julkaisevat everstiluutnantti Susitaipaleen ilmiannon maaherra Jalanderia ja sisäministeri von Bornia, sekä vapamuurareja vastaan. Lehtien suhtautuminen epäuskoista ilmiantoa kohtaan.

1.3.1932 Ajan Sana lakkautettu toistaiseksi. Syynä oli sen kirjoittelu Mäntsälän kapinan yhteydessä. Lehti alkaa ilmestyä uudelleen 30.4.1932.

3.3.1932 Oikeuskanslerin vaatimuksesta tutkimusta johtavien poliisien kirjoittamat selvitykset valmiit. Mikään ei viittaa vapaamuurareihin.

13.3.1932 Lehdet kertovan Saarenheimon päässeen jälleen vapaaksi.

1.5.1932 Tattarisuolta pidätetty alaston mies. Mies itse kertoi olleensa vain ottamassa aurinkoa. Pidätyksen jälkeen hänet palautetaan mielisairaalaan.

7.6.1932. Saarenheimon kolmas pidätys.

11.8.1932 Neljä pidätystä. Lehdistö ei jaksakaan enää innostua aiheesta. Helmikuusta asti poliisin apuna toimineen tiedemiesryhmän olemassa olo paljastetaan.

Jakso 4. 12.8.1932–16.10.1932

13.8.1932. Tattarisuon arvoitus selvitetty, otsikot julistavat. Virallisen tiedonannon mukaan ”legenda vapaamuurarien osallisuudesta on lopullisesti poistettu maailmasta.”

28.8.1932. Viranomaisten maksamaa palkkiota ei makseta, koska rikoksen katsotaan selvinneen poliisin virkatyönä.

28.9.1932. Oikeus langettaa tuomionsa Tattarisuon jutussa. Neljän syyllisiksi katsotun tuomiot vaihtelevat puolesta vuodesta kolmeen vuoteen. Kaksi syytettyä vapautetaan ilman rangaistusta.

LIITE 2.

Uutisointi eri lehdissä

Jakso 1. 22.8.–30.9.1930			
	Helsingin Sanomat	Suomen Sosialidemokraatti	Uusi Suomi
Uutiset	26	5	6
Kommentoivat	16	0	0
Kuvat	0	0	2

Jakso 2. 19.9.1931 – 16.2.1932			
	Helsingin Sanomat	Suomen Sosialidemokraatti	Uusi Suomi
Uutiset	54	43	54
Kommentoivat	20	9	4
Kuvat	20	11	12

Jakso 3. 17.2.1932–11.8.1932			
	Helsingin Sanomat	Suomen Sosialidemokraatti	Uusi Suomi
Uutiset	26	16	16
Kommentoivat	16	6	2
Kuvat	0	1	1

Jakso 4. 12.8.1932–16.10.1932			
	Helsingin Sanomat	Suomen Sosialidemokraatti	Uusi Suomi
Uutiset	19	16	13
Kommentoivat	8	5	7
Kuvat	17	4	7

Yhteensä 22.8.–30.9.1930 ja 19.9.1931–16.10.1932			
	Helsingin Sanomat	Suomen Sosialidemokraatti	Uusi Suomi
Uutiset	99	82	89
Kommentoivat	46	25	13
Kuvat	39	16	35

